

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

Διαχειριστής Επιχορήγησης:

Φορέας Υλοποίησης:

Εταίρος:

Απρίλιος 2024

12 χρόνια δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον μέσω OpenGov:

Η συμμετοχή των πολιτών και η γνώμη των νέων

12 χρόνια δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον μέσω OpenGov

Η συμμετοχή των πολιτών και η γνώμη των νέων

Για αναφορά:

The Green Tank (2024) «12 χρόνια δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον μέσω OpenGov: Η συμμετοχή των πολιτών και η γνώμη των νέων»

Copyright © The Green Tank, 2024.

Κείμενο:

Ιόλη Χριστοπούλου, Διευθύντρια πολιτικής, The Green Tank
Όθων Καμινιάρης, Ερευνητής πολιτικής, The Green Tank*

Συλλογή στοιχείων και ανάλυση δεδομένων:

Ιωάννα Σούκα, Αναλύτρια δεδομένων, The Green Tank
Όθων Καμινιάρης, Ερευνητής πολιτικής, The Green Tank*

Έρευνα γνώμης νέων:

qed social and market research

Σχόλια - παρατηρήσεις:

Έλενα Ψυλλάκου (The Green Tank), Νίκος Μάντζαρης (The Green Tank), Αναστασία Χαρίτου (iSea), Ιάσωνας Μαντινειός (qed social and market research)

* έως Δεκέμβριος 2022.

Γνωρίζω-Συμμετέχω-Προστατεύω το περιβάλλον

Πρωταρχικός στόχος του έργου «Γνωρίζω-Συμμετέχω-Προστατεύω το περιβάλλον» είναι η προώθηση, ενδυνάμωση και θωράκιση της συμμετοχής των πολιτών, και ειδικά των νέων, στις δημόσιες συζητήσεις και στις διαδικασίες χάραξης πολιτικής και λήψης αποφάσεων που αφορούν σε φλέγοντα περιβαλλοντικά στην Ελλάδα. Σε όλη τη διάρκεια υλοποίησής του έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε τρεις θεματικές: την κλιματική κρίση, την απώλεια της βιοποικιλότητας και τη ρύπανση, κυρίως από πλαστικά.

Το έργο «Γνωρίζω-Συμμετέχω-Προστατεύω το περιβάλλον» υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος Active citizens fund, με φορέα υλοποίησης την iSea και εταίρο το The Green Tank.

Το πρόγραμμα Active citizens fund, ύψους € 15 εκ., χρηματοδοτείται από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία και είναι μέρος του χρηματοδοτικού μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) περιόδου 2014 – 2021, γνωστού ως EEA Grants. Το πρόγραμμα στοχεύει στην ενδυνάμωση και την ενίσχυση της βιωσιμότητας της κοινωνίας των πολιτών και στην ανάδειξη του ρόλου της στην προαγωγή των δημοκρατικών διαδικασιών, στην ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά και στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τη διαχείριση της επιχορήγησης του προγράμματος Active citizens fund για την Ελλάδα έχουν αναλάβει από κοινού το Ίδρυμα Μποδοσάκη και το SolidarityNow.

Διαχειριστής Επιχορήγησης:

Φορέας Υλοποίησης:

Εταίρος:

Περιεχόμενα

Γνωρίζω-Συμμετέχω-Προστατεύω το περιβάλλον	3
Σύνοψη	5
Εισαγωγή.....	8
Στόχος της έκθεσης.....	8
Δομή της έκθεσης.....	9
Νομικό και θεσμικό πλαίσιο	10
Τα πρώτα βήματα	11
Ρυθμιστική Διακυβέρνηση.....	12
Επιτελικό Κράτος.....	14
Μεθοδολογική προσέγγιση και παραδοχές	16
Μεθοδολογία α΄ μέρους – χαρτογράφηση και αξιολόγηση δημόσιων διαβουλεύσεων	16
Παράμετροι συλλογής στοιχείων για τις δημόσιες διαβουλεύσεις στο OpenGov.gr	17
Μεθοδολογία β΄ μέρους – αξιολόγηση συμμετοχής νέων	20
Κριτήρια αξιολόγησης.....	22
Διαβουλεύσεις για το περιβάλλον	25
Πλήθος διαβουλεύσεων	25
Φορείς διενέργειας	27
Διάρκεια	28
Θεματική	31
Είδος κειμένου	32
Συνοδευτικό υλικό	33
Πλήθος σχολίων	34
Έκθεση διαβούλευσης	40
Πορεία ρύθμισης	40
Γνώμη νέων για τις διαβουλεύσεις για το περιβάλλον	43
Συμβολή των δημόσιων διαβουλεύσεων στη λήψη αποφάσεων	45
Τρόπος ενημέρωσης για τις διαβουλεύσεις	49
Τρόπος διεξαγωγής των διαβουλεύσεων	50
Η εμπειρία του OpenGov.gr	51
Επίπεδο κατανόησης για τις διαβουλεύσεις	52
Προοπτικές συμμετοχής στο μέλλον.....	54
Συμμετοχή σε αποφάσεις για το περιβάλλον.....	56
Αποτίμηση διαβουλεύσεων για το περιβάλλον και δυνατότητας συμμετοχής των νέων – Συμπεράσματα	59
Προτάσεις για τη βελτίωση των διαδικασιών διαβούλευσης και την ενίσχυση της συμμετοχής των νέων σε αυτές	65
Ευρετήριο διαγραμμάτων και πινάκων	72

Σύνοψη

Η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων για το περιβάλλον είναι ένα από τα δικαιώματα του πολίτη, η άσκηση του οποίου είναι κομβική για την εξασφάλιση του ανθρώπινου δικαιώματος σε ένα υγιές, καθαρό και βιώσιμο περιβάλλον. Καθώς διανύουμε την πιο κρίσιμη δεκαετία για την αντιμετώπιση της οικολογικής και κλιματικής κρίσης, η ενδυνάμωση των πολιτών, και ειδικά των νέων, να ασκήσουν αυτό το δικαίωμα έχει ιδιαίτερη βαρύτητα καθώς οι αποφάσεις που λαμβάνονται σήμερα επηρεάζουν την πορεία μετάβασης σε ένα βιώσιμο μέλλον.

Από τους ποικίλους τρόπους συμμετοχής των πολιτών στη λήψη αποφάσεων, η παρούσα έκθεση εστιάζει στη **δημόσια διαβούλευση**, δηλαδή, τη διαδικασία με βάση την οποία η πολιτεία ζητά τη γνώμη των πολιτών κατά τη χάραξη μίας πολιτικής και τη λήψη αποφάσεων. Με υπόβαθρο το θεσμικό και νομικό πλαίσιο που διέπει τις δημόσιες διαβουλεύσεις, αναλύεται και αξιολογείται ο τρόπος διεξαγωγής των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον και η συμμετοχή των πολιτών και ειδικά των νέων στην Ελλάδα.

Ειδικότερα, αξιολογούνται οι δημόσιες διαβουλεύσεις που διενεργούνται στο **OpenGov.gr που το 2024 συμπληρώνει δώδεκα (12) χρόνια λειτουργίας ως η κεντρική πύλη δημόσιας διαβούλευσης στη χώρα**. Συγκεκριμένα, αναλύονται δεδομένα, που είναι διαθέσιμα από τον ίδιο τον ιστότοπο του OpenGov.gr και αφορούν σε διαβουλεύσεις που έχουν αναρτηθεί κατά το διάστημα 2012-2024. Από την ανάλυση διαπιστώθηκαν τα εξής:

- Οι διαβουλεύσεις για το περιβάλλον αποτελούν το **33.8%** του συνόλου των διαβουλεύσεων (296 από τις 877). Ο εντοπισμός των διαβουλεύσεων που αφορούν στο περιβάλλον είναι από προφανής έως πρακτικά δυσδιάκριτος.
- Το **Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ)** έχει αναρτήσει τις περισσότερες (**131**) διαβουλεύσεις τόσο των περιβαλλοντικών όσο και του συνόλου των διαβουλεύσεων. Περισσότερες από τις μισές διαβουλεύσεις για το περιβάλλον (55.7%) έχουν αναρτηθεί από 26 άλλους φορείς της πολιτείας.
- Η διάρκεια των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον κυμαίνεται από μία (1) ημέρα έως 68 ημέρες, με το **57.4%** (170 από τις 296) να έχει διάρκεια έως **14 ημέρες**.
- Οι διαβουλεύσεις για το περιβάλλον παρουσιάζουν **θεματική αλληλοεπικάλυψη** (βιοποικιλότητα, κλιματική αλλαγή, ρύπανση) σε ποσοστό 41.9%. Οι περισσότερες (30.7%) εμπίπτουν στη θεματική της βιοποικιλότητας.
- Τα σχόλια που έχουν κατατεθεί σε διαβουλεύσεις για το περιβάλλον (64,386) αποτελούν το **22.8%** των σχολίων για το σύνολο των διαβουλεύσεων (282,963). Η πλειονότητα των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον (87.9%) παρουσίασε **χαμηλή** (0-100 σχόλια) και **μέτρια** (100-500 σχόλια) συμμετοχή.

Επιπλέον, στην παρούσα έκθεση διερευνάται η γνώμη των νέων για τις δημόσιες διαβουλεύσεις και οι λόγοι που επηρεάζουν τη συμμετοχή τους σε αυτές, με βάση ποσοτική και ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με την εταιρεία qed social and market research. Ορισμένα από τα ευρήματα της έρευνας αυτής είναι τα εξής:

- Μόνο **8%** των νέων δηλώνει ότι έχει συμμετάσχει μέχρι σήμερα σε οποιαδήποτε δημόσια διαβούλευση και **3%** των νέων σε διαβούλευση για το περιβάλλον.

- Οι νέοι αναγνωρίζουν τον πολύπλευρο ρόλο και τη συμβολή των δημόσιων διαβουλεύσεων, με το **69%** των νέων θεωρεί ότι η οργάνωση μίας δημόσιας διαβούλευσης είναι **σημαντική για την ποιότητα της δημοκρατίας**.
- Την ίδια στιγμή, μεγάλο μέρος των νέων, εκφράζει **δυσπιστία για την εφαρμογή τους στην πράξη**, καθώς το 30% πιστεύει ότι τα σχόλια που υποβάλλονται σε μία δημόσια διαβούλευση λαμβάνονται πολύ και αρκετά υπόψη στις τελικές αποφάσεις.
- Μόνο **24% των νέων**, ανεξάρτητα της προηγούμενης συμμετοχής του σε δημόσιες διαβουλεύσεις, **κατανοεί σε βάθος τι είναι οι δημόσιες διαβουλεύσεις και πώς λειτουργούν**.
- Το **39%** όσων δεν έχουν συμμετάσχει σε δημόσιες διαβουλεύσεις δήλωσε λόγους σχετικούς με την έλλειψη πληροφόρησης τόσο ως προς το ότι είναι ανοιχτές στους πολίτες, όσο και ως προς τον τρόπο διεξαγωγής τους.
- Το **77% των νέων κρίνει ότι η συμμετοχή πολιτών σε περιβαλλοντικές αποφάσεις είναι πολύ και αρκετά σημαντική και ένας/μία (1) στους/ις τρεις (3) νέους/νέες**, ανεξάρτητα από το αν έχει συμμετάσχει προηγουμένως σε δημόσιες διαβουλεύσεις, **θα ήταν θετικά διακείμενος/η να το πράξει για θέματα περιβάλλοντος**.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον και της έρευνας γνώμης των νέων αποτιμώνται με βάση επτά (7) **κριτήρια «καλής διαβούλευσης»**. Από τα συμπεράσματα που προκύπτουν ξεχωρίζουν τα εξής:

- Η **αποτελεσματικότητα** των δημόσιων διαβουλεύσεων **μειώνεται** από το γεγονός ότι 68.6% των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον που έχουν αναρτηθεί στο OpenGov.gr **οργανώνονται στο τελικό στάδιο χάραξης μίας πολιτικής**, δηλαδή, επί σχεδίων νόμου ή υπουργικών αποφάσεων, όταν τα περιθώρια αλλαγής είναι μικρά.
- Διαπιστώνεται **έλλειψη έγκαιρης και ευρείας επικοινωνίας** για επικείμενες διαβουλεύσεις και για την έναρξη μίας διαβούλευσης.
- Παρόλο που η μέση διάρκεια των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον σχεδόν σε όλα τα έτη είναι μεγαλύτερη από εκείνη του συνόλου των διαβουλεύσεων (18 έναντι 15 ημερών), η **χρονική διάρκεια των διαβουλεύσεων είναι ασυνεπής και μικρή**.
- Το 61.1% των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον (181 από τις 296) δεν συνοδεύεται από αιτιολογική έκθεση ή ανάλυση συνεπειών ρύθμισης ενώ το περιεχόμενο είναι συχνά τεχνικό ή εξειδικευμένο. Η **ανεπαρκής παροχή υποστηρικτικού υλικού** μειώνει τη δυνατότητα των πολιτών να συμμετέχουν σε διαβουλεύσεις.
- Εντοπίζονται λειτουργικές δυσκολίες στη δομή και τον τρόπο περιήγησης στο OpenGov.gr που μειώνουν την **προσβασιμότητα** στις δημόσιες διαβουλεύσεις.
- Για το 91.6% των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον δεν έχει αναρτηθεί έκθεση διαβούλευσης στο OpenGov.gr, με αποτέλεσμα να δημιουργείται έλλειμμα στη **διαφάνεια και τη λογοδοσία** του τρόπου λήψης αποφάσεων.
- Η χρονικότητα και ο τρόπος ανακοίνωσης μίας διαβούλευσης, η ασταθής και μικρή διάρκειά και η απουσία υποστηρικτικού υλικού, η ανεπαρκής ανατροφοδότηση αποτελούν **παράγοντες δυσaréσκειας** των νέων που δυσχεραίνει τη **συμμετοχή** τους.
- Μαζί με την **έλλειψη πληροφόρησης και κατανόησης** για το τι είναι οι διαβουλεύσεις, οι παράγοντες αυτοί συντελούν στη **δυσπιστία** τους προς αυτές.

Στοχεύοντας στην αντιμετώπιση των προβλημάτων και ελλειμμάτων και επιδιώκοντας αύξηση της πιθανότητας συμμετοχής των πολιτών, και ειδικά των νέων, στις διαβουλεύσεις, η έκθεση

καταλήγει σε προτάσεις για τη βελτίωση των διαδικασιών διαβούλευσης. Εξάλλου αν και η στάση των νέων παρουσιάζει δυσπιστία, δεν είναι αφοριστική. Υπό προϋποθέσεις αξιολογούν θετικά την προοπτική συμμετοχής σε μελλοντικές διαβουλεύσεις συνολικά και ειδικά για το περιβάλλον. Συγκεκριμένα, προτείνεται:

- **Επαναφορά και υποχρεωτική εφαρμογή του σταδίου προκαταρκτικής δημόσιας διαβούλευσης**, ώστε οι πολίτες να συμμετέχουν κατά την αρχική φάση διαμόρφωσης μίας πολιτικής, εξετάζοντας εναλλακτικές προσεγγίσεις.
- **Αναβάθμιση του ιστοτόπου του Open.Gov.gr** ώστε να λειτουργεί ως **κεντρικός ενιαίος κόμβος όλων των ηλεκτρονικών δημόσιων διαβουλεύσεων** από όλους τους φορείς της πολιτείας, με αντιπροσωπευτική θεματική ταξινόμηση και πρόσθετα φίλτρα αναζήτησης.
- Δημιουργία **μηχανισμών εκ των προτέρων ενημέρωσης** για επικείμενες διαβουλεύσεις (διαδικτυακό χρονολόγιο & ημερολόγιο δημόσιων διαβουλεύσεων) και **ειδοποίησης** (ηλεκτρονικό ενημερωτικό δελτίο) για την έναρξη διαβουλεύσεων.
- **Αξιοποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης** για τη διάχυση ενημέρωσης σχετικά με τις δημόσιες διαβουλεύσεις.
- **Επέκταση και εδραίωση δεσμευτικής σταθερής χρονικής διάρκειας των διαβουλεύσεων** στις τέσσερις (4) εβδομάδες.
- **Εφαρμογή της υποχρέωσης ανάρτησης ανάλυσης συνεπειών ρύθμισης** για τα σχέδια νόμου και **επέκτασή της** σε κάθε πολιτική, πράξη ή είδος κειμένου που τίθεται σε διαβούλευση και παροχή πρόσθετου εύληπτου υποστηρικτικού υλικού.
- **Αναβάθμιση της λειτουργικότητας του κόμβου του OpenGov.gr** ώστε να είναι σύγχρονη και φιλική προς τους χρήστες και προσαρμογή του για να ενισχυθεί η προσβασιμότητα του σε άτομα με αναπηρία.
- Υλοποίηση **εκστρατειών ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης** των πολιτών ώστε να βελτιωθεί το επίπεδο κατανόησης και εξοικείωσης με τις δημόσιες διαβουλεύσεις.
- **Κατάρτιση και δημοσίευση εκθέσεων διαβούλευσης μετά το πέρας όλων των δημόσιων διαβουλεύσεων** με αναφορά σε ποια σχόλια λήφθηκαν υπόψη και ποια όχι.
- **Ανάρτηση στο OpenGov.gr του τελικού κειμένου της ρύθμισης** που τέθηκε σε διαβούλευση.

Εισαγωγή

Η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων είναι ένα από τα δικαιώματα του πολίτη, η άσκηση του οποίου είναι κομβική για την εξασφάλιση του ανθρώπινου δικαιώματος σε ένα υγιές, καθαρό και βιώσιμο περιβάλλον. Καθώς διανύουμε την πιο κρίσιμη δεκαετία για την αντιμετώπιση της οικολογικής και κλιματικής κρίσης, η ενδυνάμωση των πολιτών, και ειδικά των νέων, να ασκήσουν αυτό το δικαίωμα έχει ιδιαίτερη βαρύτητα καθώς οι αποφάσεις που λαμβάνονται σήμερα επηρεάζουν την πορεία μετάβασης σε ένα βιώσιμο μέλλον. Από τους ποικίλους τρόπους συμμετοχής των νέων στη λήψη αποφάσεων, η παρούσα έκθεση εστιάζει στον ρόλο και τη συμβολή της δημόσιας διαβούλευσης.

Δημόσια διαβούλευση είναι η διαδικασία με βάση την οποία η πολιτεία ζητά τη γνώμη των πολιτών κατά τη χάραξη μίας πολιτικής. Αποτελεί τον πιο αξιόπιστο και αποτελεσματικό τρόπο συμμετοχής των πολιτών στη διαμόρφωση πολιτικών και τη λήψη αποφάσεων και μια από τις πρακτικές «καλής νομοθέτησης». Πρόκειται για μια ουσιαστική διαδικασία, που έχει σχετικά μικρό κόστος, και το οποίο μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα στάδια χάραξης πολιτικής, από τον σχεδιασμό της, την πορεία υλοποίησής της και κατά την αξιολόγησή της και να λάβει διάφορες μορφές, όπως είναι ο σχολιασμός επί νομοσχεδίων (ή άλλων κειμένων), τα ερωτηματολόγια, οι δημόσιες συναντήσεις και τα διαδικτυακά φόρουμ. Μέσω της διαβούλευσης, πολίτες και φορείς συμμετέχουν εμπλουτίζοντας με στοιχεία, απόψεις και προτάσεις τις αποφάσεις που πρόκειται να ληφθούν.

Στόχος της έκθεσης

Το **2024 συμπληρώνονται δώδεκα (12) χρόνια λειτουργίας του ιστοτόπου OpenGov.gr ως κεντρικής πύλης δημόσιων διαβουλεύσεων της χώρας**. Σε αυτόν αναρτώνται συστηματικά διαβουλεύσεις από φορείς της ελληνικής πολιτείας και υποχρεωτικά όσες αφορούν σε σχέδια νόμου.

Η παρούσα έκθεση αναλύει και αξιολογεί τις **δημόσιες διαβουλεύσεις για το περιβάλλον που αναρτήθηκαν στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024**. Οι παράμετροι στη βάση των οποίων συγκεντρώθηκαν και αναλύθηκαν διαθέσιμα δεδομένα από τον ίδιο τον ιστοτόπο του OpenGov.gr, προέκυψαν επιδιώκοντας να απαντηθούν ερωτήματα όπως:

- Πόσες είναι οι δημόσιες διαβουλεύσεις για το περιβάλλον σε σύγκριση με το σύνολο των δημόσιων διαβουλεύσεων; Από ποιους φορείς διενεργούνται;
- Ποια είναι η διάρκεια των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον συγκριτικά με το σύνολο των δημόσιων διαβουλεύσεων, πόσα σχόλια υποβάλλονται;
- Στη βάση τι είδους κειμένων πραγματοποιούνται οι δημόσιες διαβουλεύσεις και ποιες θεματικές καλύπτουν; Παρέχεται συνοδευτικό υποστηρικτικό υλικό για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου προς διαβούλευση;
- Πώς αξιολογείται η συμμετοχή των πολιτών με βάση τα σχόλια που υποβλήθηκαν;
- Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της διαβούλευσης και με ποιο τρόπο;
- Τελικά, οι διαβουλεύσεις οδηγούν σε ρυθμίσεις από μέρους της πολιτείας;

Τα στοιχεία αυτά, ωστόσο, δεν αποκαλύπτουν ποιοι/ες είναι οι συμμετέχοντες/ουσες στις δημόσιες διαβουλεύσεις, αν πρόκειται για εμπλεκόμενους φορείς, οργανώσεις της κοινωνίας

των πολιτών ή για μεμονωμένους πολίτες. Ακόμα περισσότερο δεν αποκαλύπτουν τον βαθμό συμμετοχής των νέων σε αυτές.

Η εστίαση στη νεολαία (17-34 ετών) προκύπτει από την παραδοχή ότι η συμμετοχή των νέων ειδικά σε αποφάσεις που λαμβάνονται σήμερα, στην εποχή των πολλαπλών και αλληλοτροφοδοτούμενων κρίσεων και περιβαλλοντικών προκλήσεων, τους δίνει την ευκαιρία να συν-διαμορφώσουν το μέλλον στο οποίο οι ίδιοι και οι ίδιες θα ζήσουν. Εξάλλου, η ενεργοποίηση των νέων σε συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων και η παροχή ευκαιριών συμμετοχής τίθενται ως προτεραιότητες σε διεθνές, ενωσιακό και εθνικό επίπεδο. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών έχει αναπτύξει πολυετή δράση προς αυτή την κατεύθυνση αναγνωρίζοντας τη διακριτή αξία της συμβολής των νέων στη λήψη αποφάσεων.¹ Ενέργειες προς αυτή την κατεύθυνση περιλαμβάνονται τόσο στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Νεολαία για την περίοδο 2019-2027² όσο και στην Εθνική Στρατηγική για τη Νεολαία που καλύπτει την περίοδο από το 2017 μέχρι το 2027³.

Στο πλαίσιο αυτό εκπονήθηκε έρευνα η οποία να αποτυπώσει τον βαθμό γνώσης και συμμετοχής των νέων σε δημόσιες διαβουλεύσεις και τις αντιλήψεις τους γύρω από αυτές, να κατανοήσει τους λόγους εκείνους που εμποδίζουν τη μεγαλύτερη συμμετοχών των νέων σε αυτές και να καταγράψει πώς οι νέοι και οι νέες αξιολογούν τη διαδικασία όταν συμμετέχουν σε μια δημόσια διαβούλευση. Η **έρευνα γνώμης** των νέων εκπονήθηκε σε συνεργασία με την εταιρεία qed social and market research.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον που αναρτήθηκαν στο OpenGov.gr και της ποσοτικής και της ποιοτικής έρευνας αποτιμήθηκαν με βάση κριτήρια «καλής διαβούλευσης» που προέκυψαν από τη μελέτη καλών πρακτικών και οδηγιών από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς. Από την αποτίμηση αυτή, προκύπτουν **συμπεράσματα σχετικά με τη διεξαγωγή και τον ρόλο των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον και προτάσεις με στόχο την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών και ειδικότερα των νέων σε αυτές.**

Δομή της έκθεσης

Στο πρώτο κεφάλαιο της έκθεσης παρουσιάζεται το εθνικό και θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις δημόσιες διαβουλεύσεις στην Ελλάδα. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η μεθοδολογική προσέγγιση που εφαρμόστηκε. Ακολουθούν δύο κεφάλαια με τα αποτελέσματα των δύο αναλύσεων: πρώτα, τα αποτελέσματα της ανάλυσης των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον που έχουν αναρτηθεί στο OpenGov.gr και μετά, εκείνα της έρευνας γνώμης των νέων. Στη συνέχεια τα αποτελέσματα αυτά αποτιμώνται στη βάση κριτηρίων «καλής διαβούλευσης» και οδηγούν στη σύνθεση συμπερασμάτων. Η έκθεση καταλήγει σε προτάσεις για τη βελτίωση του θεσμού των δημόσιων διαβουλεύσεων στη χώρα.

¹ United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA). 2024. Focal Point on Youth, UN Programme on Youth. <https://bit.ly/3UyaPvP>

² Ευρωπαϊκή Επιτροπή. 2018, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών *Ενεργοποίηση, σύνδεση και ενίσχυση των νέων: νέα στρατηγική της ΕΕ για τη νεολαία*, Βρυξέλλες, 22.5.2018 COM(2018) 269 final, <https://bit.ly/3wuh1sF>

³ Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς και Δια Βίου Μάθησης, Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. 2018. «Πλαίσιο Στρατηγικής για την Ενδυνάμωση των Νέων», <https://bit.ly/3y2aW7a>

Νομικό και θεσμικό πλαίσιο

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται η εξέλιξη του νομικού και θεσμικού πλαισίου που διέπει τη διεξαγωγή διαβουλεύσεων στην Ελλάδα.

Η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων για θέματα που αφορούν στο περιβάλλον, όπως και η πρόσβαση στην περιβαλλοντική πληροφορία και η προσφυγή στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά ζητήματα, αποτελούν δικαιώματα του πολίτη, η άσκηση των οποίων αποτελεί κομβικό στοιχείο⁴ για την εξασφάλιση του ανθρώπινου δικαιώματος σε ένα υγιές, καθαρό και βιώσιμο περιβάλλον⁵. Πρόκειται για διαδικαστικά δικαιώματα που αποτελούν μέρος ή υποκατηγορία των πολιτικών δικαιωμάτων του ανθρώπου⁶, μεταξύ των οποίων ξεχωρίζει το δικαίωμα καθενός για συμμετοχή στη διακυβέρνηση της χώρας του που κατοχυρώνεται στη Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων (άρθρο 21)⁷. Η συμμετοχή των πολιτών στη χάραξη πολιτικής προβλέπεται από την έννομη τάξη σε πολλά κράτη ανεξάρτητα από τη θεματική που αφορά η συγκεκριμένη πολιτική.⁸

Ωστόσο, καθώς η διασφάλιση ενός υγιούς περιβάλλοντος συμβάλει στην άσκηση και πλήρη απόλαυση των πολιτικών δικαιωμάτων, δημιουργείται ένας ενάρετος κύκλος αλληλοτροφοδότησης μεταξύ διακριτών αλλά αλληλένδετων δικαιωμάτων.⁹ Η δυναμική αυτή σχέση έχει ενσωματωθεί και εξελίσσεται ιδιαίτερα μέσα από το περιβαλλοντικό δίκαιο.

Η συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων προβλέπεται από διεθνείς περιβαλλοντικές συμβάσεις, όπως η Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (προοίμιο και άρθρο 14) και η Σύμβαση - Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (άρθρο 6α), μεταξύ άλλων.¹⁰ Αντίστοιχα τέτοιες προβλέψεις περιλαμβάνονται στο ενωσιακό περιβαλλοντικό δίκαιο, όπως στην Οδηγία πλαίσιο για τα ύδατα (άρθρο 14), στην Οδηγία για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων (άρθρο 6) και στην Οδηγία για τη στρατηγική εκτίμηση επιπτώσεων σχεδίων και προγραμμάτων (άρθρο 6)¹¹, μεταξύ άλλων.

⁴ UNEP. 2019. Environmental Rule of Law: First Global Report. United Nations Environment Programme, Nairobi. <https://bit.ly/3VnVQ8E>

⁵ Το δικαίωμα σε ένα υγιές, καθαρό και βιώσιμο περιβάλλον αναγνωρίστηκε ως οικουμενικό ανθρώπινο δικαίωμα το 2021 με ψήφισμα του Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Human Rights Council (HRC). Res. 48/13 "The human right to a clean, healthy and sustainable environment" 48^η συνεδρίαση 13/09-11/10/2021. A/HRC/RES/48/13. 8 Οκτωβρίου 2021. <https://bit.ly/3THCdqw>. Το δικαίωμα αυτό είχε αναγνωριστεί και καταχωρηθεί σε εθνικό επίπεδο σε πολλά κράτη. Αν και το ψήφισμα δεν είναι νομικά δεσμευτικό αναμένεται ότι θα λειτουργήσει ως καταλύτης για την περαιτέρω καταχώρηση, και κυρίως, τη διασφάλιση του δικαιώματος αυτού από την παγκόσμια κοινότητα.

⁶ Knox, John. 2012. Report of the Independent Expert on the Issue of Human Rights Obligations Relating to the Enjoyment of a Safe, Clean, Healthy and Sustainable Environment. A/HRC/22/43. UN Human Rights Council. <https://bit.ly/3vqmT8g>

⁷ Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. 1948. <https://bit.ly/4alrKa1>

⁸ Ενδεικτικά προβλέπεται στο άρθρο 11 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ενοποιημένη εκδοχή). 2012. <https://bit.ly/3IHQ4XL>

⁹ Knox, John. 2014. Statement by John H. Knox, Independent Expert on Human Rights and the Environment at "The Development of Environmental Human Rights". <https://bit.ly/3TFIVi2>

¹⁰ Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα. 1992. <https://bit.ly/4cmYC46>, Σύμβαση - Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή. 1992. <https://bit.ly/43CQsRb>

¹¹ Οδηγία 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2000 για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων <https://bit.ly/3Poyls9>. Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2014/52/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014 και ισχύει)

Εμβληματική μεταξύ των περιβαλλοντικών συμβάσεων είναι η Σύμβαση Άαρχους¹², η οποία κατοχυρώνει συγκεκριμένα πολιτικά δικαιώματα ειδικά για το περιβάλλον. Στα άρθρα 6 έως 8 της Σύμβασης τίθεται το πλαίσιο για τη συμμετοχή των πολιτών σε αποφάσεις που αφορούν σε συγκεκριμένες δραστηριότητες, σε σχέδια, προγράμματα και πολιτικές σχετικά με το περιβάλλον, καθώς και κατά την προετοιμασία νομοθετικών ή κανονιστικών πράξεων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ευθυγραμμίστηκε με τις προβλέψεις αυτών των άρθρων της Σύμβασης με οδηγία σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού το 2003¹³.

Το διεθνές και ενωσιακό περιβαλλοντικό δίκαιο αποτελεί κύριο πεδίο εξέλιξης ειδικά των δημόσιων διαβουλεύσεων, που συνιστούν έναν από τους πιο εμβληματικούς τρόπους συμμετοχής των πολιτών στη διαμόρφωση των πολιτικών και τη λήψη αποφάσεων.¹⁴

Στην Ελλάδα, η συμμετοχή των πολιτών προβλέπεται στην έννομη τάξη της χώρας, στο πλαίσιο προώθησης της ανοιχτής και συμμετοχικής διακυβέρνησης, ως πτυχή των πολιτικών δικαιωμάτων. Επιπλέον, η συμμετοχή των πολιτών κατά τη λήψη αποφάσεων ειδικά για περιβαλλοντικά ζητήματα προβλέπεται από την αναγνώριση του ατομικού δικαιώματος στην προστασία του περιβάλλοντος βάσει του άρθρου 24 του Συντάγματος, από την κύρωση της Σύμβασης Άαρχους¹⁵, καθώς και την κύρωση άλλων διεθνών συμβάσεων που προβλέπουν τη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων όπως και από την ενσωμάτωση των προβλέψεων του ενωσιακού περιβαλλοντικού δικαίου.¹⁶

Τα πρώτα βήματα

Η πρακτική των δημόσιων διαβουλεύσεων στην Ελλάδα είναι αρκετά πρόσφατη και συνδέεται άμεσα με τις προσπάθειες εδραίωσης μίας πιο ανοιχτής διακυβέρνησης.¹⁷ Τα πρώτα στοιχεία ανοιχτής διακυβέρνησης και υποχρέωσης διενέργειας διαβουλεύσεων στην Ελλάδα μπορούν να εντοπιστούν σε εγκύκλιο που εκδόθηκε από τον τότε Πρωθυπουργό το 2006.¹⁸ Σε αυτήν, αναφερόταν ως διαδικασία καλής νομοθέτησης, μεταξύ άλλων, η «*κατά το δυνατόν ευρύτερη κοινωνική συναίνεση και συμμετοχή*». Για την επίτευξη αυτής, σκόπιμη κρινόταν η έγκαιρη ενημέρωση των ενδιαφερόμενων ομάδων της κοινωνίας των πολιτών και η συμμετοχή εκπροσώπων τους σε κοινωνικό διάλογο και διαβούλευση. Η αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας και των μέσων μαζικής ενημέρωσης προκρινόταν για τη διεξαγωγή της διαβούλευσης.

<https://bit.ly/3wSCzli>, και Οδηγία 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων <https://bit.ly/3VhKcfm>

¹² UNECE. 1998. Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, <https://bit.ly/3f6Z0am>

¹³ Οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου, <https://bit.ly/3Ps4y1D>

¹⁴ Μήτση, Χριστίνα Π. 2020 Το δικαίωμα στη δημόσια διαβούλευση στο ενωσιακό και ελληνικό δημόσιο δίκαιο: μια συγκριτική θεώρηση με τις έννομες τάξεις της Γαλλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Σχολή Νομικής – Τομέας Δημόσιου Δικαίου. Διδακτορική Διατριβή. <https://bit.ly/4dqOs2X>

¹⁵ Ν. 3422/2005. (ΦΕΚ 133/Α/13.12.2005), <https://bit.ly/4culjCi>

¹⁶ Μενουδάκος, Κώστας. 2007. «Η Σύμβαση του Άαρχους και η Νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας για την Πληροφόρηση και Συμμετοχή των Πολιτών» Νόμος και Φύση. <https://bit.ly/3TIGrmy>

¹⁷ Λαδή, Στέλλα. 2015. Συμμετοχή των πολιτών στη δημόσια πολιτική: από τη θεωρία στην πράξη. Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 24, 79–98. <https://bit.ly/3U6BSN6>

¹⁸ Εγκύκλιος του Πρωθυπουργού, «Νομοθετική πολιτική και αξιολόγηση ποιότητας και αποτελεσματικότητας νομοθετικών και κανονιστικών ρυθμίσεων», αρ. Υ190, 18/7/2006. <https://bit.ly/3W1HZ4L>

Τρία χρόνια μετά, το 2009, ο τότε Πρωθυπουργός ανακοίνωσε την πρωτοβουλία της ανοικτής διακυβέρνησης¹⁹, η οποία βασιζόταν σε ορισμένες αρχές, μεταξύ των οποίων η διαφάνεια, η συμμετοχή, η διαβούλευση και η λογοδοσία. Η υλοποίηση της πρωτοβουλίας ξεκίνησε με τη δημιουργία του ιστοτόπου OpenGov.gr (<http://www.opengov.gr>), υπαγόμενου στο γραφείο του Πρωθυπουργού.²⁰ Αρχικά, ήταν σε δοκιμαστική λειτουργία, με την ανατροφοδότηση για τον ανασχεδιασμό του να πραγματοποιείται συμμετοχικά μέσω διαδικτύου. Το πλαίσιο λειτουργίας του OpenGov.gr ρυθμίστηκε νομικά το 2011, όταν η Μονάδα Τεκμηρίωσης και Καινοτομιών του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ) επιφορτίστηκε με την καλή λειτουργία, διαχείριση και τεχνική υποστήριξη του ιστοτόπου ανάρτησης των σχεδίων νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων που τίθενται σε δημόσια διαβούλευση²¹. Το ΕΚΔΔΑ εξακολουθεί μέχρι σήμερα να έχει την ευθύνη λειτουργίας του OpenGov.gr.

Οι δημόσιες διαβουλεύσεις στον ιστοτόπο OpenGov.gr οργανώνονται ανά υπουργείο ή άλλον φορέα διαβούλευσης και επιτρέπουν την υποβολή σχολίων από πολίτες, οργανισμούς ή φορείς, συνήθως ανά άρθρο. Τα σχόλια που υποβάλλονται μετά από έναν τυπικό έλεγχο δημοσιεύονται, είναι ανοιχτά και δημόσια προσβάσιμα.

Από το 2011, η Ελλάδα είναι μέλος της Σύμπραξης για την Ανοιχτή Διακυβέρνηση (Open Government Partnership), η οποία ξεκίνησε στο περιθώριο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ εκείνη την χρονιά.²² Με τη συμμετοχή της δεσμεύτηκε στην υποβολή σχετικού εθνικού σχεδίου δράσης.²³ Στα σχέδια δράσης, τα μέλη της Σύμπραξης περιγράφουν τις δεσμεύσεις τους (π.χ. διασφάλιση πρόσβασης σε ανοιχτά δεδομένα, διαφάνεια, λογοδοσία κ.ά.) για την εκάστοτε περίοδο εφαρμογής.

Ρυθμιστική Διακυβέρνηση

Το 2012 επήλθε η συστηματική ρύθμιση της διαβούλευσης, με τον νόμο «*Ρυθμιστική Διακυβέρνηση: Αρχές, Διαδικασίες και Μέσα Καλής Νομοθέτησης*»²⁴, ο οποίος προώθησε τη χρήση του διαδικτυακού τόπου OpenGov.gr, κάνοντας ρητή αναφορά σε αυτόν και λέγοντας ότι η διαβούλευση των νομοσχεδίων διενεργείται και μέσω αυτού του διαδικτυακού τόπου (άρθρο 6). Ο αρμόδιος Υπουργός του οικείου Υπουργείου στο οποίο ανήκει η νομοθετική πρωτοβουλία έχει την ευθύνη κίνησης της διαδικασίας της διαβούλευσης. Στο ίδιο άρθρο (παράγραφος 2) οριζόταν ότι η διαβούλευση πραγματοποιούνταν σε δύο φάσεις. Η πρώτη φάση ήταν προκαταρκτική και αφορούσε στην ενημέρωση και την παροχή ενός διαστήματος δύο (2) εβδομάδων για σχολιασμό του στόχου και του επιδιωκόμενου αποτελέσματος της σχεδιαζόμενης ρύθμισης, των εναλλακτικών επιλογών, του κόστους, των οφελών και των διακινδυνεύσεων που θα μπορούσαν να προκύψουν από τη συγκεκριμένη ρύθμιση. Εν συνεχεία, η δεύτερη φάση αφορούσε στη διαδικασία της δημόσιας ηλεκτρονικής διαβούλευσης, με ανάρτηση στον διαδικτυακό τόπο του προσχεδίου των διατάξεων του

¹⁹ Ανακοίνωση για την ανοικτή διακυβέρνηση, 2/11/2009. <https://bit.ly/3waQEL2>

²⁰ Ρήγου, Μαρίνα,. 2015. Ανοιχτή διακυβέρνηση: Η εφαρμογή του *opengov.gr*. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 24, 101–114. <https://bit.ly/3QrvqiP>

²¹ Άρθρο 69, παρ. 7, του Ν. 4002/2011 (ΦΕΚ 180/Α'/22.8.2011). <https://bit.ly/3ilRd7H>

²² Open Government Partnership. 2024. <https://bit.ly/3Y2ogUx>. Περισσότερες πληροφορίες, καθώς και όλα τα σχετικά έγγραφα της Ελλάδας είναι διαθέσιμα εδώ: <https://bit.ly/3h87sul>

²³ The White House. 2011. Factsheet: The Open Government Partnership. Office of the Press Secretary. 20.09.2011, <https://bit.ly/48YVbxi>

²⁴ Ν. 4048/2012 (ΦΕΚ 34/Α'/23.2.2012). <https://bit.ly/3W29JGt>

νομοσχεδίου και τη δυνατότητα σχολιασμού για τρεις (3) εβδομάδες. Στην περίπτωση που υπήρχε έτοιμο σχέδιο διατάξεων, η πρώτη φάση μπορούσε να παραλειφθεί, με πρωτοβουλία του οικείου Υπουργού, και η δεύτερη φάση να επιμηκυνθεί κατά μία εβδομάδα. Όμως, σύμφωνα με την παράγραφο 3, η διαβούλευση μπορούσε να συντημηθεί ή να επιμηκυνθεί, με πρωτοβουλία του οικείου Υπουργού, για επαρκώς τεκμηριωμένους λόγους, οι οποίοι έπρεπε να αναφέρονται στην έκθεση επί της δημόσιας διαβούλευσης που συνοδεύει τη ρύθμιση.

Τέλος, οριζόταν και υποχρέωση σύνταξης έκθεσης επί της δημόσιας διαβούλευσης, στην οποία παρουσιάζονται ομαδοποιημένα τα σχόλια και οι προτάσεις όσων έλαβαν μέρος στη διαβούλευση και τεκμηριώνεται η ενσωμάτωσή τους ή μη στις τελικές διατάξεις. Η έκθεση όφειλε στη συνέχεια να συνοδεύει τη ρύθμιση κατά την κατάθεσή της στη Βουλή, να αναρτάται στον διαδικτυακό τόπο που έλαβε χώρα η διαβούλευση, εν προκειμένω στο OpenGov.gr, και να αποστέλλεται με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις από τις οποίες προήλθαν τα σχόλια. Σημειώνεται ότι η υποχρέωση και για τις εκθέσεις διαβούλευσης ήταν ρητή μόνο για τα νομοσχέδια, στα οποία αφορούσαν κατά κύριο λόγο οι διατάξεις για τις διαβουλεύσεις μέσω του OpenGov.gr.

Ο νόμος προέβλεπε ακόμα ότι κατά την κατάθεση κάθε σχεδίου νόμου (ή προσθήκης/τροπολογίας) στη Βουλή, θα γίνεται ταυτόχρονη κατάθεση ανάλυσης συνεπειών ρυθμίσεων και αιτιολογικής έκθεσης, όπου επεξηγούνται αναλυτικά οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της ρύθμισης, καθώς και η αναγκαιότητα και ο σκοπός της, και τεκμηριώνεται η τήρηση των αρχών της καλής νομοθέτησης που περιγράφονταν στον νόμο.

Το 2012 ήταν και η χρονιά κατά την οποία η Ελλάδα δημοσίευσε το πρώτο Σχέδιο Δράσης για την περίοδο 2012-2013 σύμφωνα με τη δέσμευσή της ως μέλος της Σύμπραξης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση.²⁵ Μια από τις δεσμεύσεις ήταν η ενίσχυση της δημόσιας συμμετοχής, η οποία θα επιτυγχανόταν μέσω της αύξησης των νομοθετικών πράξεων που θα τίθενται σε δημόσια διαβούλευση και της αξιοποίησης των σχολίων και των προτάσεων των πολιτών. Στο Σχέδιο Δράσης επισημαίνεται ότι μέχρι τότε η ηλεκτρονική διαβούλευση ήταν περιορισμένη καθώς και ότι δεν υπήρχε ορισμένη διαδικασία για την επεξεργασία των παρατηρήσεων και προτάσεων που υποβάλλονταν από τους πολίτες κατά τη διαβούλευση.

Όταν το 2014, η Ελλάδα δημοσίευσε το δεύτερο Σχέδιο Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση, η δέσμευση για ενίσχυση της συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσω διαβουλεύσεων τέθηκε εκ νέου καθώς η πρόοδος που παρατηρήθηκε ήταν μικρή, τόσο ως προς τον αριθμό των δημόσιων διαβουλεύσεων που είχαν πραγματοποιηθεί, όσο και ως προς τη συμμετοχή των πολιτών.²⁶ Η έλλειψη ενημέρωσης των πολιτών καταγράφεται στο σχέδιο ως ο βασικός λόγος για τη μικρή πρόοδο. Επιπλέον, καταγράφονται τρεις παρατηρήσεις που αφορούν στη λειτουργία του κεντρικού αυτού κόμβου διαβούλευσης και συγκεκριμένα ότι: 1) η περίοδος διαβούλευσης είναι κατά μέσο όρο πολύ μικρή, 2) οι συμμετέχοντες δεν ενημερώνονται εάν τα σχόλιά τους έχουν ληφθεί υπόψη και 3) ότι η ίδια η πύλη διαβούλευσης δεν έχει αναπτυχθεί για αποτελεσματική διαβούλευση και συμμετοχή. Ως εκ τούτου το Σχέδιο προέβλεπε μία σειρά από βελτιωτικές δράσεις, με ορίζοντα υλοποίησης το 2016, σε τρία επίπεδα:

- θεσμικό, με στόχο την προώθηση νέου νόμου για την ανοικτή διακυβέρνηση,

²⁵ Greek Action Plan: Open Government Partnership, April 2012, Version 1, 2012. <https://bit.ly/3HC4Rnu>

²⁶ Greek Action Plan 2014-2016: Open Government Partnership. 2014. <https://bit.ly/3tfOKnn>

- τεχνολογικό, ώστε οι λειτουργίες του ιστοτόπου να αναβαθμιστούν και το OpenGov.gr να αποτελέσει κεντρικό κόμβο διαβούλευσης και
- επιχειρησιακό, με προτεραιότητα στη συστηματοποίηση της λειτουργίας του ιστοτόπου, π.χ. με τον καθορισμό ενιαίου ελάχιστου χρόνου διαβούλευσης, και της επεξεργασίας των παρατηρήσεων που υποβάλλονται, ώστε να υπάρχει ανατροφοδότηση σχετικά με τα αποτελέσματα της διαβούλευσης καθώς και διάθεση του τελικού κειμένου.

Στην αξιολόγηση της υλοποίησης του δεύτερου Σχεδίου Δράσης η πρόοδος στην υλοποίηση των δεσμεύσεων που είχε λάβει η χώρα καταγράφεται ως περιορισμένη, με εξαίρεση ορισμένες τεχνικές βελτιώσεις στη λειτουργία του OpenGov.gr.²⁷ Επισημαίνεται ειδικότερα, ότι η χρονική διάρκεια των διαβουλεύσεων παραμένει περιορισμένη και ότι δεν υπάρχουν επαρκείς μηχανισμοί ανατροφοδότησης επί των παρατηρήσεων που κατατίθενται ούτε και διασφάλισης ότι λαμβάνονται υπόψη από τη Βουλή των Ελλήνων, η οποία έχει την τελική ευθύνη επεξεργασίας των σχεδίων νόμου. Η περιορισμένη αυτή υλοποίηση των δεσμεύσεων που είχε λάβει η Ελλάδα, αιτιολογείται σε μεγάλο βαθμό από το γεγονός ότι η Ελλάδα κατά την περίοδο εκείνη βρισκόταν στη δίνη της οικονομικής κρίσης και σε περίοδο πολιτικής αναταραχής.

Έτσι, το σύνολο των δεσμεύσεων μεταφέρθηκαν στο 3^ο Σχέδιο Δράσης για την περίοδο 2016-2018.²⁸ Διακριτή δέσμευση στο Σχέδιο αποτέλεσε η κατάρτιση και υιοθέτηση ενός νέου νόμου–πλαίσιο για την Ανοικτή και Συμμετοχική Διακυβέρνηση, με στόχο την ολοκληρωμένη ρύθμιση σχετικών θεμάτων, μεταξύ των οποίων και θέματα συμμετοχής των πολιτών. Ωστόσο, για καμία από τις δύο δεσμεύσεις δεν σημειώθηκε πρόοδος σύμφωνα με την έκθεση αξιολόγησης.²⁹ Οι σχετικές δεσμεύσεις απαλείφθηκαν από το 4^ο Σχέδιο του 2019³⁰ και στην επικαιροποιημένη του εκδοχή του 2020 (Δεκέμβριος)³¹, καθώς και από το 5^ο Σχέδιο Δράσης που καλύπτει την περίοδο 2023-2025³².

Επιτελικό Κράτος

Το 2019, ο νόμος «Επιτελικό Κράτος: οργάνωση, λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημόσιας διοίκησης»³³ επέφερε ορισμένες αλλαγές και είναι εκείνος που ρυθμίζει τις διαδικασίες διαβουλεύσεων σήμερα. Με την εφαρμογή του υλοποιήθηκαν ορισμένες εκ των δεσμεύσεων της χώρας και αναθεωρήθηκαν ορισμένες εκ των προβλέψεων του προηγούμενου θεσμικού καθεστώτος.

Πιο συγκεκριμένα, ο νόμος (άρθρο 61) έθεσε την αρμοδιότητα κίνησης της διαδικασίας διαβούλευσης στην Προεδρία της Κυβέρνησης, σε συνεργασία με την αρμόδια Υπηρεσία του Υπουργείου που έχει τη νομοθετική πρωτοβουλία. Με το ίδιο άρθρο, προώθησε τον ρόλο του OpenGov.gr, με τη διαβούλευση νομοσχεδίων και μέσω αυτού του διαδικτυακού τόπου. Όμως, μείωσε τη διάρκεια των διαβουλεύσεων. Την έθεσε στις δύο (2) εβδομάδες, με την απευθείας ανάρτηση του προσχεδίου της ρύθμισης, χωρίς προκαταρκτική διαβούλευση επί

²⁷ Ανεξάρτητος Μηχανισμός Αξιολόγησης (IRM). Ελλάδα Τελική Έκθεση Αξιολόγησης 2014-2016. <https://bit.ly/4chQpho>

²⁸ 3^ο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση 2016-2018. <https://bit.ly/3iVVVvW>

²⁹ Ανεξάρτητος Μηχανισμός Αξιολόγησης (IRM). Τελική Έκθεση για την Ελλάδα 2016-2018. <https://bit.ly/3UYDZBi>

³⁰ 4^ο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση 2019 – 2021. Μάιος 2019. <https://bit.ly/3G8DEli>

³¹ 4^ο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση – Επικαιροποιημένη Έκδοση (Δεκέμβριος 2020). <https://bit.ly/3X1bWU2>

³² 5^ο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση 2023-2025. Ιανουάριος 2023. <https://bit.ly/3TFuA49>

³³ Ν. 4622/2019 (ΦΕΚ 133/Α' /07.08.2019). <https://bit.ly/3VYJFwx>

των επιδιωκόμενων στόχων και των ενδεχόμενων συνεπειών της. Η διαβούλευση μπορεί και πάλι να συντημηθεί κατά μία (1) εβδομάδα ή να επιμηκυνθεί κατά το ίδιο διάστημα, με πρωτοβουλία του οικείου Υπουργού, για επαρκώς τεκμηριωμένους λόγους. Κυμαίνεται, δηλαδή, μεταξύ μίας (1) και τριών (3) εβδομάδων. Επίσης, η αιτιολογική έκθεση υπάχθηκε ως αναπόσπαστο μέρος της προκαταρκτικής ανάλυσης συνεπειών ρύθμισης (άρθρα 61), η οποία αναρτάται μαζί με το προς διαβούλευση κείμενο. Η τελική ανάλυση συνεπειών ρύθμισης που συνοδεύει το κείμενο κατά την τελική του επεξεργασία εμπλουτίζεται μετά το πέρας της διαβούλευσης με την έκθεση διαβούλευσης που καταγράφει τα αποτελέσματα αυτής (άρθρα 61 και 62). Οι ρυθμίσεις περί έκθεσης διαβούλευσης παρέμειναν αυτούσιες. Παραμένει, δηλαδή, η υποχρέωση σύνταξής της με ομαδοποιημένα τα σχόλια και τις προτάσεις όσων έλαβαν μέρος στη διαβούλευση και την τεκμηρίωση της ενσωμάτωσης ή μη στις τελικές διατάξεις, αλλά και της ανατροφοδότησης των συμμετεχόντων με την ανάρτησή της και την αποστολή της στις ηλεκτρονικές τους διευθύνσεις.

Η ανασκόπηση του ως άνω θεσμικού και νομικού πλαισίου που διέπει τις δημόσιες διαβουλεύσεις στη χώρα παρέχει το υπόβαθρο για τις αναλύσεις που ακολουθούν καθώς και την εξαγωγή συμπερασμάτων και τη διαμόρφωση προτάσεων, στις οποίες καταλήγει η παρούσα έκθεση.

Μεθοδολογική προσέγγιση και παραδοχές

Για την επίτευξη των στόχων της έκθεσης ακολουθήθηκε μία διπλή προσέγγιση με δύο διακριτά μέρη τα οποία επιτρέπουν τη σύνθεση συμπερασμάτων και προτάσεων. Το πρώτο μέρος εστίασε στη χαρτογράφηση και την αξιολόγηση των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στην Ελλάδα. Το δεύτερο μέρος εστίασε στη διερεύνηση της συμμετοχής των νέων στις δημόσιες διαβουλεύσεις στην Ελλάδα. Η διπλή αυτή προσέγγιση απαιτήσε τη χρήση διακριτών μεθοδολογιών, εργαλείων και παραδοχών. Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται η προσέγγιση που ακολουθήθηκε για κάθε ένα από τα δύο μέρη.

Μεθοδολογία α' μέρους – χαρτογράφηση και αξιολόγηση δημόσιων διαβουλεύσεων

Κατά τη χαρτογράφηση των δημόσιων διαβουλεύσεων στην Ελλάδα εξετάστηκε πρώτα το θεσμικό και νομικό πλαίσιο που διέπει τη διεξαγωγή διαβουλεύσεων στην Ελλάδα. Επιπλέον καταγράφηκαν οι διαφορετικοί τύποι και μορφές διαβουλεύσεων που λαμβάνουν χώρα. Στη διάρκεια αυτής της χαρτογράφησης, δημιουργήθηκαν δύο διαδικτυακά ερωτηματολόγια που αποστάλθηκαν σε φορείς που διενεργούν διαβουλεύσεις και σε φορείς και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που συμμετέχουν σε διαβουλεύσεις. Οι απαντήσεις που συγκεντρώθηκαν εμπλούτισαν τη χαρτογράφηση και συντέλεσαν στη δομή των αναλύσεων που ακολούθησαν.

Από τη χαρτογράφηση αυτή προέκυψε ο παρακάτω κατάλογος, οποίος δεν είναι εξαντλητικός:

- Ο ιστότοπος OpenGov.gr αποτελεί την κεντρική πύλη ηλεκτρονικών διαβουλεύσεων της χώρας. Εκεί αναρτώνται υποχρεωτικά διαβουλεύσεις σχεδίων νόμων.
- Τα υπουργεία οργανώνουν διαβουλεύσεις για διαφορετικά θέματα διακριτά από εκείνες που αναρτώνται στο OpenGov.gr. Οι ηλεκτρονικές διαβουλεύσεις αναρτώνται στον κεντρικό ιστότοπο του εκάστοτε υπουργείου ή και σε περισσότερες υπο-σελίδες εντός αυτού.³⁴
- Διακριτές διαβουλεύσεις οργανώνουν και οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης α' και β' βαθμού.
- Διακριτές διαβουλεύσεις οργανώνουν και άλλοι δημόσιες φορείς, ανεξάρτητες αρχές ή ειδικές υπηρεσίες όπως είναι η Ρυθμιστική Αρχή Αποβλήτων, Ενέργειας και Υδάτων, ο Ανεξάρτητος Διαχειριστής Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας, και οι Ειδικές Υπηρεσίες Διαχείρισης συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων από το Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης για κάθε προγραμματική περίοδο (π.χ. 2014-2020 και 2021-2027), μεταξύ άλλων.

Στο OpenGov.gr έχει διαμορφωθεί μία πλατφόρμα για την υποβολή σχολίων, τα οποία μετά από έναν τυπικό έλεγχο δημοσιεύονται, είναι ανοιχτά και δημόσια προσβάσιμα. Τα σχόλια στις διαβουλεύσεις που οργανώνονται εκτός του OpenGov.gr κατατίθενται είτε σε ειδικά διαμορφωμένες πλατφόρμες που ορισμένες φορές επιτρέπουν την ανοιχτή πρόσβαση του

³⁴ Ενδεικτικά, διακριτοί ιστοτόποι διαβούλευσης στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας <https://bit.ly/492OEBT>, το Υπουργείο Ανάπτυξης <https://bit.ly/3PnhHZZ> και το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης <https://bit.ly/3IHR0vd>. Επιπλέον το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας έχει διακριτούς ιστοτόπους για τις διαβουλεύσεις επί των Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών για τις περιοχές Natura 2000 <https://bit.ly/49O9OF3> και των Σχεδίων Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών <https://bit.ly/3TGmlzq> και στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής αδειοδότησης με το σχετικό ηλεκτρονικό μητρώο που έχει δημιουργηθεί <https://bit.ly/4c1lb8X>.

κάθε ενδιαφερόμενου στα σχόλια αυτά, είτε μέσω ηλεκτρονικών μηνυμάτων σε ηλεκτρονική διεύθυνση που υποδεικνύεται κάθε φορά.

Οι φορείς της πολιτείας, πέρα από την αξιοποίηση των μέσων της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και της ανάρτησης διαβουλεύσεων σε σχετικούς ιστοτόπους ή στο OpenGov.gr οργανώνουν και άλλες διαβουλεύσεις που λαμβάνουν διαφορετικές μορφές, όπως είναι η αποστολή προς συμπλήρωση έντυπου ή ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου, η διενέργεια συναντήσεων διαβούλευσης δια ζώσης (π.χ. συναντήσεις εργασίας ή συνέδρια) ή διαδικτυακών (π.χ. με την αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος ή τηλε-διάσκεψης) και η οργάνωση επιτροπών διαβούλευσης, μεταξύ άλλων. Στις περιπτώσεις αυτές οι διαβουλεύσεις μπορεί να είναι κλειστές, δηλαδή να απευθύνονται σε συγκεκριμένους φορείς ή πολίτες ή ανοιχτές, δηλαδή να απευθύνονται σε κάθε ενδιαφερόμενο. Οι διαφορετικές αυτές μορφές διαβούλευσης προβλέπονται από την υφιστάμενη νομοθεσία που καλεί στην αξιοποίηση κάθε πρόσφορου μέσου διαβούλευσης.

Τέλος, διαπιστώθηκε ότι οι περισσότερες διαβουλεύσεις, ανεξαρτήτως τύπου και μορφής, διενεργούνται στο στάδιο της χάραξης νέων πολιτικών ή υλοποίησης υφιστάμενων, και ελάχιστες στο στάδιο της αξιολόγησης τους.

Η παραπάνω χαρτογράφηση κατέστησε σαφές ότι η πληροφορία για τη διενέργεια δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον είναι διάσπαρτη, χωρίς συστηματική αρχειοθέτηση ή αξιοπιστία των δεδομένων.

Συνεπώς, προκρίθηκε η αξιολόγηση μόνο των ηλεκτρονικών δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον και μόνο εκείνων που έχουν αναρτηθεί στην κεντρική πύλη διαβούλευσης της χώρας, δηλαδή στο OpenGov.gr. Στον ιστότοπο του OpenGov.gr υπάρχει καταγραφή των δημόσιων διαβουλεύσεων από την έναρξη λειτουργίας του, αρχειοθέτησή τους, και πρόσβαση σε σχετικά δεδομένα.³⁵

Η συστηματική χρήση της πλατφόρμας OpenGov.gr ως πύλης ανοιχτής διακυβέρνησης και δημόσιων διαβουλεύσεων επήλθε με τον νόμο για τη «Ρυθμιστική Διακυβέρνηση» το 2012. Για τον λόγο αυτό και παρά την ύπαρξη της πλατφόρμας ήδη τρία χρόνια νωρίτερα, το χρονικό διάστημα ενδιαφέροντος της παρούσας ανάλυσης ξεκινάει από τις 23/2/2012 που αναρτήθηκε η πρώτη διαβούλευση μετά τη θέση σε ισχύ του νόμου αυτού. Το τέλος του διαστήματος ορίστηκε η 23/2/2024, οπότε και σταμάτησε η άντληση στοιχείων και καταγραφή περιβαλλοντικών διαβουλεύσεων, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η ανάλυσή τους. Το διάστημα ενδιαφέροντος επομένως, ορίζεται στα δώδεκα (12) χρόνια (23/2/2012-23/2/2024, στο εξής 2012-2024) και εξετάζονται μόνο οι διαβουλεύσεις που πραγματοποιήθηκαν (άρχισαν και τελείωσαν) εντός αυτού.

Παράμετροι συλλογής στοιχείων για τις δημόσιες διαβουλεύσεις στο OpenGov.gr

Η επιλογή των παραμέτρων στη βάση των οποίων πραγματοποιήθηκε η συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων του OpenGov.gr, προέκυψε από την προσπάθεια απάντησης ερωτημάτων όπως: Πόσες είναι οι δημόσιες διαβουλεύσεις για το περιβάλλον σε σύγκριση με το σύνολο των δημόσιων διαβουλεύσεων; Διενεργούν διαβουλεύσεις για το περιβάλλον και άλλοι φορείς πέραν του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας; Ποια είναι

³⁵ OpenGov.gr. 2024. Το OpenGov σε αριθμούς. <https://bit.ly/3TT9rDK>

η διάρκεια των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον συγκριτικά με το σύνολο των δημόσιων διαβουλεύσεων, Στη βάση τι είδους κειμένων πραγματοποιούνται οι δημόσιες διαβουλεύσεις για το περιβάλλον; Ποιες θεματικές καλύπτουν; Παρέχεται συνοδευτικό υποστηρικτικό υλικό για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου προς διαβούλευση; Πώς αξιολογείται η συμμετοχή των πολιτών με βάση τα σχόλια που υποβλήθηκαν; Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της διαβούλευσης και με ποιο τρόπο; Τελικά, οι διαβουλεύσεις οδηγούν σε ρυθμίσεις από μέρος της πολιτείας;

Έτσι, συγκεντρώθηκαν και αναλύθηκαν στοιχεία για τις εξής εννέα (9) παραμέτρους, με τις παραδοχές που περιγράφονται αμέσως παρακάτω.

- 1. Πλήθος διαβουλεύσεων:** Για τον καθορισμό του πλήθους των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον έπρεπε να τεθούν ορισμένα κριτήρια για το τι συνιστά περιβαλλοντική διαβούλευση. Η προφανής λύση θα ήταν να θεωρηθούν όσες έχει προωθήσει το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ), ως επισπεύδον υπουργείο. Ωστόσο, καθώς η προστασία του περιβάλλοντος ενσωματώνεται σε όλες τις πολιτικές έπρεπε να ελεγχθούν και οι διαβουλεύσεις άλλων φορέων. Στην περίπτωση που δεν ήταν εμφανές ήδη από τον τίτλο της διαβούλευσης ότι αφορά σε διαβούλευση για το περιβάλλον, ήταν απαραίτητη η εξέταση του περιεχομένου των κειμένων προς διαβούλευση μέσα από την αναζήτηση και την ύπαρξη ή όχι λέξεων-κλειδιών, οι οποίες ορίστηκαν με βάση την ειδική ορολογία της νομοθεσίας και το ειδικό ενδιαφέρον του έργου. Ενδεικτικά, οι λέξεις-κλειδιά ήταν οι εξής:
  - Κλιματική αλλαγή, ενέργεια, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ενεργειακή κατανάλωση, απόδοση, ρύποι, αέρια του θερμοκηπίου, έκλυση
  - Βιοποικιλότητα, οικοσύστημα, φυσικό περιβάλλον, περιοχή, προστασία, προστατευόμενη περιοχή, Natura 2000, προστατευόμενα είδη, χωρικός σχεδιασμός
  - Ρύπανση από πλαστικά, απορρίμματα, στερεά απόβλητα, συσκευασίες, ανακύκλωση
- 2. Φορέας διενέργειας:** Ο κατάλογος των φορέων διενέργειας διαβουλεύσεων καθορίστηκε από το αν κάποιος φορέας είχε πραγματοποιήσει έστω και μία διαβούλευση για το περιβάλλον, σύμφωνα με τα κριτήρια που τέθηκαν παραπάνω. Η καταγραφή των φορέων βασίστηκε σε αυτή που παρέχει το ίδιο το OpenGov.gr και είναι οι πιο πρόσφατες, ενσωματώνονται, δηλαδή, συγχωνεύσεις ή μετονομασίες των υπουργείων κατά τη διάρκεια των ετών. Επίσης, κάθε Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) μετρήθηκε μία φορά και αποδόθηκε στο επισπεύδον υπουργείο.
- 3. Διάρκεια:** Η διάρκεια των διαβουλεύσεων μετρήθηκε σε ημέρες. Ο αριθμός των ημερών υπολογίστηκε με βάση τις ακριβείς ημερομηνίες που αναγράφονταν στο OpenGov.gr και, εντός της κάθε καταχώρισης κάθε διαβούλευσης. Ο συγκεκριμένος διαχωρισμός γίνεται γιατί βρέθηκαν ανακολουθίες μεταξύ των ημερομηνιών έναρξης ορισμένων διαβουλεύσεων όπως αναφέρονταν στις σελίδες με τον γενικό χρονολογικό κατάλογο των διαβουλεύσεων και τις επί μέρους σελίδες των ίδιων των διαβουλεύσεων.
- 4. Πλήθος σχολίων:** Ο αριθμός των σχολίων κάθε διαβούλευσης μεταφέρθηκε αυτούσιος, όπως αναφερόταν στο OpenGov.gr, με όλα τα σχόλια που έχουν γίνει δεκτά από τους διαχειριστές του, χωρίς να γίνει έλεγχος για τυχόν πολλαπλά όμοια σχόλια σε κάθε διαβούλευση. Δεν επιχειρήθηκε διαχωρισμός μεταξύ σχολίων φυσικών και νομικών

προσώπων. Παρόλο που μια τέτοια ανάλυση θα είχε ενδιαφέρον, δεν ήταν δυνατό να ελεγχθεί εάν οποιοδήποτε πρόσωπο κατέθετε σχόλια ως φυσικό πρόσωπο ήταν αμιγώς τέτοιο, δηλαδή δεν ανήκε ταυτόχρονα και σε κάποιο νομικό πρόσωπο.

5. **Θεματική:** Οι ίδιες λέξεις-κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν για να διακριθεί αν μια διαβούλευση είχε περιβαλλοντικό περιεχόμενο ήταν εκείνες που καθόρισαν και τη θεματική ή τις θεματικές στις οποίες εμπίπτει η κάθε διαβούλευση για το περιβάλλον. Οι θεματικές επιλέχθηκαν κατ' αντιστοιχία με τις θεματικές του έργου «Γνωρίζω-Συμμετέχω-Προστατεύω το περιβάλλον»: κλιματική αλλαγή, απώλεια της βιοποικιλότητας, ρύπανση, κυρίως από πλαστικά, οι οποίες συμπίπτουν με τις τρεις μεγαλύτερες περιβαλλοντικές προκλήσεις της σημερινής εποχής.³⁶
6. **Είδος κειμένου:** Κατά την ανάλυση των κειμένων που έχουν τεθεί σε διαβούλευση αναδείχθηκε ότι πρόκειται για διαφορετικά είδη κειμένων και τύπους αποφάσεων ή πολιτικών κειμένων. Για την πιο αποτελεσματική επεξεργασία τους κατηγοριοποιήθηκαν ως εξής: Σχέδιο νόμου, Προεδρικό Διάταγμα, Υπουργική ή/Κοινή Υπουργική Απόφαση, Σχέδιο ή Στρατηγική, Πρόγραμμα και Σχέδιο Δράσης. Σημειώνεται ότι στην κατηγορία πρόγραμμα εντάσσονται εθνικά προγράμματα (π.χ. «Εθνικό Πρόγραμμα Ελέγχου Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης»), τομεακά προγράμματα Υπουργείων (π.χ. «Τομεακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης του Υπουργείου Εργασίας»), καθώς και Προγράμματα Περιφερειών (π.χ. «Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου 2021-2025»). Επίσης, δημιουργήθηκε η κατηγορία «Άλλο» για είδη κειμένων που είτε παρουσιάστηκαν μόνο μία φορά είτε δεν μπορούσαν να ομαδοποιηθούν σε κάποια από τις υπόλοιπες κατηγορίες όπως είναι η περίπτωση κείμενων κατευθυντήριων οδηγιών και τεχνικών προδιαγραφών.
7. **Συνοδευτικό υλικό:** Ως συνοδευτικό υλικό θεωρήθηκε αυτό που το νομικό πλαίσιο όριζε ή ορίζει ότι πρέπει να συνοδεύει το κάθε κείμενο προς διαβούλευση. Πρόκειται ουσιαστικά για το έγγραφο που εξηγεί τη λογική, τους σκοπούς και τις αναμενόμενες συνέπειες της εκάστοτε ρύθμισης. Εντοπίστηκε με πολλές διαφορετικές ονομασίες, όπως Αιτιολογική Έκθεση, Εισηγητική Έκθεση, Έκθεση Αξιολόγησης Συνεπειών Ρύθμισης, Έκθεση Συνεπειών ή Έκθεση Συνεπειών Ρύθμισης ή Ανάλυση Συνεπειών Ρύθμισης. Για να αξιολογηθεί εάν υπήρχε ή όχι τέτοιο έγγραφο, δεν εξετάστηκε το κατά πόσο, όπου υπήρχε, περιείχε όλα τα στοιχεία που έπρεπε, παρά μόνον το αν είχε αναρτηθεί. Δεν θεωρήθηκε ως τέτοιο οποιοδήποτε άλλο συνοδευτικό έγγραφο, όπως χάρτης, παράρτημα, κάποιος παλαιότερος ή σχετικός με την εκάστοτε ρύθμιση νόμος που μπορεί να είχε αναρτηθεί ή, σε περιπτώσεις ενσωμάτωσης πράξης διεθνούς οργανισμού, το επίσημο κείμενο του οργανισμού στα ελληνικά ή τα αγγλικά.
8. **Έκθεση διαβούλευσης:** Η Έκθεση Διαβούλευσης είναι το κείμενο στο οποίο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της διαβούλευσης. Και πάλι, για να αξιολογηθεί εάν υπήρχε ή όχι τέτοιο έγγραφο, δεν εξετάστηκε κατά πόσο, όπου υπήρχε, περιείχε όλα τα στοιχεία που προβλέπει η νομοθεσία, παρά μόνον το αν είχε αναρτηθεί. Διαβουλεύσεις που συνοδεύονταν από πολλαπλά κείμενα με τα σχόλια επιλεγμένων βασικών για τη

---

³⁶ United Nations Environment Programme. 2021. Making Peace with Nature: A scientific blueprint to tackle the climate, biodiversity and pollution emergencies. <https://www.unep.org/resources/making-peace-nature>

ρύθμιση φορέων, όπως αυτοί τα κατέθεσαν χωρίς να έχουν υποστεί οποιαδήποτε επεξεργασία/ομαδοποίηση, δεν θεωρήθηκε ότι συνοδεύονταν από έκθεση διαβούλευσης.

9. **Πορεία της ρύθμισης:** Σε ελάχιστες διαβουλεύσεις είχε αναρτηθεί εκ των υστέρων στο OpenGov.gr το τελικό κείμενο που υιοθετήθηκε, μετά το πέρας της διαβούλευσης και την αντίστοιχη επεξεργασία (π.χ. ψηφισθείς νόμος από τη Βουλή) ή το Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης (ΦΕΚ). Συνεπώς, η σχετική πληροφορία συλλέχθηκε με διακριτή αναζήτηση του τελικού υιοθετημένου κειμένου, με έμφαση στην αναζήτηση του αντίστοιχου ΦΕΚ, μετά από εύλογο χρονικό διάστημα από την ολοκλήρωση της διαβούλευσης, χωρίς να τεθεί πάλι σε διαβούλευση στο OpenGov.gr. Η διάκριση του εύλογου χρονικού διαστήματος γίνεται γιατί υπήρξαν και νομικές πράξεις, παραδείγματος χάρη, νόμοι, οι οποίοι, να μην είχαν το ίδιο όνομα με τη διαβούλευση που διεξάχθηκε, υιοθετήθηκαν, όμως, σε ΦΕΚ πολύ αργότερα (σε διάστημα μεγαλύτερο από έξι μήνες) από όταν πραγματοποιήθηκε η διαβούλευση. Στις περιπτώσεις αυτές, είναι άγνωστο εάν μεσολάβησε οποιαδήποτε άλλη δημόσια διαβούλευση, παραδείγματος χάρη, στην ιστοσελίδα του οικείου Υπουργείου.

Για τις τέσσερις (4) εκ των παραμέτρων (πλήθος, φορέας διενέργειας, διάρκεια, αριθμός σχολίων) τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν καλύπτουν τόσο το σύνολο των διαβουλεύσεων για το διάστημα ενδιαφέροντος, όσο και τις διαβουλεύσεις για το περιβάλλον. Σε αυτή την περίπτωση τα στοιχεία αντλήθηκαν από τα στατιστικά που διαθέτει το OpenGov.gr. Στην περίπτωση των υπόλοιπων πέντε (5) παραμέτρων (θεματική, είδος κειμένου, συνοδευτικό υλικό, έκθεση διαβούλευσης, πορεία ρύθμισης) τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν αφορούν μόνο στις διαβουλεύσεις για το περιβάλλον, και αντλήθηκαν από την εξέταση κάθε μίας διαβούλευσης που καταχωρήθηκε ως τέτοια.

Μεθοδολογία β' μέρους – αξιολόγηση συμμετοχής νέων

Το δεύτερο μέρος της ανάλυσης εστιάζει στη συμμετοχή των νέων στις δημόσιες διαβουλεύσεις για το περιβάλλον. Εν προκειμένω, οι δημόσιες διαβουλεύσεις δεν αφορούν μόνο σε εκείνες που αναρτώνται στο OpenGov.gr αλλά ενσωματώνουν τις διαφορετικές μορφές που μπορεί να λάβουν, όπως είναι ο σχολιασμός νομοσχεδίων ή άλλων κειμένων, ακόμα κι εκείνες που δεν αναρτώνται στο OpenGov.gr, τα ερωτηματολόγια, οι δημόσιες συναντήσεις και τα διαδικτυακά φόρουμ. Η εστίαση στους νέους προκύπτει από την παραδοχή ότι η συμμετοχή τους σε αποφάσεις που λαμβάνονται σήμερα τους δίνει την ευκαιρία να συνδιαμορφώσουν το μέλλον στο οποίο οι ίδιοι και οι ίδιες θα ζήσουν.

Με βάση δεδομένα του 2021, στην Ελλάδα μόνο 1 στους 10 νέους ηλικίας 15-30 ετών συμμετέχει σε δημόσιες διαβουλεύσεις.³⁷ Κρίθηκε, συνεπώς, απαραίτητη η εκπόνηση στοχευμένης έρευνας σε νέους και νέες με τρεις στόχους:

- την αποτύπωση του βαθμού γνώσης και συμμετοχής των νέων σε δημόσιες διαβουλεύσεις, και της άποψής τους για αυτές τόσο ως προς τη διαδικασία όσο και ως προς την αποτελεσματικότητά τους.
- τη βαθύτερη κατανόηση των λόγων μη συμμετοχής των νέων στις διαβουλεύσεις, η οποία λειτούργησε βοηθητικά στην ανάδειξη στοιχείων που δυνητικά μπορεί να οδηγήσουν σε αύξηση της συμμετοχής τους.

³⁷ European Parliament. 2021. Flash Eurobarometer. Youth Survey.

- την αξιολόγηση της διαδικασίας από όσους και όσες έχουν συμμετάσχει σε μια δημόσια διαβούλευση, η οποία αξιοποιήθηκε ιδιαίτερα για τη διατύπωση προτάσεων σχετικά με τα εργαλεία που θα διευκολύνουν πρακτικά τη συμμετοχή των νέων στις δημόσιες διαβουλεύσεις.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με την εταιρεία ερευνών qed social and market research (στο εξής qed) και δομήθηκε σε δύο σκέλη. Κατά το πρώτο, πραγματοποιήθηκε διαδικτυακή ποσοτική έρευνα (Computer-Assisted web interviewing CAWI), σε πανελλαδικό δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών, αντιπροσωπευτικό του γενικού πληθυσμού σε φύλο, ηλικία και περιοχή κατοικίας (Πίνακας 1). Η συλλογή στοιχείων πραγματοποιήθηκε την περίοδο 03-16 Νοεμβρίου 2023.

Χαρακτηριστικά δείγματος	Αριθμός (N)	Ποσοστό (%)
Φύλο		
Άνδρες	511	51%
Γυναίκες	489	49%
Ηλικίες		
17-24	382	38%
25-29	287	27%
30-34	331	33%
Αστικότητα*		
Αθήνα	330	33%
Θεσσαλονίκη	80	8%
Μεγάλα Αστικά	234	23%
Μικρά Αστικά	153	15%
Μη Αστικά	203	20%
Σύνολο	1000	100%

Πίνακας 1. Προδιαγραφές δείγματος ποσοτικής έρευνας.

*Αστικότητα: Τα αποτελέσματα σταθμίστηκαν σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής.

Στο δεύτερο σκέλος, πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα μέσω δύο (2) ομάδων εστίασης (focus groups) (7 συμμετέχοντες) και μιας (1) πολύ μικρής ομάδας εστίασης (mini group με 4 συμμετέχοντες). Ως συμμετέχοντες/ουσες για τις δύο (2) από τις τρεις (3) ομάδες επιλέχθηκαν νέοι πολίτες οι οποίοι, αν και δεν έχουν συμμετάσχει σε δημόσια διαβούλευση, θεωρούν εαυτούς ενεργούς πολίτες, δηλαδή, έχουν υψηλό πολιτικό ενδιαφέρον και θεωρούν ότι η πολιτική δράση τους έχει αξία, ενώ δεν είναι αφοριστικοί ως προς την έννοια της πολιτικής συμμετοχής, δηλαδή θεωρούν ότι η συμμετοχή τους μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγή. Οι συμμετέχοντες/ουσες στις δύο ομάδες χωρίστηκαν ανάλογα με την ηλικία (17-26 και 27-34). Συμπληρωματικά η τρίτη ομάδα εστίασε σε νέους οι οποίοι έχουν στο παρελθόν συμμετάσχει έστω σε μια δημόσια διαβούλευση, ώστε να συζητηθεί σε βάθος η εμπειρία της συμμετοχής τους και να αναδειχθούν δυνατά στοιχεία και αδυναμίες, όπως έγιναν αντιληπτά από την εμπειρία τους (Πίνακας 2). Οι ομάδες εστίασης πραγματοποιήθηκαν στο διάστημα 9-13 Ιανουαρίου 2024.

Ομάδες εστίασης	Ηλικίες	Περιοχή	Αριθμός συμμετεχόντων
1η Ομάδα – Ενεργοί πολίτες	17-25	Πανελλαδικά (50% Αττική- 50% Υπόλοιπη Ελλάδα)	7
2η Ομάδα – Ενεργοί πολίτες	26-34	Πανελλαδικά (50% Αττική- 50% Υπόλοιπη Ελλάδα)	7
3η Ομάδα- Συμμετέχοντες διαβούλευση	σε 17-34	Πανελλαδικά	4

Πίνακας 2. Οι τρεις ομάδες εστίασης της ποιοτικής έρευνας.

Κατά την ποιοτική έρευνα, οι συμμετέχοντες/ουσες είχαν τη δυνατότητα να περιηγηθούν στον κεντρικό ιστότοπο διαβουλεύσεων της χώρας, το OpenGov.gr και να αξιολογήσουν την εμπειρία τους. Μετά την περιήγηση στο OpenGov.gr, οι συμμετέχοντες εκτέθηκαν στο εσωτερικό περιβάλλον μιας δημόσιας διαβούλευσης. Ως καταλληλότερο παράδειγμα επιλέχθηκε η διαβούλευση για τον Εθνικό Κλιματικό Νόμο³⁸. Επίσης, είχαν τη δυνατότητα να συγκρίνουν την εμπειρία τους με άλλες παρόμοιες διαδικτυακές εφαρμογές διαβούλευσης, όπως είναι αυτή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής³⁹ και της Σκωτίας⁴⁰.

Κριτήρια αξιολόγησης

Η ανάλυση των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον που έχουν αναρτηθεί στο OpenGov.gr στο διάστημα 2012-2024 καθώς και τα ευρήματα της έρευνας της γνώμης των νέων ηλικίας 17-34, αποτελούν τα στοιχεία για την αποτίμηση της συμμετοχής των πολιτών στη χάραξη περιβαλλοντικής πολιτικής.

Η αποτίμηση αυτή βασίζεται σε επτά (7) κριτήρια «καλής διαβούλευσης». Η διαμόρφωση των κριτηρίων αυτών προέκυψε από την επισκόπηση σχετικών εργαλειοθηκών και οδηγιών διεθνών οργάνων και οργανισμών. Συγκεκριμένα, μελετήθηκαν κανονισμοί⁴¹ και έγγραφα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή⁴² και Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο⁴³), του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης⁴⁴, της Παγκόσμιας Τράπεζας⁴⁵ και του Συμβουλίου της Ευρώπης⁴⁶, καθώς και της Σύμβασης του Άαρχους⁴⁷. Η διατύπωση του καθενός προέκυψε από τον συνδυασμό των διαφορετικών ορισμών.

1. **Αποτελεσματικότητα:** Διενέργεια διαβούλευσης εγκαίρως, δηλαδή, όσο το δυνατόν νωρίτερα κατά τη διαδικασία της χάραξης πολιτικής, όταν όλες οι επιλογές είναι ανοικτές και

³⁸ OpenGov.gr - Διαδικτυακός Τόπος Διαβουλεύσεων - Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. 2024. Εθνικός Κλιματικός Νόμος – Μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. <https://bit.ly/3w9DjCw>

³⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. 2024. Πείτε την άποψή σας - Δημόσιες διαβουλεύσεις και σχόλια. <https://bit.ly/3UhCfou>

⁴⁰ Κυβέρνηση της Σκωτίας. 2024. Scottish Government consultations. <https://bit.ly/3vUHsdl>

⁴¹ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1367/2006 της 6ης Σεπτεμβρίου 2006 για την εφαρμογή στα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας των διατάξεων της σύμβασης του Århus, <https://bit.ly/3GeXUVN>

⁴² Ευρωπαϊκή Επιτροπή. 2021. Better Regulation Guidelines. <https://bit.ly/330krHq> και Ευρωπαϊκή Επιτροπή. 2023. Better Regulation Toolbox. <https://bit.ly/49YZpq5>

⁴³ European Court of Auditors. 2019. Have your say!': Commission's public consultations engage citizens, but fall short of outreach activities. <https://bit.ly/3r76tM6>

⁴⁴ OECD. 2012. Recommendation of the Council on Regulatory Policy and Governance. <https://bit.ly/4bewTRo>

⁴⁵ The World Bank Group. 2019. Consultation Guidelines. <https://bit.ly/3ngzDap>

⁴⁶ Council of Europe. 2017. Civil participation in the decision-making process – The code of Good Practice. <https://bit.ly/3F4Cj3a>

⁴⁷ UNECE. 1998. Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters. <https://bit.ly/3f6Z0am>

οι απόψεις των συμμετεχόντων μπορούν να συνυπολογιστούν κατά τη διαμόρφωση της εκάστοτε πολιτικής.

2. **Έγκαιρη και ευρεία επικοινωνία:** Εξασφάλιση έγκαιρης και όσο το δυνατό πιο ευρείας ενημέρωσης για την εκάστοτε διαβούλευση, αξιοποιώντας όλα τα διαθέσιμα κανάλια επικοινωνίας. Ειδική μέριμνα δίνεται στην ενημέρωση των πολιτών και των ενδιαφερόμενων μερών που ενδέχεται να επηρεαστούν από την προτεινόμενη ρύθμιση που τίθεται σε διαβούλευση με προσαρμογή των καναλιών επικοινωνίας στις ανάγκες των κοινών-στόχων.

3. **Επάρκεια πληροφόρησης και παροχή υποστηρικτικού υλικού:** Πρόσβαση των ενδιαφερομένων μερών εκ των προτέρων σε όλες τις σχετικές πληροφορίες, τόσο σε εκείνες σχετικά με τη διενέργεια της διαβούλευσης (μέσα, χρόνος, τρόπος κλπ.), όσο και στο απαραίτητο υποστηρικτικό υλικό σχετικά με το θέμα της διαβούλευσης. Σε αυτό περιλαμβάνεται η περιγραφή της προτεινόμενης ρύθμισης και η ανάλυση των σημαντικών επιπτώσεων.

4. **Προσβασιμότητα:** Η πληροφορία οφείλει να είναι προσβάσιμη όχι μόνο σε εξειδικευμένους φορείς αλλά και στο ευρύ κοινό και οι μέθοδοι που επιλέγονται για τη διαβούλευση να είναι κατάλληλες για όλους τους ενδιαφερόμενους, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία. Πιο συγκεκριμένα, όλα τα αρχεία των διαβουλεύσεων πρέπει χαρακτηρίζονται από σαφήνεια, να είναι συνοπτικά και να περιέχουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για τη διευκόνιση των απαντήσεων. Σε διαβουλεύσεις που αφορούν σε θέματα ειδικής τεχνικής φύσεως συνιστάται να περιλαμβάνονται και πιο γενικές ερωτήσεις για μη ειδικούς ή να παρέχεται μη τεχνική περίληψη. Για την προσβασιμότητα σε άτομα με αναπηρία, συνιστάται επιστράτευση διαφόρων μέσων, όπως βίντεο στη νοηματική γλώσσα ή ηχογραφημένο υλικό.

5. **Επαρκές χρονικό διάστημα:** Εξασφάλιση επαρκούς χρόνου διαβούλευσης προκειμένου να έχουν την ευκαιρία να καταθέσουν τη συμβολή τους όσο το δυνατόν περισσότερα ενδιαφερόμενα μέρη και η συμβολή αυτή να είσαι όσο το δυνατόν καλύτερα τεκμηριωμένη. Το διάστημα αυτό θα πρέπει να ισορροπεί μεταξύ παροχής της δυνατότητας στους πολίτες να συμμετέχουν και της ανάγκης για ταχεία λήψη αποφάσεων. Η ελάχιστη διάρκεια μιας διαβούλευσης σχετικά με μια νέα πολιτική ή μια εθνική στρατηγική συνιστάται συνήθως να είναι 8-12 εβδομάδες κατά μέσο όρο. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις, η περίοδος διαβούλευσης συνήθως δεν είναι μικρότερη από 4 εβδομάδες.

6. **Συμμετοχή:** Όσο το δυνατόν ευρύτερη διαβούλευση από άποψη πλήθους, δίνοντας σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη την ευκαιρία να συμβάλουν στην ανάπτυξη αποτελεσματικών πολιτικών. Ενίοτε, μπορεί να χρειάζεται στόχευση, όπως σε περιπτώσεις πολύ τεχνικών πρωτοβουλιών που έχουν περιορισμένο ενδιαφέρον για το ευρύ κοινό.

7. **Διαφάνεια και Λογοδοσία:** Διαφάνεια ως προς τη διαδικασία της διαβούλευσης και λογοδοσία ως προς το πώς αυτή επηρέασε τη διαδικασία σχηματισμού πολιτικής. Δηλαδή, συγκέντρωση και αξιολόγηση της συμβολής των ενδιαφερομένων μερών, θέση της υπόψη των υπευθύνων χάραξης πολιτικής, και, εκ των υστέρων, δημοσίευση των αποτελεσμάτων της διαβούλευσης. Επίσης, επαρκής και διεξοδική ανατροφοδότηση όσων συμμετείχαν στις διαβουλεύσεις για το πώς χρησιμοποιήθηκε η συνεισφορά τους και γιατί δεν χρησιμοποιήθηκε εξ ολοκλήρου ή μέρος της, εάν συνέβη κάτι τέτοιο.

Στα παραπάνω επτά (7) κριτήρια, θα μπορούσε να προστεθεί κι ένα ακόμα. Πρόκειται για αυτό της δεκτικότητας των φορέων διενέργειας της διαβούλευσης στην επιρροή που θα τους ασκηθεί κατά τη λήψη αποφάσεων στο εν λόγω θέμα. Δηλαδή, να είναι ανοικτοί στη συμβολή των συμμετεχόντων στις διαβουλεύσεις, λαμβάνοντας υπόψη τα σχόλια και τις απαντήσεις που υποβάλλουν. Για να διαπιστωθεί εάν ο φορέας διενέργειας της διαβούλευσης ήταν δεκτικός στα σχόλια και τις απαντήσεις όσων συμμετέχουν στη διαβούλευση, απαιτείται ανάλυση του περιεχομένου των σχολίων που κατατέθηκαν και σύγκριση μεταξύ των πολιτικών και των κειμένων πριν και μετά τη διαβούλευση, που δεν ήταν εντός του πλαισίου της παρούσας έρευνας και προτείνεται ως επόμενο στάδιο εξέλιξης των συμπερασμάτων της παρούσας.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται διαδοχικά τα ευρήματα της πολύπλευρης ανάλυσης. Πρώτα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον και στη συνέχεια τα αποτελέσματα της ποσοτικής και της ποιοτικής έρευνας. Τα αποτελέσματα αυτά που αποτιμώνται με βάση τα παραπάνω κριτήρια αξιολόγησης, οδήγησαν στην εξαγωγή συμπερασμάτων και προτάσεων με στόχο την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στις διαβουλεύσεις.

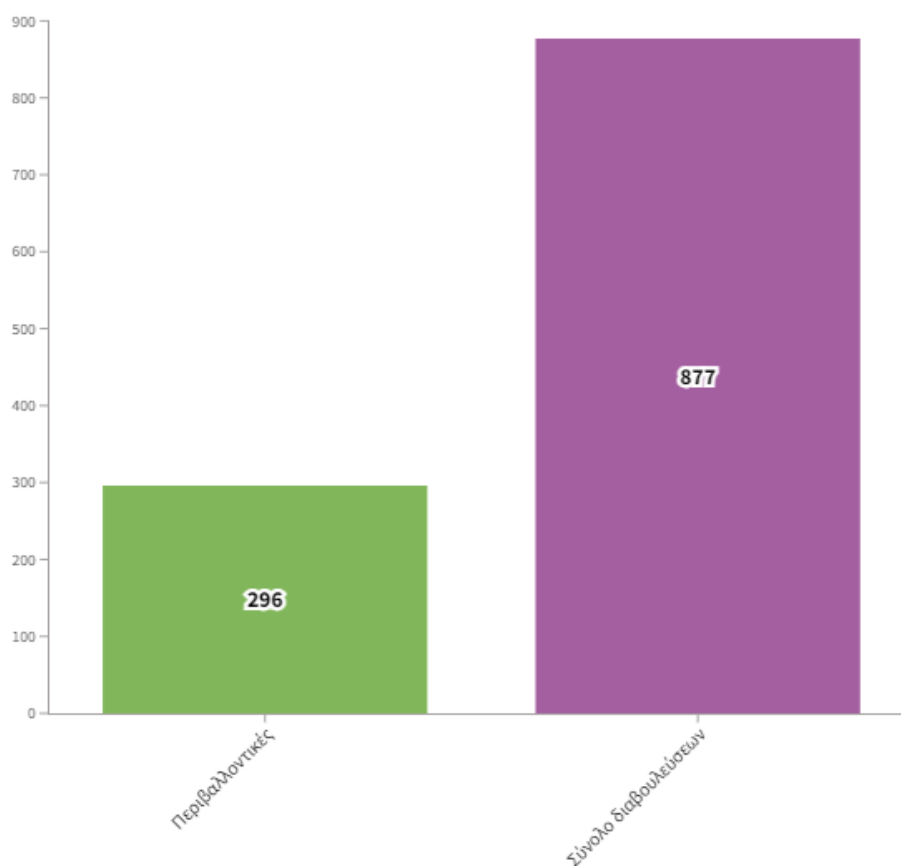

Διαβουλεύσεις για το περιβάλλον

Με βάση τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από τον ιστότοπο του OpenGov.gr ακολουθεί η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ανάλυσης των δημόσιων διαβουλεύσεων.

Πλήθος διαβουλεύσεων

Στο διάστημα των δώδεκα (12) ετών που εξετάζει η παρούσα ανάλυση, δηλαδή από 23/2/2012 έως 23/2/2024, περιλαμβάνονται 877 διαβουλεύσεις⁴⁸. Από τις 877 αυτές διαβουλεύσεις που έχουν αναρτηθεί στο OpenGov.gr στο διάστημα 2012-2024, **οι 296 (33.8%) αφορούσαν στο περιβάλλον** (Διάγραμμα 1).

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 1. Διαβουλεύσεις για το περιβάλλον σε σχέση με το σύνολο των διαβουλεύσεων στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.

Ο εντοπισμός διαβουλεύσεων ως περιβαλλοντικών ήταν από προφανής, καθώς αφορούσαν άμεσα το περιβάλλον είτε έμμεσα λόγω συνάφειας του αντικειμένου ή δυνητικών επιπτώσεων, έως πρακτικά δυσδιάκριτος.

⁴⁸ Στην κεντρική σελίδα του OpenGov.gr αναφέρεται ότι μέχρι τις 15 Μαρτίου του 2024 έχουν διεξαχθεί συνολικά 1145 διαβουλεύσεις. Ωστόσο, από τα στατιστικά στοιχεία του ίδιου του OpenGov.gr προκύπτει μία απόκλιση, 9 διαβουλεύσεων, στις οποίες περιλαμβάνονται κάποιες διαβουλεύσεις που δημιουργήθηκαν δοκιμαστικά και παρέμειναν στη βάση δεδομένων του OpenGov.gr. Επιπλέον των δοκιμαστικών διαβουλεύσεων υπήρξαν και κάποιες μη έγκυρες διαβουλεύσεις, δηλαδή ορισμένες που ήταν διπλές ή «κενές» και οι οποίες δεν συμπεριλήφθηκαν στην ανάλυση.

Στις προφανείς περιπτώσεις συγκαταλέγονται οι διαβουλεύσεις του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας και εκείνες στις οποίες ήταν εμφανές από τον τίτλο τους ότι αφορούσαν στο περιβάλλον. Ενδεικτικό παράδειγμα η διαβούλευση με τίτλο «*Δίκαιη Αναπτυξιακή μετάβαση και ρύθμιση ειδικότερων ζητημάτων απολιγνιτοποίησης*», η οποία αναρτήθηκε από το Υπουργείο Ανάπτυξης και φαίνεται ήδη από τον τίτλο της ότι αφορά άμεσα στο περιβάλλον, καθώς ρυθμίζει θέματα σχετικά με την απολιγνιτοποίηση της χώρας. Ο λιγνίτης είναι το πιο ρυπογόνο από τα ορυκτά καύσιμα, τα οποία είναι τα κύρια αίτια της κλιματικής κρίσης.

Ένα άλλο παράδειγμα διαβούλευσης που συμπεριλήφθηκε στις περιβαλλοντικές διαβουλεύσεις ήταν εκείνη με τίτλο «*Θεματικός τουρισμός – Ειδικές μορφές τουρισμού*». Με δεδομένο ότι η πολιτική για τον τουρισμό συχνά αφορά και θέματα περιβάλλοντος εξετάστηκε το περιεχόμενο και επαληθεύτηκε ότι ρυθμίζεται ο οικοτουρισμός ή αλλιώς πράσινος τουρισμός ως μία κατηγορία τουρισμού που «...*βασίζεται στο φυσικό περιβάλλον και αφορά στην περιήγηση σε περιοχές οικολογικού ενδιαφέροντος, ως επί το πλείστον περιοχές αναγνωρισμένης οικολογικής αξίας, όπως ενδεικτικά οι περιοχές Natura και λοιπές προστατευόμενες περιοχές...*».

Ωστόσο, δεν ήταν όλες οι περιπτώσεις προφανείς. Για παράδειγμα, δεν θα μπορούσε να υποτεθεί από τον τίτλο και μόνο ότι η διαβούλευση για την «*Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας*» που αναρτήθηκε από το Υπουργείο Εργασίας αφορά στο περιβάλλον. Κατά την αναζήτηση με τις σχετικές λέξεις κλειδιά διαπιστώθηκε ότι περιέχει ρυθμίσεις σχετικά με την ενεργειακή φτώχεια μία πτυχή που συνδέεται και με το περιβάλλον και το κλίμα. Παρόμοια περίπτωση ήταν η διαβούλευση με τίτλο «*Κωδικοποίηση Κανόνων Διακίνησης και Εμπορίας Προϊόντων και Παροχής Υπηρεσιών (Δι.Ε.Π.Π.Υ.)*». Πρόκειται για Υπουργική Απόφαση του Υπουργείου Οικονομικών που αποδείχθηκε ότι αφορούσε στο περιβάλλον, αφού, εντός της ορίζονταν, μεταξύ άλλων, κανόνες σχετικά με τη μέγιστη επιτρεπτή ποσότητα πλαστικού σε περιτυλίγματα ή σακούλες και η απαγόρευση επαναχρησιμοποίησης πλαστικών σκευών για τη συσκευασία λαδιού, διατάξεις που σχετίζονται άμεσα με τη χρήση πλαστικού και, ως εκ τούτου, το μέγεθος της ρύπανσης από αυτό.

Πιο δύσκολες στην ανίχνευση της περιβαλλοντικής πτυχής ήταν οι διαβουλεύσεις στις οποίες ο τίτλος περιλαμβάνει μόνο ως στοιχείο τον διακριτικό αριθμό κάποιας άλλης νομοθεσίας, χωρίς αναφορά στο θέμα που καλύπτουν. Τέτοιες περιπτώσεις ήταν οι εξής: «*Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των Οδηγιών 2016/797, 2016/798 και 2016/2370 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και άλλες διατάξεις*» και «*Ενσωμάτωση στο ελληνικό δίκαιο αποφάσεων του Συμβουλίου*», οι οποίες αφορούσαν αντίστοιχα σε σιδηροδρομικά συστήματα και την ποινική προστασία του περιβάλλοντος. Αντίστοιχη έλλειψη στοιχείων συναντήθηκε και σε άλλες διαβουλεύσεις, όπως στην περίπτωση της διαβούλευσης για το «*Σχέδιο Υπουργικής Απόφασης, με το οποίο ρυθμίζονται οι διαδικασίες για την εφαρμογή του άρθρου 21 του Ν. 4321/2015 (Α'32)*», όπου ακόμα και ο Ν. 4321/2015 με τίτλο «*Ρυθμίσεις για την επανεκκίνηση της οικονομίας*», ως μέρος του 3^{ου} προγράμματος οικονομικής προσαρμογής (3^ο μνημονίου) της χώρας, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, δεν είχε εμφανή στοιχεία που να δείχνουν ότι πρόκειται για μία διαβούλευση για το περιβάλλον. Όμως, από την αναζήτηση με τις λέξεις κλειδιά προέκυψε ότι περιλάμβανε διάταξη που αφορά σε συναλλαγές «...*εισαγωγής στην Ελλάδα ηλεκτρικής ενέργειας, νερού και φυσικού αερίου*».

Η παραπάνω περίπτωση εντάσσεται στις πλέον δυσδιάκριτες διαβουλεύσεις για το περιβάλλον. Πρόκειται για την περίπτωση εκείνη κατά την οποία το κείμενο προς διαβούλευση περιείχε περιβαλλοντικές ρυθμίσεις, οι οποίες όμως δεν σχετίζονταν καθόλου με το κύριο αντικείμενο της συγκεκριμένης διαβούλευσης. Στις τέσσερις (4) εκ των πέντε (5) τέτοιων διαβουλεύσεων με κεκαλυμμένες διατάξεις για το περιβάλλον που εντοπίστηκαν, ο τίτλος της διαβούλευσης είχε αναφορά σε «λοιπές» ή «άλλες διατάξεις», οι οποίες τελικά αφορούσαν περιβαλλοντικές ρυθμίσεις (Πίνακας 3).

Έτος	Τίτλος διαβούλευσης	Φορέας διενέργειας	Θεματική κεκαλυμμένων διατάξεων
2013	Ρυθμίσεις Υπουργείου Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης και άλλες διατάξεις	Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης	Βιοποικιλότητα (διατάξεις περί παραχώρησης δασικής έκτασης)
2015	Μέτρα για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων	Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών	Κλιματική αλλαγή (διατάξεις περί αγοράς φυσικού αερίου)
2016	Νέο θεσμικό πλαίσιο για την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας και άλλες διατάξεις	Υπουργείο Ανάπτυξης	Βιοποικιλότητα (διατάξεις περί πυροπροστασίας)
2022	Συμπληρωματικά μέτρα για την εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΕ) 2019/788 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών και του Εκτελεστικού Κανονισμού (ΕΕ) 2019/1799 της Επιτροπής για τη θέσπιση τεχνικών προδιαγραφών για τα επιμέρους επιγραμμικά συστήματα συγκέντρωσης – Διατάξεις σχετικές με την εκλογική διαδικασία και τον έλεγχο εσόδων και δαπανών κομμάτων, συνασπισμών και υποψηφίων βουλευτών και αιρετών – Λοιπές διατάξεις Υπουργείου Εσωτερικών	Υπουργείο Εσωτερικών	Ρύπανση (διατάξεις περί διαχείρισης στερεών αποβλήτων)
2023	Ζούμε Αρμονικά Μαζί – Σπάμε τη Σιωπή»: Ρυθμίσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας και του εκφοβισμού στα σχολεία και άλλες διατάξεις	Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού	Κλιματική αλλαγή (διατάξεις περί ίδρυσης Κέντρου Έρευνας Φυσικών Καταστροφών)

Πίνακας 3. Διαβουλεύσεις στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024, στις οποίες περιλαμβάνονται «κεκαλυμμένες» ρυθμίσεις για το περιβάλλον.

Φορείς διενέργειας

Διαβουλεύσεις για το περιβάλλον έχουν αναρτήσει στο OpenGov.gr συνολικά 27 φορείς: 19 υπουργεία, πέντε (5) άλλοι φορείς και τρεις (3) περιφέρειες.

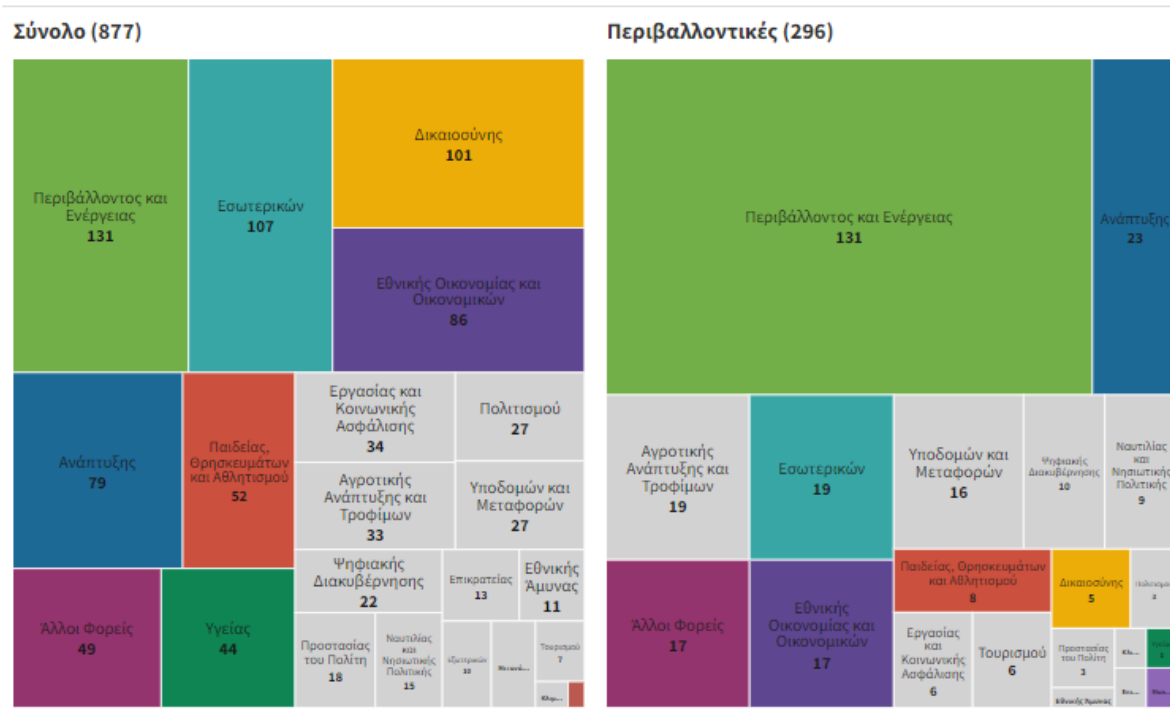
Όπως ήταν αναμενόμενο, οι περισσότερες διαβουλεύσεις για το περιβάλλον αναρτήθηκαν από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ), με 131 από τις 296 (44.3%) περιβαλλοντικές διαβουλεύσεις (Διάγραμμα 2). Δεύτερο σε πλήθος διαβουλεύσεων για το περιβάλλον, είναι το Υπουργείο Ανάπτυξης με 23 διαβουλεύσεις και ακολουθεί το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και το Υπουργείο Εσωτερικών με 19 διαβουλεύσεις έκαστο. Αθροιστικά οι διαβουλεύσεις που έχουν οργανωθεί από άλλους φορείς και περιφέρειες είναι 17. Οι άλλοι φορείς είναι: ο ΕΛΓΟ Δήμητρα (2 διαβουλεύσεις), το Αρχηγείο

της Ελληνικής Αστυνομίας (5 διαβουλεύσεις), η Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (3 διαβουλεύσεις), το Open Government Partnership (3 διαβουλεύσεις) και το Λιμενικό Ταμείο Ν. Φωκίδας (1 διαβούλευση). Οι τρεις περιφέρειες (Στερεάς Ελλάδας, Νοτίου Αιγαίου και Δυτικής Ελλάδας), έχουν αναρτήσει η καθεμία από μία διαβούλευση για το περιβάλλον επί του Περιφερειακού τους Προγράμματος Ανάπτυξης.

Συγκρίνοντας με το σύνολο των δημόσιων διαβουλεύσεων για το διάστημα ενδιαφέροντος, το ΥΠΕΝ είναι ο φορέας διενέργειας διαβουλεύσεων που έχει αναρτήσει τις περισσότερες από το σύνολο των περιβαλλοντικών διαβουλεύσεων αλλά και από το σύνολο των διαβουλεύσεων που έχουν αναρτηθεί στο OpenGov.gr κατά το διάστημα ενδιαφέροντος (131 από τις 877 ή 14.9%). Δεύτερο στην κατάταξη για τις συνολικές διαβουλεύσεις είναι το Υπουργείο Εσωτερικών (107 διαβουλεύσεις ή 12.1%), εκ των οποίων οι 19 αφορούν σε περιβαλλοντικά θέματα. Ενδιαφέρουσες είναι οι περιπτώσεις των Υπουργείων Δικαιοσύνης, Παιδείας Θρησκευμάτων και Αθλητισμού που ενώ επί των συνολικών διαβουλεύσεων είναι στις πρώτες έξι (6) θέσεις, στις περιβαλλοντικές είναι στην τελευταία δεκάδα. Στο διάστημα ενδιαφέροντος ιδρύθηκε και το Υπουργείο Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας (2021), το οποίο στο μικρό διάστημα λειτουργίας του, έχει αναρτήσει 2 δημόσιες διαβουλεύσεις, μία (1) εκ των οποίων καταχωρήθηκε ως περιβαλλοντική.

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 2. Πλήθος διαβουλεύσεων ανά υπουργείο, συνολικά και ειδικά για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.

Διάρκεια

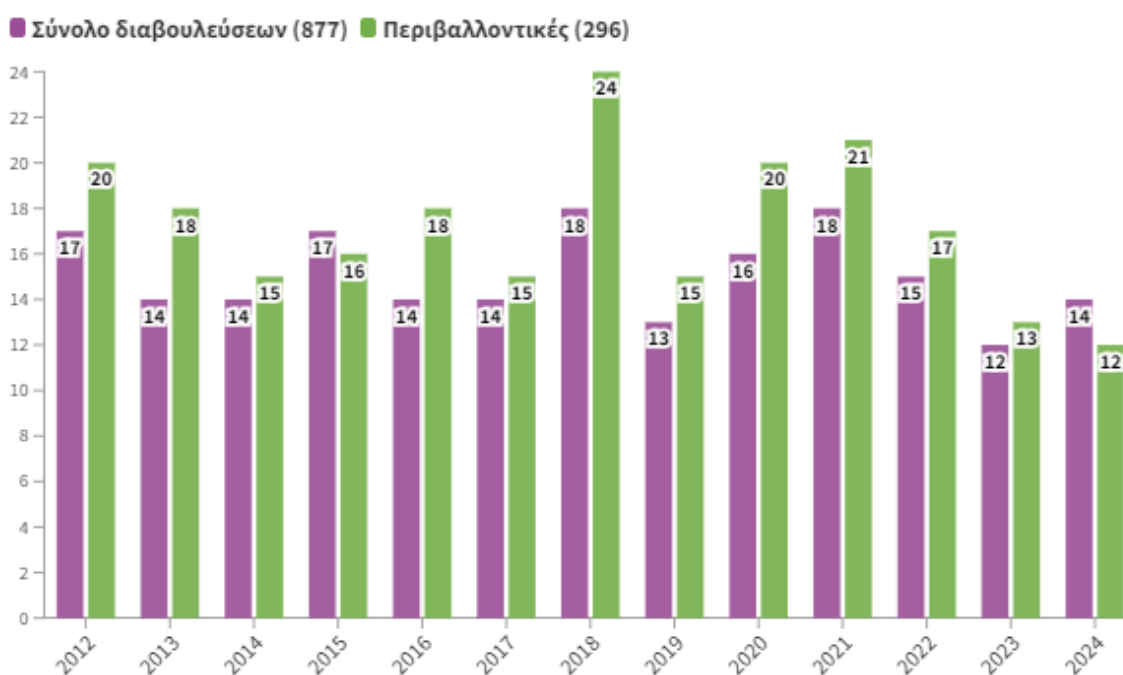
Η μέση διάρκεια των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον κατά το συνολικό διάστημα ενδιαφέροντος ήταν 18 ημέρες. Η μέση αυτή διάρκεια είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη του συνόλου των διαβουλεύσεων που ανέρχεται σε 15 ημέρες.

Διαχρονικά οι διαβουλεύσεις για το περιβάλλον είχαν μεγαλύτερη μέση διάρκεια ανά έτος, συγκριτικά με την αντίστοιχη του συνόλου των διαβουλεύσεων (Διάγραμμα 4). Εξαιρέση αποτελεί το έτος 2015, κατά το οποίο παρατηρείται η αντίθετη τάση, με μικρή διαφορά μιας (1) ημέρας στη μέση διάρκεια ανά έτος (16 έναντι 17 ημερών). Το ίδιο ισχύει και για το 2024, έτος κατά το οποίο το δείγμα είναι πολύ μικρό, καθώς το τέλος της ανάλυσης ορίζεται στις 23/2/2024.

Η μεγαλύτερη μέση διάρκεια διαβουλεύσεων για το περιβάλλον ανά έτος (24 ημέρες), παρατηρείται το 2018, έτος κατά το οποίο παρατηρείται και η μεγαλύτερη διάρκεια του συνόλου των διαβουλεύσεων έως τότε (18 ημέρες), η οποία παρατηρήθηκε ξανά το 2021. Η μικρότερη μέση διάρκεια των περιβαλλοντικών διαβουλεύσεων (13 ημέρες) παρατηρείται το 2023, έτος κατά το οποίο παρατηρήθηκε και η μικρότερη μέση διάρκεια του συνόλου των διαβουλεύσεων (12 ημέρες).

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 3. Μέση διάρκεια ανά έτος διαβουλεύσεων, συνολικά και ειδικά για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.

Στο διάστημα μεταξύ 2012 και 2019, περίοδο κατά την οποία ισχύουν οι όροι της «ρυθμιστικής διακυβέρνησης» (προκαταρκτική διαβούλευση 2 εβδομάδων και διαβούλευση επί κειμένου 3 εβδομάδων ή συνολικά 4 εβδομάδων), η μέση διάρκεια ανά έτος τόσο του συνόλου των διαβουλεύσεων, όσο και των περιβαλλοντικών απέχει από το ελάχιστο όριο των τριών (3) εβδομάδων που έθετε ο νόμος για τις διαβουλεύσεις για εκείνες που είχε προηγηθεί το πρώτο στάδιο διαβούλευσης και ακόμα περισσότερο από το όριο των τεσσάρων (4) εβδομάδων για εκείνες που αφορούν κατευθείαν στο δεύτερο στάδιο διαμόρφωσης πολιτικής, δηλαδή επί προσχεδίου διατάξεων νομοσχεδίου ή προτεινόμενης ρύθμισης. Το μόνο έτος κατά το οποίο η διάρκεια των διαβουλεύσεων προσεγγίζει τα ελάχιστα όρια διάρκειας των δημόσιων διαβουλεύσεων είναι το 2018, όμως αυτό ισχύει μόνο για την περίπτωση των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον που έχουν μέση διάρκεια 24 ημέρες. Η μέση διάρκεια για το σύνολο των

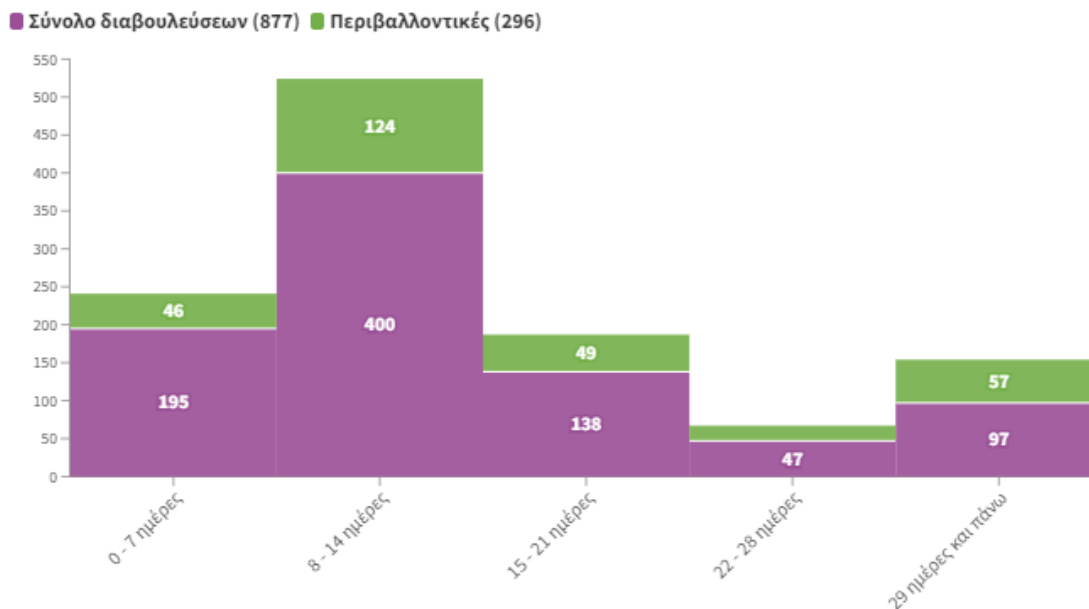

διαβουλεύσεων παραμένει χαμηλότερο από το ελάχιστο προβλεπόμενο για το διάστημα αυτό (18 ημέρες).

Από το 2020 και εξής, διάστημα στο οποίο ισχύουν οι όροι του «επιτελικού κράτους», η μέση διάρκεια ανά έτος των διαβουλεύσεων είναι κοντά στο ελάχιστο όριο των δύο (2) εβδομάδων που προβλέπει ο νόμος. Από το 2020 έως το 2022 παρατηρείται ότι η μέση διάρκεια τόσο των περιβαλλοντικών όσο και του συνόλου των διαβουλεύσεων είναι μεγαλύτερη, έστω και κατά μία (1) ημέρα, από το ελάχιστο όριο που θέτει ο νόμος. Το 2023 η μέση διάρκεια των διαβουλεύσεων μειώθηκε τόσο για το σύνολο των διαβουλεύσεων (12 ημέρες) όσο και για εκείνες για το περιβάλλον (13 ημέρες) και είναι ακόμα μικρότερη από το ελάχιστο αυτό όριο, τάση που αποτυπώνεται και στο μικρό δείγμα του 2024.

Πέρα από τη σύγκριση της μέσης διάρκειας των διαβουλεύσεων ανά έτος ή συνολικά για το διάστημα ενδιαφέροντος, προκύπτει ένα ακόμα εύρημα από την ανάλυση. Περισσότερες από τις μισές διαβουλεύσεις στο διάστημα ενδιαφέροντος διήρκησαν λιγότερο από 14 ημέρες (Διάγραμμα 4). Συγκεκριμένα, **67.8% (595 από τις 877) του συνόλου των διαβουλεύσεων και 57.4% (170 από τις 296) των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον διήρκησε έως 14 ημέρες**. Οι περισσότερες από αυτές (124 από τις 170 ή 72.9%) διήρκησαν από 8 έως 14 ημέρες. Ακριβώς 14 ημέρες διήρκησαν 49 διαβουλεύσεις για το περιβάλλον.

Επίσης, παρατηρείται πως 11.1% (97 στις 877 διαβουλεύσεις) του συνόλου των διαβουλεύσεων είχε διάρκεια μεγαλύτερη από 29 ημέρες, ενώ ειδικά στις περιβαλλοντικές το ποσοστό ανέρχεται σε ποσοστό 19.3% (57 στις 296 διαβουλεύσεις).

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 4. Πλήθος διαβουλεύσεων, συνολικά και για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024, ως προς τη διάρκειά τους σε ημέρες.

Άξιες αναφοράς είναι και οι περιπτώσεις, ελάχιστης και μέγιστης διάρκειας διαβούλευσης για το σύνολο των διαβουλεύσεων και εκείνων για το περιβάλλον. Συγκεκριμένα, η διαβούλευση με τη μικρότερη διάρκεια στο σύνολο των διαβουλεύσεων ήταν εκείνη με τίτλο «Επίγυοι ρυθμίσεις του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και άλλες

διατάξεις» του 2013, η οποία διήρκησε λιγότερο από μία (1) ημέρα, καθώς η συνολική διάρκεια της ήταν τέσσερις (4) ώρες. Ακόμα τρεις (3) διαβουλεύσεις είχαν διάρκεια μίας (1) ημέρας, αλλά δεν ήταν σχετικές με το περιβάλλον.

Όσον αφορά στη μέγιστη διάρκεια μίας διαβούλευσης, και οι τρεις (3) περιπτώσεις με τη μεγαλύτερη διάρκεια στο σύνολο των διαβουλεύσεων ήταν διαβουλεύσεις για το περιβάλλον με φορέα διενέργειας το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Πίνακας 4). Η διαβούλευση με τη μέγιστη διάρκεια, 68 ημερών, ήταν εκείνη για τον χαρακτηρισμό των ποταμών Γαλλικού, Αξιού, Λουδία, Αλιάκμονα και άλλων εκτάσεων περίξ αυτών ως Εθνικού Πάρκου το 2018, επί του Εθνικού Κλιματικού Νόμου το 2021, και επί του Εθνικού Ενεργειακού Σχεδιασμού το 2012.

Έτος	Τίτλος	Διάστημα διαβούλευσης	Διάρκεια
2018	Χαρακτηρισμός των ποταμών Γαλλικού, Αξιού, Λουδία και Αλιάκμονα, της αλυκής Κίτρους και της λιμνοθάλασσας Καλοχωρίου και της ευρύτερης περιοχής τους ως Εθνικού Πάρκου	4/7/2018-10/9/2018	68 ημέρες
2021	Εθνικός Κλιματικός Νόμος – Μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή	24/11/2021-28/1/2022	65 ημέρες
2012	Εθνικός Ενεργειακός Σχεδιασμός – Οδικός Χάρτης για το 2050	27/4/2012-29/6/2021	60 ημέρες

Πίνακας 4. Οι διαβουλεύσεις με τη μεγαλύτερη διάρκεια στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.

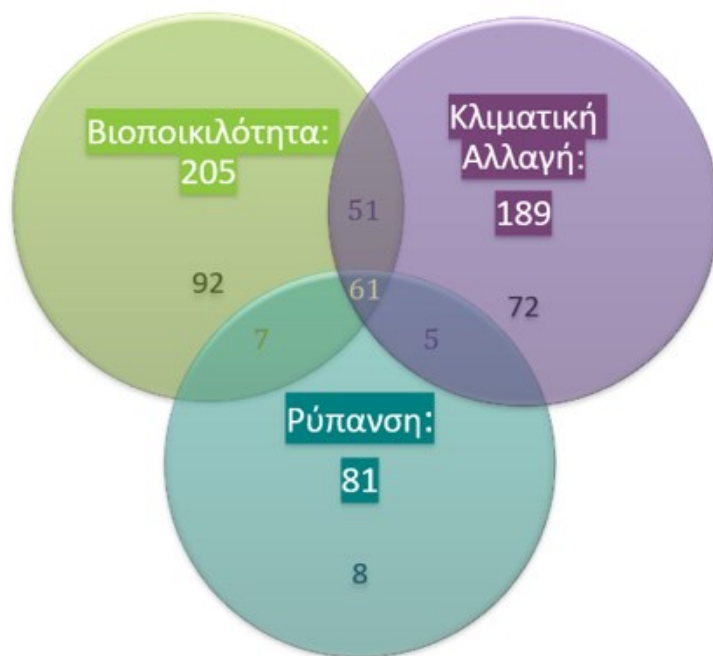
Θεματική

Οι περισσότερες από τις 296 διαβουλεύσεις για το περιβάλλον εμπίπτουν στη θεματική της βιοποικιλότητας, με 92 διαβουλεύσεις και ποσοστό 30.7%. Η δεύτερη κατά σειρά θεματική είναι αυτή της κλιματικής αλλαγής με 72 διαβουλεύσεις και ποσοστό 24.3%. Στη θεματική της ρύπανσης εμπίπτουν μόνο 8 διαβουλεύσεις (Διάγραμμα 5).

Ωστόσο, βρέθηκε ότι το 42% (41.9%) των διαβουλεύσεων παρουσιάζει αλληλοεπικάλυψη όσον αφορά στη θεματική τους, με αποτέλεσμα τελικά να εμπίπτει σε συνδυασμό των δύο ή ακόμα και των τριών θεματικών. Ενδεικτικό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης είναι η διαβούλευση με τίτλο «*Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου οργάνωσης και λειτουργίας των Φορέων Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων της χώρας*». Καθώς αφορά στα στερεά απόβλητα, εντάσσεται στη θεματική της ρύπανσης. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι εντάσσεται και στη θεματική της κλιματικής αλλαγής καθώς μεταξύ άλλων οι ρυθμίσεις ορίζουν ότι έσοδα των φορέων αυτών μπορεί να προκύπτουν και από την εμπορία υλικών, βιοαερίου και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, αλλά και σε εκείνη της βιοποικιλότητας, καθώς στις αρμοδιότητες των φορέων συμπεριλαμβανόταν η παροχή συνδρομής στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης όχι μόνο για την εξάλειψη της ανεξέλεγκτης διάθεσης, αλλά και για την αποκατάσταση των υφιστάμενων χώρων ανεξέλεγκτης διάθεσης απορριμμάτων.

Συνυπολογίζοντας τις αλληλοεπικαλύψεις μεταξύ θεματικών, η βιοποικιλότητα διατηρεί τη θεματική πρωτιά με 205 διαβουλεύσεις και ποσοστό σχεδόν 70% (69.3%) των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον. Ακολουθεί, με μικρή διαφορά η θεματική της κλιματικής αλλαγής με 189 διαβουλεύσεις και ποσοστό 63.8%. Στη θεματική της ρύπανσης, με συνολικά 81 διαβουλεύσεις, εμπίπτει πολύ μικρότερο ποσοστό (27.3%) των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον.

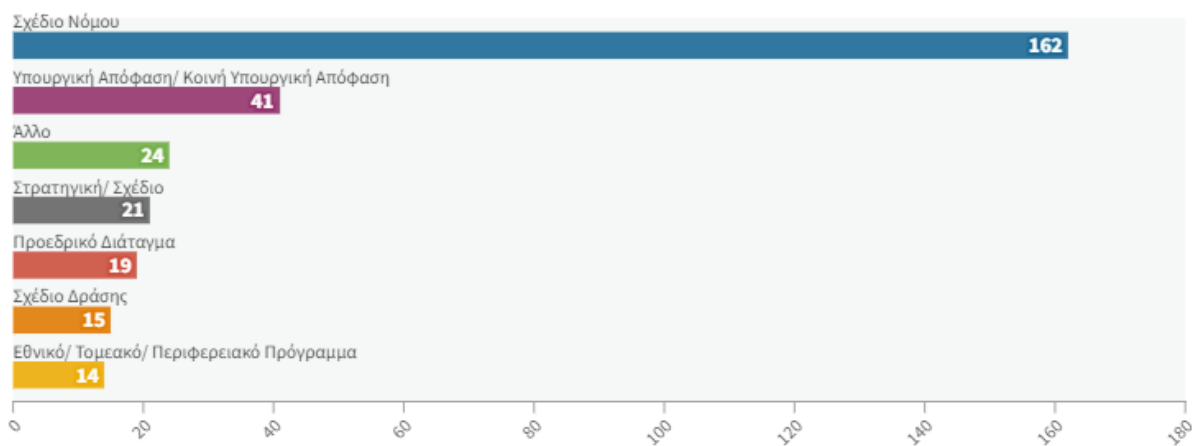
Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 5. Κατανομή ανά θεματική των διαβουλεύσεων στο περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.

Είδος κειμένου

Από την κατηγοριοποίηση ανά είδος κειμένου, προέκυψε ότι στο διάστημα ενδιαφέροντος **192 από τις 296 (ή 54.7%) διαβουλεύσεις για το περιβάλλον οργανώνονται επί σχεδίων νόμου** (Διάγραμμα 6), κατηγορία που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο πλήθος διαβουλεύσεων σε όλες τις θεματικές. Ακολουθούν, με μεγάλη διαφορά, οι υπουργικές αποφάσεις (13.9%). Η κατηγορία «Άλλο» (8.1%) βρίσκεται στην τρίτη κατά σειρά θέση σε αυτή την κατάταξη, καθώς συγκεντρώνει διαφορετικές κατηγορίες κειμένων, όπως κατευθυντήρια κείμενα οδηγίων, κείμενα τεχνικών προδιαγραφών, και στρατηγικές μελέτες.

Περιβαλλοντικές (296)

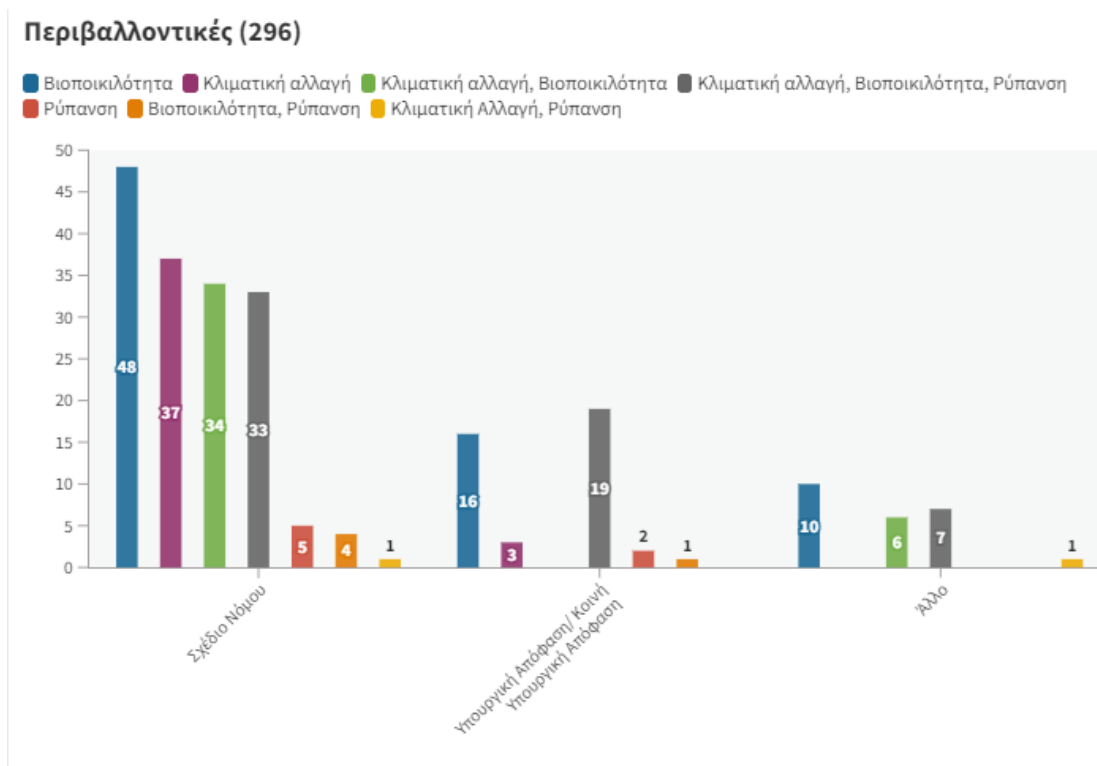
Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 6. Κατανομή ανά είδος κειμένου των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.

Εξετάζοντας συνδυαστικά τη θεματική και τα τρία είδη κειμένου για τα οποία αναρτήθηκαν οι πιο πολλές διαβουλεύσεις, ήτοι το σχέδιο νόμου, τις υπουργικές αποφάσεις και την κατηγορία «άλλο», προκύπτει σταθερά **πρώτη η βιοποικιλότητα ως η θεματική με το μεγαλύτερο πλήθος διαβουλεύσεων στα διαφορετικά είδη κειμένων**, με 29.6% (48 από 162) των σχεδίων νόμου, 39% (16 από 41) των υπουργικών αποφάσεων και 41.7% στις κατηγορίες άλλων κειμένων (10 από 34).

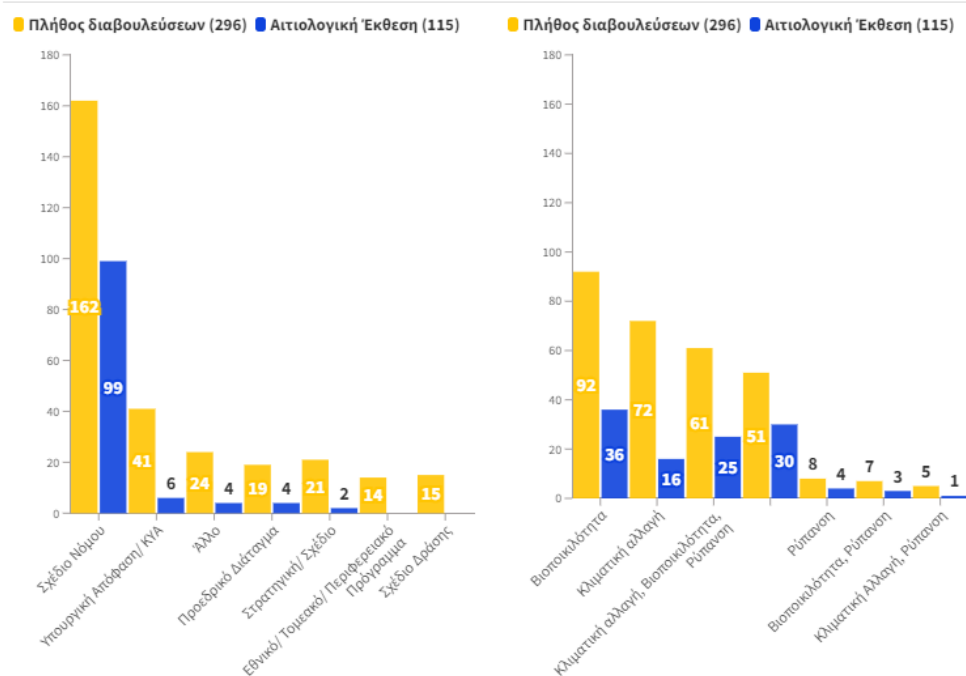
Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 7. Πλήθος διαβουλεύσεων που εμπίπτουν σε διαφορετικές θεματικές για τα τρία είδη κειμένων επί των οποίων οργανώνονται οι περισσότερες διαβουλεύσεις για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.

Συνοδευτικό υλικό

Από τις 296 διαβουλεύσεις για το περιβάλλον οι 115 (ή 38.9%) συνοδεύονται από αιτιολογική έκθεση ή ανάλυση συνεπειών ρύθμισης κατά το διάστημα ενδιαφέροντος (Διάγραμμα 8). Οι περισσότερες από τις αναλύσεις συνεπειών ρύθμισης βρέθηκαν σε σχέδια νόμου (99 από τις 115 ή 86.1%). Για τα νομοσχέδια ισχύει υποχρέωση κατάρτισης και στη συνέχεια υποβολής στη Βουλή αναλύσεων συνεπειών ρύθμισης. Όμως και σε αυτή την περίπτωση λιγότερα από τα δύο τρίτα των σχεδίων νόμου για το περιβάλλον που τέθηκαν σε διαβούλευση (99 από τις 162 ή 61.1%) συνοδεύονται από το τυπικό υποστηρικτικό υλικό.

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 8. Πλήθος διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr με συνοδευτικό υλικό κατά το διάστημα 2012-2024.

Οι περισσότερες από αυτές τις διαβουλεύσεις που συνοδεύονται από αιτιολογικές εκθέσεις ή ανάλυση συνεπειών ρύθμισης εντάσσονται στη θεματική της βιοποικιλότητας (36 από τις 115 ή 31.3%) (Διάγραμμα 8). Συγκριτικά με τις άλλες θεματικές, αν και οι διαβουλεύσεις που εντάσσονται στη θεματική της βιοποικιλότητας, σε απόλυτη τιμή, είναι οι περισσότερες (36 από τις 92 ή 39%), ποσοστιαία, οι περισσότερες διαβουλεύσεις που συνοδεύονται από αιτιολογική έκθεση ή ανάλυση συνεπειών ρύθμιση εντοπίζονται στη συνδυαστική θεματική «Κλιματική αλλαγή και Βιοποικιλότητα» (30 από τις 51 ή 58.8%).

Πλήθος σχολίων

Τα σχόλια που έχουν κατατεθεί σε διαβουλεύσεις για το περιβάλλον (64,386) αποτελούν το 22.8% των σχολίων για το σύνολο των διαβουλεύσεων (282,963) στο διάστημα ενδιαφέροντος.

Στις διαβουλεύσεις για το περιβάλλον παρατηρήθηκε μεγάλο εύρος στο πλήθος των σχολίων που υποβλήθηκαν. Η διαβούλευση επί του πολυνομοσχεδίου του Υπουργείου Εσωτερικών με τίτλο «Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Καταπολέμησης της Διαφθοράς, διατάξεις για την ολοκλήρωση της μεταφοράς των δασικών υπηρεσιών στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, διατάξεις για την εφαρμογή του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας Έλλάδα 2.0' και άλλες επείγουσες διατάξεις» το 2022 συγκέντρωσε 4756 σχόλια. Πρόκειται για τη διαβούλευση για το περιβάλλον με τον μεγαλύτερο αριθμό σχολίων κατά το διάστημα ενδιαφέροντος. Η αμιγώς περιβαλλοντική διαβούλευση με τα περισσότερα σχόλια ήταν ο «Νόμος για τον έλεγχο και την προστασία του δομημένου περιβάλλοντος» του 2016 από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας με 2273 σχόλια. Η διάκριση πραγματοποιείται, επειδή, η πρώτη πρόκειται για διαβούλευση για το περιβάλλον καθώς το πολυνομοσχέδιο περιέχει περιβαλλοντικές ρυθμίσεις, ωστόσο, όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο για τη

μεθοδολογική προσέγγιση, δεν έγινε έλεγχος του περιεχομένου των σχολίων ώστε να διαπιστωθεί πόσα από τα 4756 σχόλια αφορούσαν σε αυτές τις ρυθμίσεις.

Στο άλλο άκρο του εύρους του πλήθους των σχολίων, βρέθηκαν δέκα (10) διαβουλεύσεις για το περιβάλλον στις οποίες δεν υποβλήθηκε κανένα σχόλιο (Πίνακας 5).

Έτος	Τίτλος	Φορέας Διενέργειας	Διάρκεια	Σχόλια
2013	Επείγουσες ρυθμίσεις του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και άλλες διατάξεις	Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας	1 ημέρα	0
2014	Ενσωμάτωση στο ελληνικό δίκαιο αποφάσεων του Συμβουλίου	Υπουργείο Δικαιοσύνης	7 ημέρες	0
2015	Ενσωμάτωση των νέων Οδηγιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις δημόσιες συμβάσεις και τις παραχωρήσεις (2014/24/ΕΕ & 2014/25/ΕΕ & 2014/23/ΕΕ) στην εθνική έννομη τάξη ως προς τη θεματική ενότητα 1. Ονοματολογίες, 2. Σήματα, 3. Εκθέσεις δοκιμών, Πιστοποιήσεις και λοιπά αποδεικτικά μέσα, 4. Διοικητική συνεργασία Κρατών Μελών	Άλλο (Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων)	17 ημέρες	0
2016	Κατηγοριοποίηση παραβάσεων και καθορισμός διαδικασίας επιβολής προστίμων σχετικά με την τήρηση των κριτηρίων αιφορίας βιοκαυσίμων και βιορευστών. Αναπροσαρμογή των προστίμων της παρ. 4α του άρθρου 29 του ν. 4062/2012	Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας	15 ημέρες	0
2017	Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2015/652 (καθορισμό των μεθόδων υπολογισμού των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και των απαιτήσεων υποβολής εκθέσεων σύμφωνα με την Οδηγία 98/70/ΕΚ σχετικά με την ποιότητα των καυσίμων βενζίνης και ντίζελ, καθώς και για την ενσωμάτωση σχετικών διατάξεων της Οδηγίας (ΕΕ) 2015/1513)	Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας	12 ημέρες	0
2018	Τεχνικές Προδιαγραφές για την προμήθεια συσσωρευτών αυτοκινήτων, λεωφορείων, φορτηγών και δίκυκλων μοτοσικλετών οχημάτων Ελληνικής Αστυνομίας	Άλλο (Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας)	20 ημέρες	0
2018	Ετήσια έκθεση για την Ανοικτή διάθεση και περαιτέρω χρήση των δεδομένων	Υπουργείο Εσωτερικών	16 ημέρες	0
2019	Σύστημα αιφορίας βιοκαυσίμων και βιορευστών σύμφωνα με το άρθρο 32η του ν. 3468/2006	Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας	8 ημέρες	0
2019	Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των Οδηγιών 2016/797, 2016/798 και 2016/2370 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και άλλες διατάξεις	Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών	7 ημέρες	0
2020	Ενσωμάτωση Οδηγιών 2019/692 (τροποποίηση της Οδηγίας 2009/73/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και λοιπές διατάξεις) και 2018/844 (για την τροποποίηση της Οδηγίας 2010/31/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων και της Οδηγίας 2012/27/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση) στο ΣΝ του ΥΠΕΝ με τίτλο "Εκσυγχρονισμός Περιβαλλοντικής Νομοθεσίας"	Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας	7 ημέρες	0

Πίνακας 5. Οι δέκα (10) διαβουλεύσεις για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 στις οποίες δεν υποβλήθηκαν σχόλια.

Με εξαίρεση επτά (7) διαβουλεύσεις, οι οποίες συγκέντρωσαν από 6050 έως 28322 σχόλια, όλες οι διαβουλεύσεις που αναρτήθηκαν στο OpenGov.gr κατά το διάστημα ενδιαφέροντος συγκέντρωσαν από 0 έως 4890 σχόλια, δηλαδή το πλήθος των σχολίων είναι παρόμοιος εύρους με εκείνες για το περιβάλλον.

Το μέσο πλήθος σχολίων ανά διαβούλευση για το περιβάλλον κατά το διάστημα ενδιαφέροντος είναι 217 σχόλια, δηλαδή σημαντικά μικρότερο από το μέσο πλήθος σχολίων (323 σχόλια) για το σύνολο των 877 διαβουλεύσεων που έχουν αναρτηθεί στο OpenGov.gr.

Αξιολογώντας τη συμμετοχή στις διαβουλεύσεις για το περιβάλλον, επιχειρήθηκε η ακόλουθη κατανομή: χαμηλή (0-100 σχόλια), μέτρια (101-500 σχόλια), ικανοποιητική (501-1000 σχόλια) και υψηλή συμμετοχή (1000+ σχόλια). Με βάση το μέσο πλήθος σχολίων ανά διαβούλευση (217), η συμμετοχή αξιολογείται ως μέτρια. Στην ίδια κατηγορία εμπίπτει και το μέσο πλήθος σχολίων στο σύνολο των διαβουλεύσεων. Ωστόσο, όπως καταγράφεται στον Πίνακα 6 και αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 9 οι περισσότερες (179 από 296 ή 60.5%) από τις διαβουλεύσεις για το περιβάλλον, παρουσίασαν χαμηλή συμμετοχή. Ακολουθούν οι διαβουλεύσεις με μέτρια συμμετοχή (81 από 296 ή 27.4%). Υψηλή συμμετοχή παρουσίασε μόνο το 4.7% (14 από τις 296) των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον.

Αξιολόγηση συμμετοχής	Πλήθος διαβουλεύσεων
Χαμηλή (0,100)	179
Μέτρια (101,500)	81
Ικανοποιητική (501,1000)	22
Υψηλή (1001 +)	14

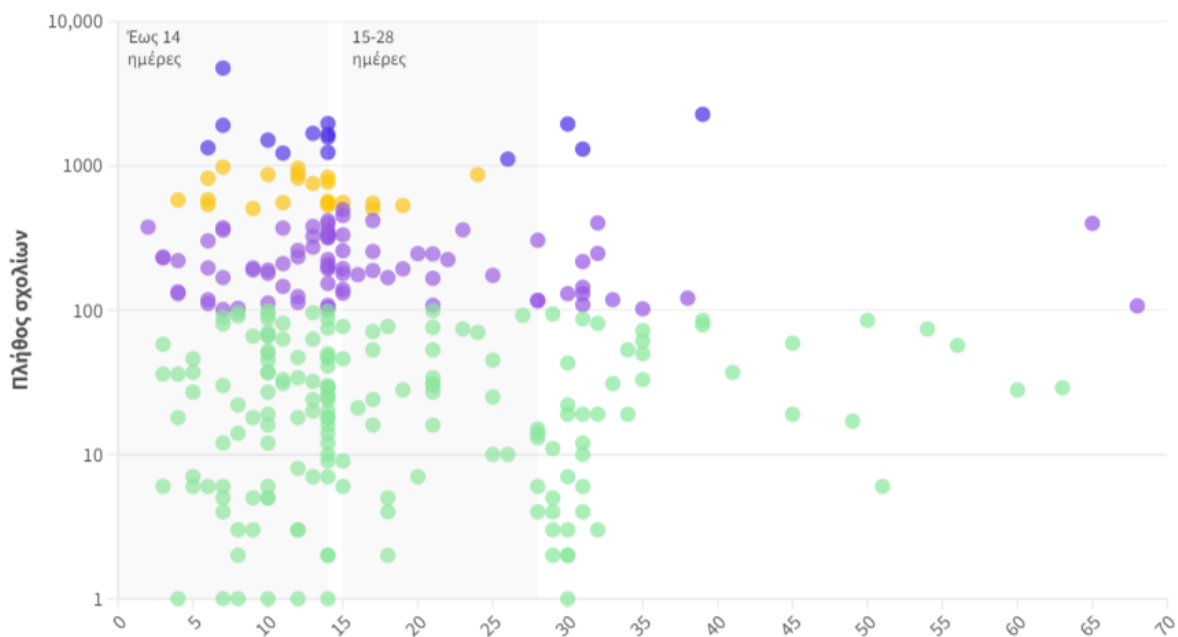
Πίνακας 6. Πλήθος διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 ανά κατηγορία συμμετοχής (χαμηλή, μέτρια, ικανοποιητική, υψηλή) ανάλογα με τα σχόλια που υποβλήθηκαν.

Περιβαλλοντικές (296)

Αξιολόγηση συμμετοχής ● Υψηλή ● Ικανοποιητική ● Μέτρια ● Χαμηλή

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 9. Πλήθος σχολίων ανά διαβούλευση για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 βάσει της αξιολόγησης συμμετοχής (χαμηλή, μέτρια, ικανοποιητική, υψηλή) και συσχέτιση με τη διάρκεια τους σε ημέρες.

Στο Διάγραμμα 9 αποτυπώνεται ότι **τα περισσότερα σχόλια (29,267, 45.4%) κατατέθηκαν σε διαβουλεύσεις που διήρκεσαν από 8 έως 14 ημέρες**, ενώ συνολικά 44,324 (68.8%) κατατέθηκαν σε διαβουλεύσεις που διήρκεσαν έως 14 ημέρες (Διάγραμμα 9). Οι διαβουλεύσεις που διήρκεσαν περισσότερο από έναν (1) μηνά συγκέντρωσαν 9,106 (14.1%) σχόλια.

Το μεγαλύτερο πλήθος σχολίων σε διαβουλεύσεις για το περιβάλλον (22,781 από 64,386 ή 35.4%) υποβλήθηκε σε διαβουλεύσεις που αναρτήθηκαν από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Αυτό κατατάσσει το ΥΠΕΝ στην πρώτη θέση μεταξύ άλλων φορέων διενέργειας διαβουλεύσεων, όχι μόνο όσον αφορά στο πλήθος των διαβουλεύσεων (131 από τις 877 διαβουλεύσεις, ή 44.3%) αλλά και σε σχέση με τον αριθμό των σχολίων που έχουν υποβληθεί σε διαβουλεύσεις για το περιβάλλον (Διάγραμμα 10). Το πλήθος των διαβουλεύσεων και των σχολίων των υπολοίπων φορέων δεν παρουσιάζουν παρόμοια αντιστοίχιση και δεν κατέχουν τις ίδιες θέσεις στις αντίστοιχες κατατάξεις.

Συγκριτικά με το πλήθος των σχολίων για το σύνολο των διαβουλεύσεων, το ΥΠΕΝ κατατάσσεται στην τέταρτη θέση μετά τα Υπουργεία Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού (72,855), Εσωτερικών (56,773) και Δικαιοσύνης (29,929).

Διαβουλεύσεις (296)

Σχόλια (64,386)

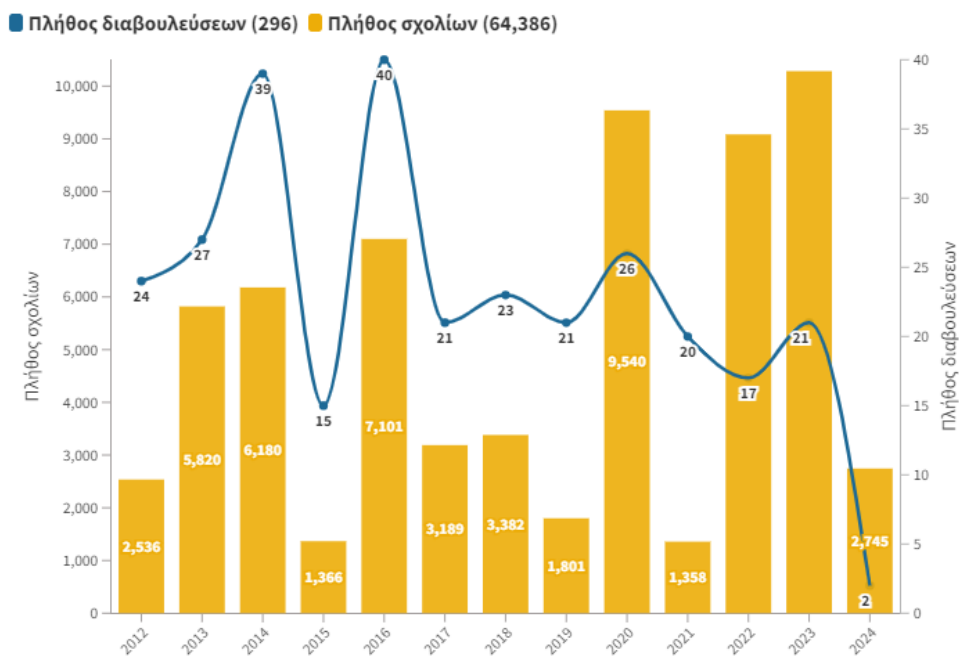

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 10. Πλήθος διαβουλεύσεων και σχολίων που έχουν υποβληθεί ανά Υπουργείο για τις διαβουλεύσεις για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.

Τα περισσότερα σχόλια ανά έτος καταγράφηκαν το 2023 (10,284)κατά το οποίο οργανώθηκαν 21 διαβουλεύσεις. Ακολουθεί το 2020 (9,540) με 26 διαβουλεύσεις (Διάγραμμα 11). Το έτος κατά το οποίο παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη αναλογία σχολίων ανά διαβούλευση (534 σχόλια ανά διαβούλευση) είναι το 2022, εξαιρώντας το 2024 καθώς εξετάστηκε μόνο ένα μικρό διάστημα του έτους αυτού. Το μεγαλύτερο πλήθος διαβουλεύσεων καταγράφηκε το 2016 (40 διαβουλεύσεις) και το 2014 (39 διαβουλεύσεις), με 7,101 σχόλια και 6,180 σχόλια, αντίστοιχα, που δεν αποτελούν το μέγιστο πλήθος σχολίων που έχουν υποβληθεί σε διαβουλεύσεις για το περιβάλλον. Συνεπώς, από την ανάλυση δεν προκύπτει συσχέτιση μεταξύ του πλήθους των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον και του πλήθους των σχολίων.

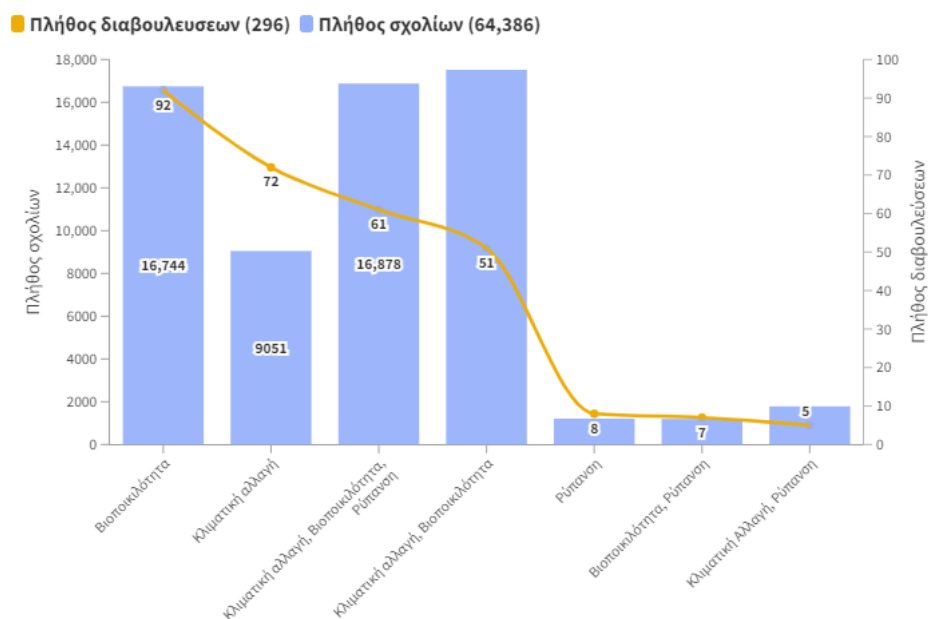

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 11. Συσχέτιση πλήθους σχολίων και διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.

Το μεγαλύτερο πλήθος σχολίων (17,520) συναντάται στις διαβουλεύσεις που εμπίπτουν στη συνδυαστική θεματική «Κλιματική αλλαγή και Βιοποικιλότητα», η οποία με 51 διαβουλεύσεις βρίσκεται στην τέταρτη θέση στην κατάταξη ως προς το πλήθος των διαβουλεύσεων ανά θεματική (Διάγραμμα 12).

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

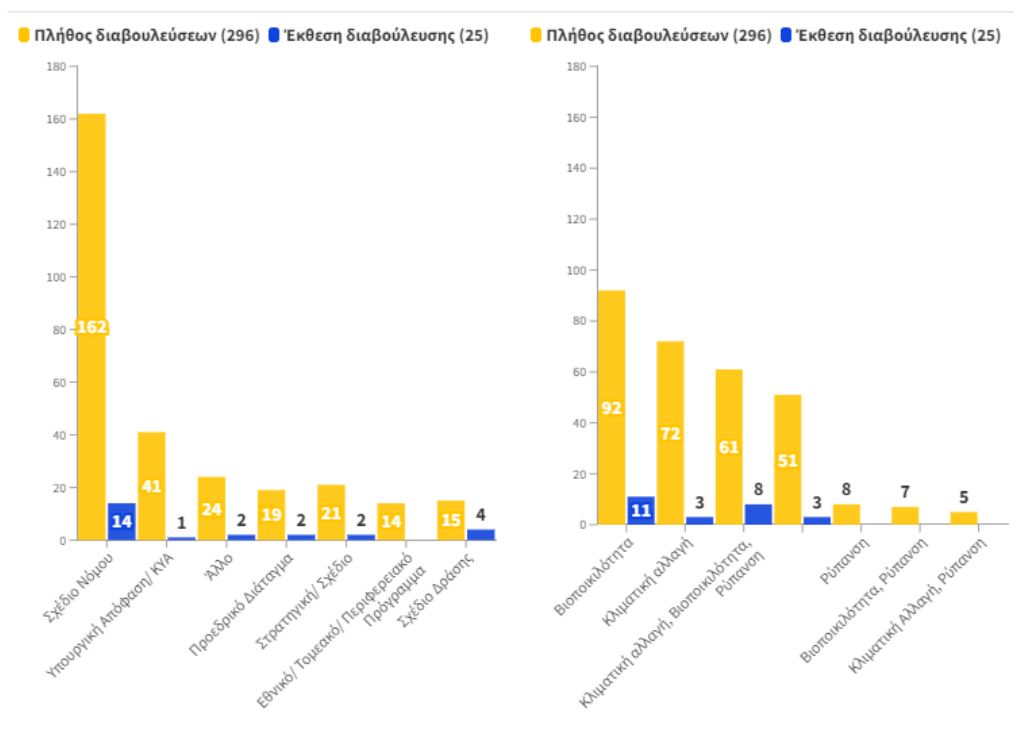
Διάγραμμα 12. Συσχέτιση πλήθους σχολίων και διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 ανά θεματική.

Έκθεση διαβούλευσης

Μετά την ολοκλήρωση των διαβουλεύσεων και επεξεργασία των σχολίων που υποβλήθηκαν, έκθεση διαβούλευσης έχει αναρτηθεί στο OpenGov.gr σε 25 από τις 296 (ή 8.4%) διαβουλεύσεις για το περιβάλλον στο διάστημα ενδιαφέροντος.

Περισσότερες από τις μισές τέτοιες εκθέσεις (14 από τις 25) εντοπίστηκαν σε διαβουλεύσεις επί σχεδίου νόμου (Διάγραμμα 13). Όμως, εντοπίστηκαν σε λιγότερο από το 10% των διαβουλεύσεων επί σχεδίου νόμου για το περιβάλλον (14 από 162 ή 8.6%).

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 13. Πλήθος διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 για τις οποίες αναρτήθηκε έκθεση διαβούλευσης.

Οι περισσότερες από τις διαβουλεύσεις στις οποίες έχει αναρτηθεί έκθεση διαβούλευσης, εντάσσονται στη θεματική της Βιοποικιλότητας (11 από τις 25 ή 44%, Διάγραμμα 13). Συγκριτικά με τις άλλες θεματικές, αν και οι διαβουλεύσεις που εντάσσονται στη θεματική «Βιοποικιλότητα», σε απόλυτη τιμή, είναι οι περισσότερες (11 από τις 92 ή 12%), ποσοστιαία οι περισσότερες εμφανίζονται στη συνδυαστική θεματική που περιλαμβάνει και τις τρεις θεματικές ενδιαφέροντος, δηλαδή στην κατηγορία «Κλιματική αλλαγή Βιοποικιλότητα και Ρύπανση» (8 από τις 61 ή 13.1%).

Πορεία ρύθμισης

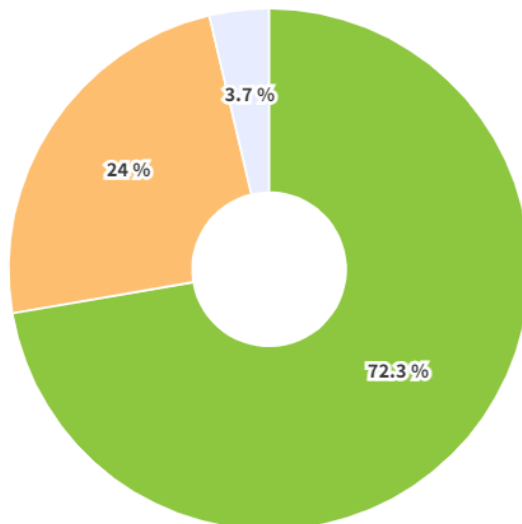
Από τις 296 διαβουλεύσεις για το περιβάλλον, τελικό κείμενο απόφασης ή ρύθμισης που υιοθετήθηκε από την πολιτεία εντοπίστηκε σε 214 περιπτώσεις (72.3%). Για ένα μικρό μέρος των διαβουλεύσεων υπήρξε εκ νέου διαβούλευση μετά από κάποια διάστημα (11 από τις 296 ή 3.7%). Για 71 διαβουλεύσεις από τις 296 (24%) δεν βρέθηκε νομικό κείμενο μέσα σε ένα εύλογο χρονικά διάστημα μετά τη λήξη της διαβούλευσης που να υποδεικνύει την υιοθέτηση τελικής απόφασης ή ρύθμισης.

Περιβαλλοντικές (296)

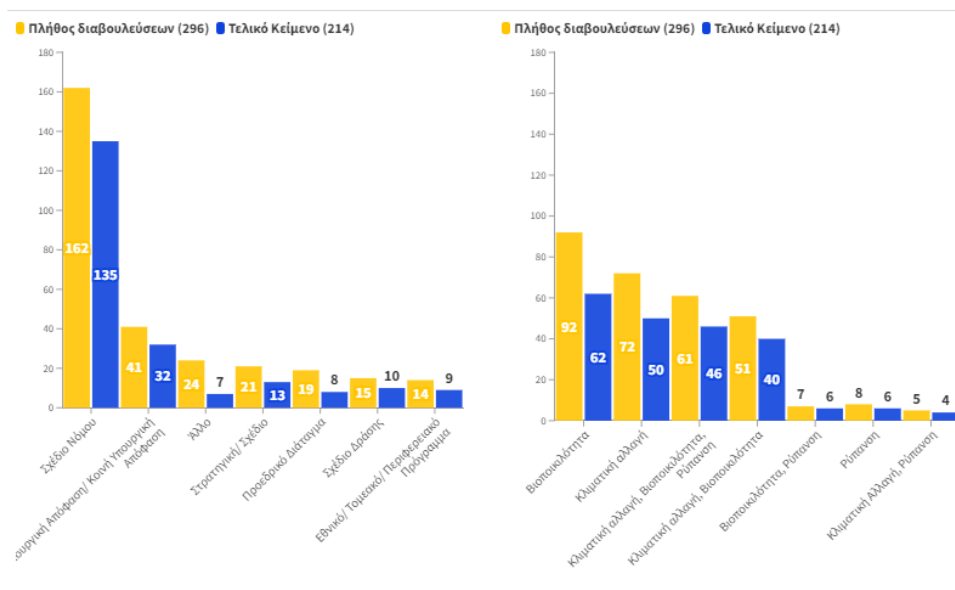
■ Ναι ■ Όχι ■ Πρόσθετη διαβούλευση

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 14. Ποσοστό των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2021-2024, αναλόγως της πορείας της ρύθμισης που αφορούσαν (Ναι=εντοπίστηκε τελική ρύθμιση, Όχι=δεν εντοπίστηκε τελική ρύθμιση, Πρόσθετη διαβούλευση=Περίπτωση κατά την οποία πραγματοποιήθηκε νέα δημόσια διαβούλευση).

Περισσότερες από τις μισές διαβουλεύσεις με τελικό κείμενο ήταν επί σχεδίων νόμου (135 από τις 214 ή 63.1%) που τελικά ψηφίστηκε, και αφορούν το 83.3% (135 από τις 192) των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον επί σχεδίων νόμου (Διάγραμμα 15). Ακολουθούν οι υπουργικές αποφάσεις (32 από τις 214 ή 15%) που επίσης παρουσιάζουν υψηλό ποσοστό υιοθέτησης (32 από τις 41 ή 78%).

Πηγή: OpenGov, επεξεργασία The Green Tank

Διάγραμμα 15. Πλήθος διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 με τελικό κείμενο υιοθέτησης ή ρύθμισης, ανά είδος κειμένου και ανά θεματική.

Οι περισσότερες από τις διαβουλεύσεις με τελικό κείμενο, εντάσσονται στη θεματική της Βιοποικιλότητας (62 από τις 92 ή 45.9%, Διάγραμμα 15). Συγκριτικά με τις άλλες θεματικές και τις συνδυαστικές θεματικές, αν και οι διαβουλεύσεις που εντάσσονται στη θεματική «Βιοποικιλότητα», σε απόλυτη τιμή, είναι οι περισσότερες, ποσοστιαία οι περισσότερες διαβουλεύσεις για τις οποίες βρέθηκε τελικό κείμενο είναι η συνδυαστική «Βιοποικιλότητα και Ρύπανση» (6 από τις 7 ή 85.7%).

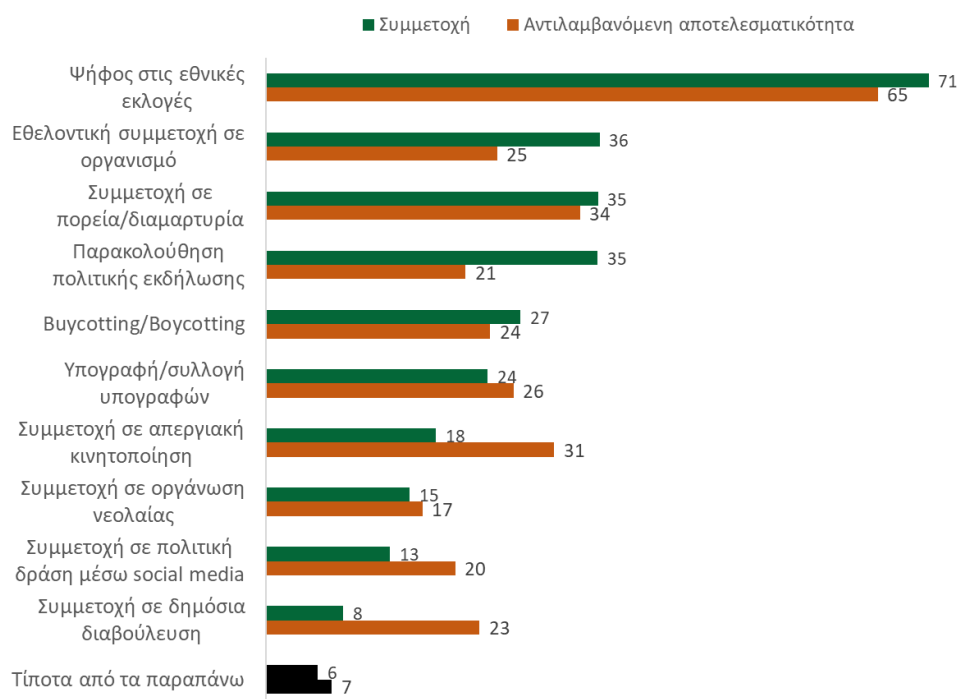
Μετά την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ανάλυσης των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον που έχουν αναρτηθεί στο OpenGov.gr στην επόμενη ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας γνώμης των νέων, με τη συνδυαστική αποτίμηση των αποτελεσμάτων να ακολουθεί.

Γνώμη νέων για τις διαβουλεύσεις για το περιβάλλον

Όπως διαπιστώθηκε από την ανάλυση των στοιχείων του OpenGov.gr, οι διαβουλεύσεις για το περιβάλλον συγκεντρώνουν σχεδόν το ένα τέταρτο (22.8%) των σχολίων στο σύνολο των διαβουλεύσεων που έχουν διεξαχθεί κατά το διάστημα 2012-2024. Τα στοιχεία αυτά ωστόσο δεν αποκαλύπτουν ποιοι/ες είναι οι συμμετέχοντες/ουσες στις δημόσιες διαβουλεύσεις, αν πρόκειται για εμπλεκόμενους φορείς, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών ή για μεμονωμένους πολίτες. Ακόμα περισσότερο δεν αποκαλύπτουν τον βαθμό συμμετοχής των νέων σε αυτές.

Η έρευνα που εκπονήθηκε από την εταιρεία qed διερεύνησε τη συμμετοχή των νέων σε διάφορες μορφές δημόσιας διαβούλευσης όπως είναι ο σχολιασμός επί νομοσχεδίων (ή άλλων κειμένων), τα ερωτηματολόγια, οι δημόσιες ή διαδικτυακές συναντήσεις. Η έρευνα αποκάλυψε ότι **μόνο 8% των νέων ηλικίας 17-34 έχουν συμμετάσχει έστω και μία φορά σε δημόσια διαβούλευση**, οποιασδήποτε μορφής, (Διάγραμμα 16), με τη συμμετοχή στις δημόσιες διαβουλεύσεις να αποτελεί τη λιγότερο διαδεδομένη μορφή συμμετοχής των νέων σε δράσεις πολιτικής ανάμεσα σε άλλες επιλογές. Το ποσοστό αυτό είναι συμβατό με τα προγενέστερα διαθέσιμα δεδομένα σύμφωνα με τα οποία στην Ελλάδα μόνο 1 στους 10 νέους ηλικίας 15-30 ετών έχει συμμετάσχει σε δημόσιες διαβουλεύσεις.³⁷

Διάγραμμα 16. Ερ: Από τις παρακάτω δράσεις, που δυνητικά μπορούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις που λαμβάνονται, σε ποιες έχετε συμμετάσχει έστω και μία φορά; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών.

Πηγή: qed.

Από το μικρό αυτό ποσοστό νέων, το 33% και το 30% έχει συμμετάσχει σε διαβουλεύσεις που αφορούν στην ενεργειακή κρίση και την κλιματική κρίση και την προστασία του περιβάλλοντος, αντίστοιχα (Διάγραμμα 17). Αυτό σημαίνει ότι λιγότερο από το 3% (2.6%) των νέων δηλώνει ότι έχει συμμετάσχει σε διαβούλευση για το περιβάλλον.

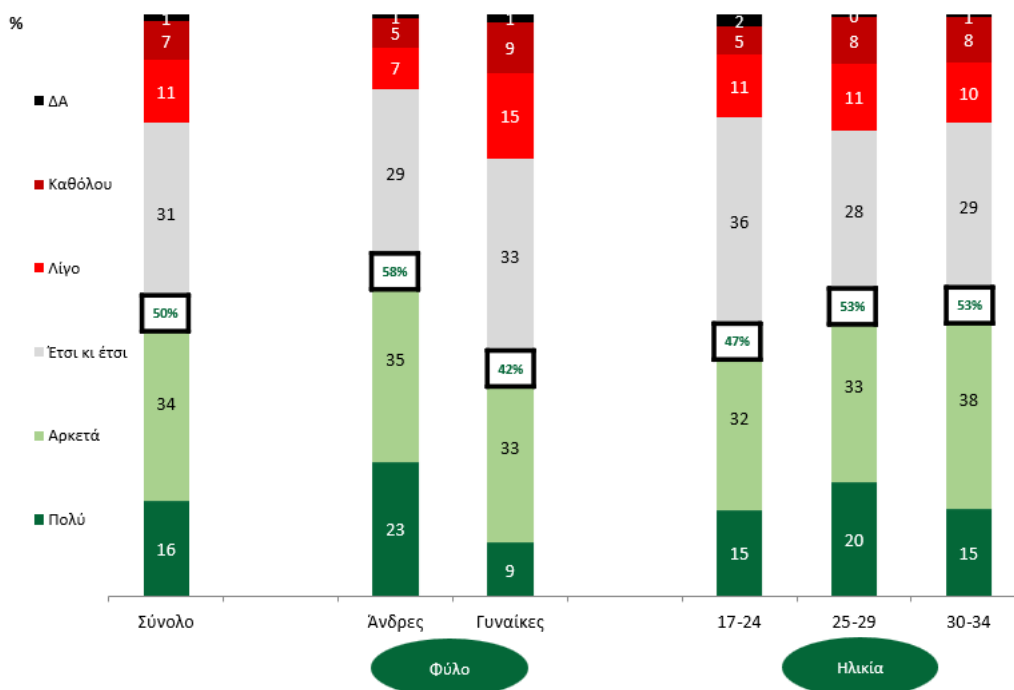

Θεματικές διαβούλευσης που έχουν συμμετάσχει

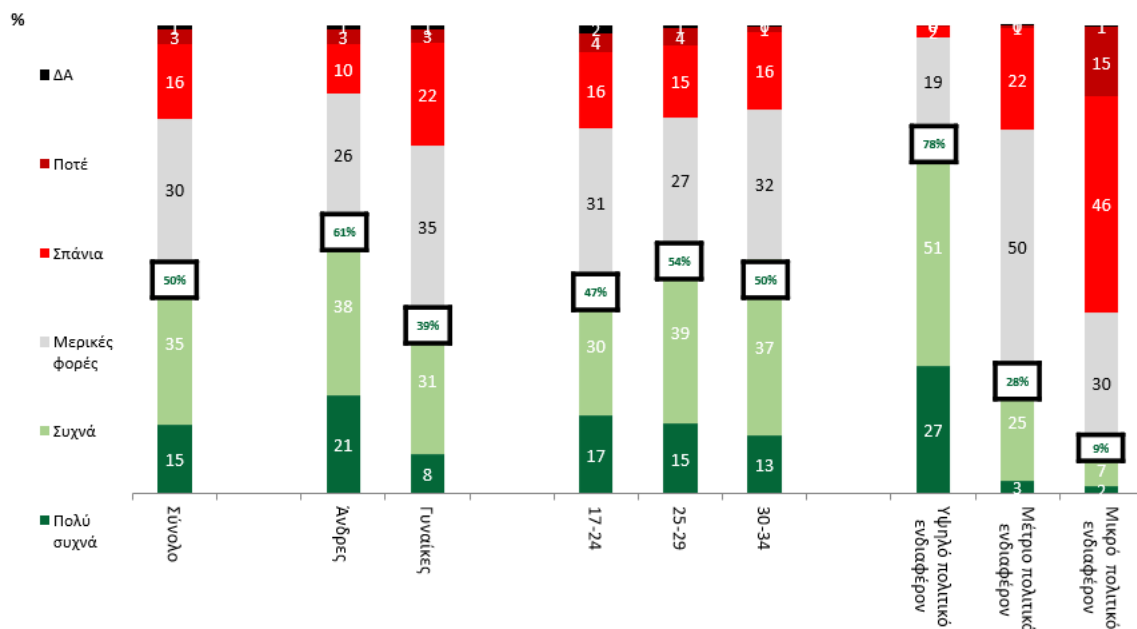
Διάγραμμα 17. Ερ: Σε τι θεματικές εμπιπτουν οι διαβουλεύσεις στις οποίες έχεις συμμετάσχει έως τώρα; Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Το χαμηλό αυτό ποσοστό σημειώθηκε παρά το γεγονός ότι το 50% των νέων δηλώνουν ότι τους ενδιαφέρει η πολιτική πολύ ή αρκετά (Διάγραμμα 18) και συζητούν συχνά ή έστω μερικές φορές ζητήματα πολιτικής με τους οικείους τους (Διάγραμμα 19). Τόσο το ενδιαφέρον, όσο και η συχνότητα μειώνεται αν πρόκειται για νεότερες ηλικίες (17-24).

Διάγραμμα 18. Ερ: Πόσο θα έλεγες ότι σε ενδιαφέρει η πολιτική; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.

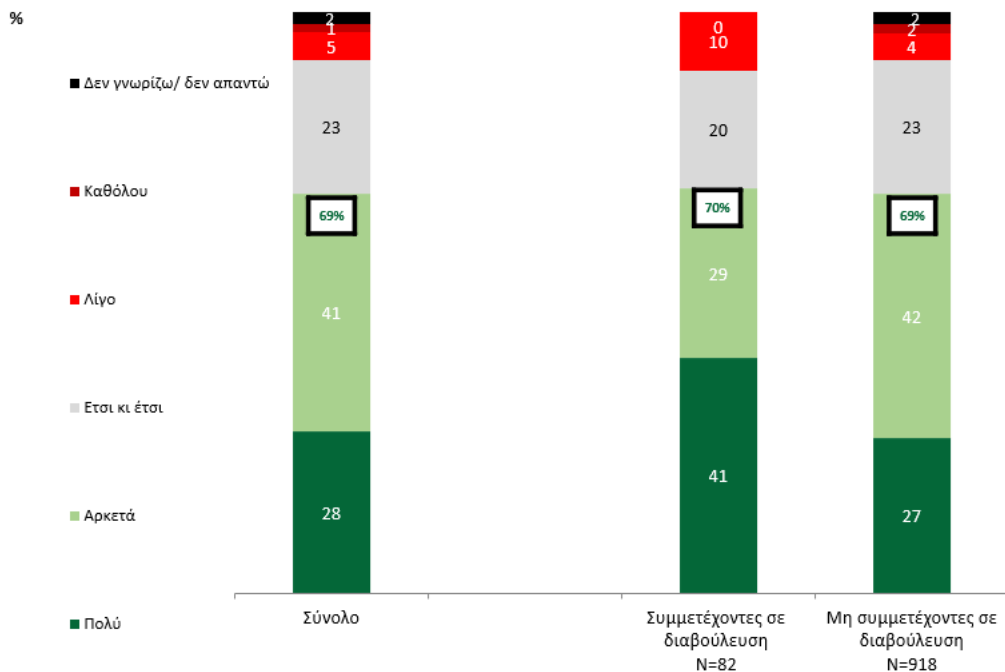

Διάγραμμα 19. Ερ: Πόσο συχνά συζητάς για πολιτικά ζητήματα με τους φίλους ή/και την οικογένειά σου; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Συμβολή των δημόσιων διαβουλεύσεων στη λήψη αποφάσεων

Παρά το μικρό ποσοστό συμμετοχής, οι διαβουλεύσεις αναγνωρίζονται ως ένα αποτελεσματικό πεδίο συμμετοχής που μπορεί να επηρεάσει τη λήψη αποφάσεων (Διάγραμμα 16). Αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι σχεδόν το 70% (69%) των νέων θεωρεί ότι η οργάνωση μίας δημόσιας διαβούλευσης είναι σημαντική για την ποιότητα της δημοκρατίας (Διάγραμμα 20). Η απάντηση αυτή δίνεται ανεξάρτητα από το αν έχουν συμμετάσχει ή όχι σε μία διαβούλευση με τη διαφοροποίηση να προκύπτει στον βαθμό της συμφωνίας με αυτήν την πρόταση. Όσοι και όσες έχουν συμμετάσχει έστω και σε μία διαβούλευση εκφράζουν σε ποσοστό 41% ότι συμφωνούν πολύ έναντι 27% όσων δεν έχουν συμμετάσχει.

Διάγραμμα 20. Ερ. Πόσο σημαντική θεωρείς την οργάνωση δημόσιων διαβουλεύσεων για την ποιότητα της δημοκρατίας; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Εξάλλου, σε σχετική ερώτηση φαίνεται ότι οι νέοι συνολικά αναγνωρίζουν τον πολύπλευρο ρόλο και τη συμβολή των δημόσιων διαβουλεύσεων (Διάγραμμα 21).

%	Πολύ	Αρκετά	Έτσι κι έτσι	Λίγο	Καθόλου	Δεν γνωρίζω/ δεν απαντώ
Ενίσχυση της διαφάνειας και συμμετοχικότητας	17	35	28	11	6	4
Διατύπωση διαφορετικών θέσεων	15	34	31	10	5	5
Εντοπισμός προβληματικών σημείων των αποφάσεων	15	33	31	12	5	5
Κατάθεση πρόσθετων τεκμηρίων	15	33	31	11	5	5
Προετοιμασία των εμπλεκόμενων φορέων	13	33	33	10	6	5
Διάχυση των αποτελεσμάτων	15	30	36	9	5	5
Βελτίωση της ποιότητας των αποφάσεων	15	30	32	11	7	4

Διάγραμμα 21. Ερ. Πόσο αποτελεσματικές θεωρείς ότι είναι οι δημόσιες διαβουλεύσεις; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.

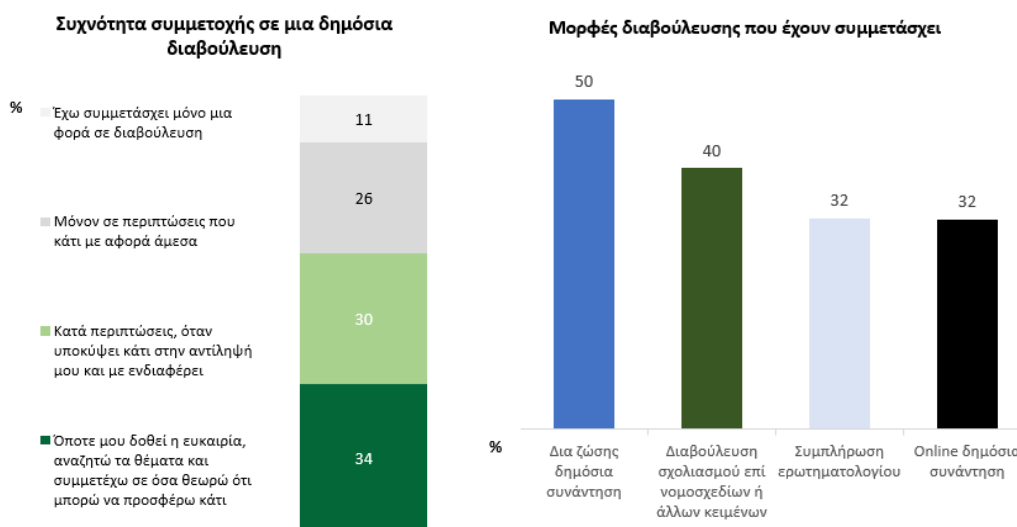
Είτε έχουν συμμετάσχει, είτε όχι σε μία διαβούλευση, το γεγονός ότι οι δημόσιες διαβουλεύσεις δίνουν τη δυνατότητα στον πολίτη να είναι άμεσα εμπλεκόμενος στη διαμόρφωση της πολιτικής, αναγνωρίζεται ως μία πολύ θετική για τη δημοκρατία συνθήκη, που ενέχει χαρακτηριστικά άμεσης δημοκρατίας, όπως προέκυψε από την ποιοτική έρευνα.

Ο διαφοροποιητικός παράγοντας και το κύριο πλεονέκτημα των δημόσιων διαβουλεύσεων ως μηχανισμών άσκησης πολιτικής κατά τη γνώμη των νέων είναι η ανοικτότητά τους. Οι νέοι και οι νέες θεωρούν, δηλαδή, ότι οι δημόσιες διαβουλεύσεις παρέχουν τη δυνατότητα για ανοικτό διάλογο και ανταλλαγή απόψεων, μάλιστα με χαμηλό ή και μηδενικό κόστος. Έτσι, με τις διαβουλεύσεις ακούγεται η φωνή του «απλού πολίτη» και αυξάνεται η αυτοπεποίθησή του στο να συμμετάσχει στα κοινά. Η ανοικτότητα αυτή έχει, κατά τη γνώμη των νέων, και εκπαιδευτική αξία καθώς οι πολίτες ενημερώνονται για τις τρέχουσες εξελίξεις αλλά και τις απόψεις άλλων.

Παράλληλα, οι νέοι και οι νέες αξιολογούν ότι με τις δημόσιες διαβουλεύσεις και τη διαφάνεια στη λήψη των αποφάσεων που διασφαλίζουν, αυξάνεται η γενικά χαμηλή εμπιστοσύνη των πολιτών προς τους θεσμούς και τους αντιπροσώπους τους (Διάγραμμα 25), μέσω ενός παραγωγικού διαλόγου μεταξύ τους. Οι διαβουλεύσεις δημιουργούν έναν δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ πολιτών και των αντιπροσώπων τους. Από τη μία, οι πολίτες μεταφέρουν τις απόψεις τους προς τους λαμβάνοντες τις αποφάσεις. Από την άλλη, μέσω των δημόσιων διαβουλεύσεων οι λαμβάνοντες τις αποφάσεις μπορούν να σφυγμομετρήσουν το πολιτικό κλίμα και να κάνουν τις αναγκαίες τροποποιήσεις, για παράδειγμα στα νομοσχέδια, συνεκτιμώντας τη γνώμη των πολιτών και ακόμα περισσότερο των κοινωνικών ομάδων που επηρεάζονται από την εκάστοτε ρύθμιση.

Την αντίληψη ότι μέσω των διαβουλεύσεων εντοπίζονται προβληματικά στοιχεία μίας προτεινόμενης πολιτικής που οδηγούν σε τροποποιήσεις της (Διάγραμμα 21), συνδυαστικά με την πίεση που ασκούν άλλες ομάδες, μεταφέρουν ειδικά όσοι/ες έχουν συμμετάσχει έστω και μία φορά σε διαβουλεύσεις, και μάλιστα διαφορετικών μορφών (Διάγραμμα 23). Σε αυτή την περίπτωση θεωρούν ότι η συμμετοχή στις δημόσιες διαβουλεύσεις έχει αντίκτυπο, καθώς επιτρέπει την άσκηση παραγωγικής κριτικής επί των αποφάσεων. Ίσως αυτό να αιτιολογεί και το γεγονός ότι όσοι/ες έχουν συμμετάσχει σε μια δημόσια διαβούλευση δηλώνουν πως πράττουν κάτι τέτοιο με συστηματικότητα, ανάλογα και με τα ενδιαφέροντα τους (Διάγραμμα 22).

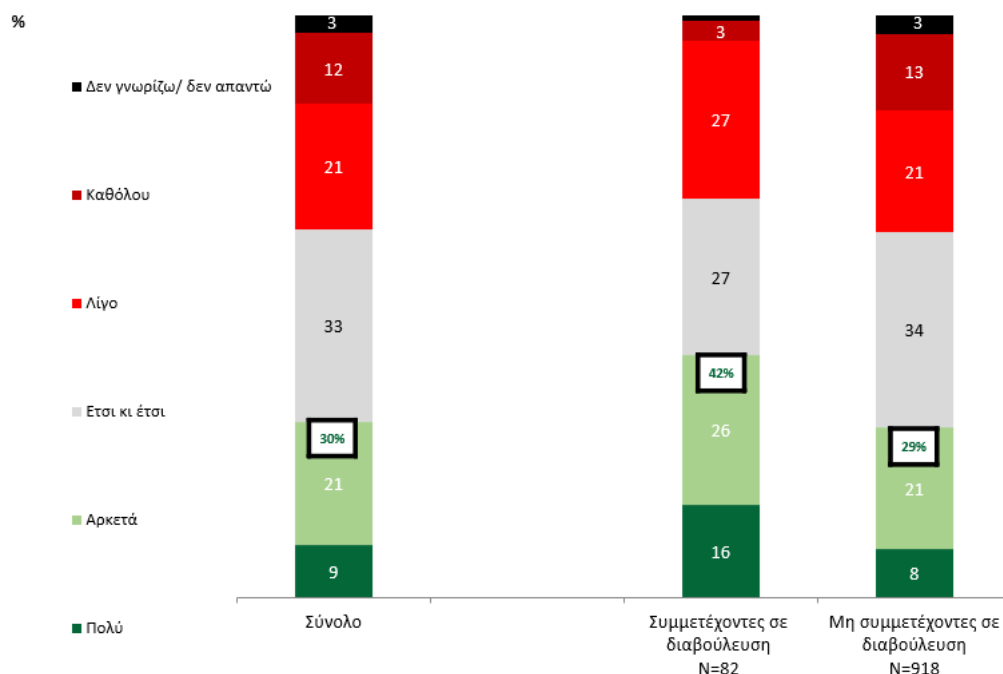

Διάγραμμα 22. Ερ: Πότε συμμετέχεις σε δημόσιες διαβουλεύσεις;

Διάγραμμα 23. Ερ: Τι μορφή είχαν οι διαβουλεύσεις που έχεις συμμετάσχει έως τώρα; Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Παρά τη γενικότερη θετική στάση απέναντι στις δημόσιες διαβουλεύσεις και τη θεώρηση ότι έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητά σε σχέση με άλλες δράσεις πολιτικής στις οποίες μπορεί να λάβουν μέρος (Διάγραμμα 16), οι δημόσιες διαβουλεύσεις κατά τη γνώμη των νέων κρίνεται ότι έχουν όρια. Λιγότερο από το 10% πιστεύει ότι τα σχόλια και οι απαντήσεις που κατατίθενται σε μία δημόσια διαβούλευση λαμβάνονται «πολύ» υπόψη στην τελική διαμόρφωση πολιτικών (Διάγραμμα 24), με το ποσοστό να φτάνει στο 30% αν προστεθούν και όσοι πιστεύουν ότι λαμβάνονται «αρκετά» υπόψη. Τα ποσοστά αυτά ανεβαίνουν μόνο λίγο, στο 16% και 42% αντίστοιχα, στην περίπτωση όσων έχουν συμμετάσχει σε διαβουλεύσεις.

Διάγραμμα 24. Ερ: Και σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι τα σχόλια/απαντήσεις τα οποία κατατίθενται μέσω των διαβουλεύσεων αυτών λαμβάνονται τελικώς υπόψη στη διαμόρφωση τελικών αποφάσεων; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Ορισμένοι εκ των νέων θεωρούν ότι αυτή η χαμηλή συμβολή στη διαμόρφωση πολιτικών και αποφάσεων είναι προϊόν μιας μεθοδευμένης τακτικής όσων λαμβάνουν αποφάσεις, οι οποίοι διασφαλίζουν ότι και η ορατότητα και προσβασιμότητα των διαβουλεύσεων παραμένουν χαμηλές. Οι διαβουλεύσεις, υπό αυτό το πρίσμα, πραγματοποιούνται προσχηματικά, ώστε να νομιμοποιήσουν, με βάση τη γνώμη λίγων, την τελική, και μάλλον προειλημμένη, απόφαση. Αυτή η θεώρηση μπορεί να συνδεθεί με τη χαμηλή εμπιστοσύνη που έχουν οι νέοι και οι νέες στους θεσμούς (Διάγραμμα 25) και δη στο Κοινοβούλιο, που μέσω των αντιπροσώπων των πολιτών ασκεί τη νομοθετική εξουσία, και τα κόμματα.

%	■ Εμπιστοσύνη (8-10)	■ Ουδετερότητα (7-5)	■ Μη εμπιστοσύνη (4-0)	Net score
Στρατός	38	42	21	17
Δικαιοσύνη	26	44	30	-4
Ευρωπαϊκή Ένωση	25	44	31	-6
Τοπική Αυτοδιοίκηση	23	46	31	-9
Εκκλησία	28	35	38	-10
Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις	19	46	36	-17
Κοινοβούλιο	17	42	42	-25
Κόμματα	12	33	55	-44
Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	13	28	59	-46

Διάγραμμα 25. Ερ. Πόσο εμπιστεύεσαι τους ακόλουθους θεσμούς, σε μια κλίμακα από το 0 έως το 10 όπου 10=απόλυτα και 0=καθόλου ; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Τρόπος ενημέρωσης για τις διαβουλεύσεις

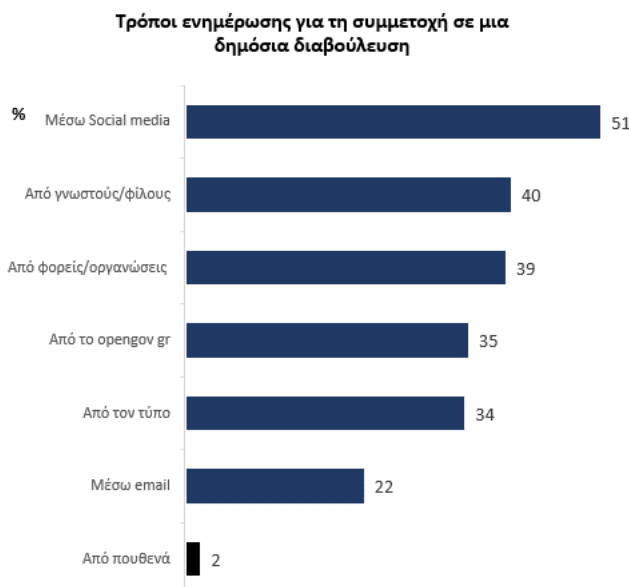
Αν και, όπως φάνηκε παραπάνω, όσοι/ες έχουν συμμετάσχει σε έστω και μία δημόσια διαβούλευση, το πράττουν συστηματικά και άρα μπορεί να υποτεθεί ότι είναι εξοικειωμένοι/ες με τη διαδικασία, τις διαφορετικές μορφές διαβούλευσης και τους τρόπους ενημέρωσης, είναι οι ίδιοι/ες που εκφράζουν την εντονότερη δυσαρέσκεια τόσο για τον χρόνο, όσο και τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η ενημέρωση για την έναρξη τους (Διάγραμμα 26).

%	■ Συμφωνώ απόλυτα	■ Μάλλον συμφωνώ	■ Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	■ Διαφωνώ	■ Δεν γνωρίζω
Εγκαιρη παροχή υποστηρικτικού υλικού	36	34	19	7	5
Εγκαιρη πληροφόρηση σχετικά με τη διαδικασία	21	40	24	10	5
Επαρκής εκ των προτέρων ενημέρωση για μια επικείμενη διαβούλευση	17	38	26	17	2
Εγκαιρη και επαρκής ενημέρωση των ενδιαφερόμενων για τη συμμετοχή σε μια διαβούλευση	21	33	24	18	4

Διάγραμμα 26. Όσον αφορά τις απαραίτητες πληροφορίες για τη συμμετοχή σε μια διαβούλευση, σε ποιο βαθμό συμφωνείς με τις ακόλουθες φράσεις, σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5 όπου 5=συμφωνώ απόλυτα και 1=διαφωνώ απόλυτα. Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Εξάλλου όπως γίνεται αντιληπτό από τις απαντήσεις των νέων, ο τρόπος ενημέρωσης τους για την εκκίνηση μίας νέας δημόσιας διαβούλευσης είναι κυρίως άτυπος. Με διαφορά ο κύριος τρόπος ενημέρωσης είναι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media), σε ποσοστό 51%, και δευτερευόντως από γνωστούς και φίλους (40%), ή οργανώσεις που ασχολούνται με το εκάστοτε θέμα (39%) (Διάγραμμα 27). Στην τέταρτη θέση της κατάταξης ήταν η ενημέρωση από το OpenGov.gr ή τον τύπο και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Διάγραμμα 27. Ερ: Και πώς ενημερώνεσαι για την έναρξη μιας δημόσιας διαβούλευσης ή ότι μια δημόσια διαβούλευση βρίσκεται σε εξέλιξη; Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώθηκε κατά την ποιοτική έρευνα στην οποία επισημάνθηκε ότι τόσο η πρώτη επαφή των συμμετεχόντων με τη διαδικασία των διαβουλεύσεων, όσο και η ενημέρωση για επικείμενες διαβουλεύσεις πραγματοποιείται κυρίως «από στόμα σε στόμα», συμπεριλαμβανομένης και της περίπτωσης ενημέρωσης από συναδέλφους για τα νομοσχέδια που τους αφορούν και τους επηρεάζουν επαγγελματικά. Επισημάνθηκε, επίσης, ότι απουσιάζουν υποστηρικτικοί μηχανισμοί ενημέρωσης, καθώς δεν παρέχεται σαφής επίσημη και έγκαιρη ενημέρωση για την ημερομηνία διεξαγωγής μίας διαβούλευσης, ενώ η διάρκειά της συχνά είναι πολύ μικρή και σε κάθε περίπτωση ασυνεπής. Το γεγονός αυτό πολλές φορές οδηγεί τα σχόλια να υποβάλλονται υπό πίεση και χωρίς την κατάλληλη προετοιμασία.

Τρόπος διεξαγωγής των διαβουλεύσεων

Ο παραπάνω προβληματισμός, αναφορικά με τη χρονικότητα της ανακοίνωσης μίας διαβούλευσης και τη διάρκειά της, επεκτείνεται και σε μία ακόμα πτυχή των δημόσιων διαβουλεύσεων. Αυτή σχετίζεται με το γεγονός ότι σχεδόν όλες οι διαβουλεύσεις αφορούν σε νομοσχέδια που τίθενται προς διαβούλευση στο στάδιο ακριβώς πριν από την επικύρωσή τους. Ο διαδεδομένος αυτός τρόπος διαβουλεύσεων έδωσε την εντύπωση στους/ις συμμετέχοντες/ουσες νέους και νέες που συμμετείχαν στην ποιοτική έρευνα ότι οι δημόσιες διαβουλεύσεις στοχεύουν κυρίως σε προσαρμογές τεχνικής φύσης επί του εκάστοτε κειμένου και λιγότερο στη διατύπωση ολοκληρωμένης γνώμης σχετικά με τη σκοπιμότητα και τις κεντρικές ιδέες μίας πολιτικής. Ειδικά οι νέοι/ες μικρότερων ηλικιών (17-26), θεωρούσαν ότι το υλικό για το οποίο θα καλούνταν να εκφέρουν γνώμη θα ήταν πιο επεξεργασμένο και απλοποιημένο, έναντι του κατά άρθρο σχολιασμού ενός νομοσχεδίου.

Ο προβληματισμός αυτός διατυπώθηκε εντονότερα κατά την περιήγησή τους στον ιστότοπο του OpenGov.gr λόγω της απουσίας των απαραίτητων στοιχείων τεκμηρίωσης που να παρουσιάζουν με κατανοητό τρόπο την αναγκαιότητα του εκάστοτε νομοσχεδίου καθώς και να αναλύουν την αναμενόμενη ωφέλεια-ζημία από την υιοθέτησή του.

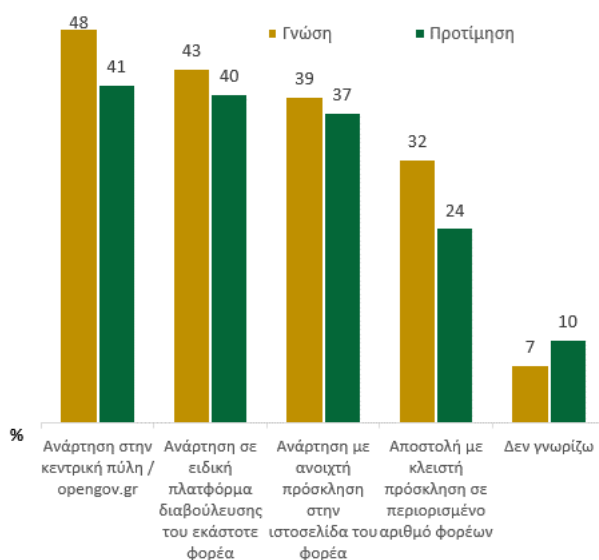

Στον αντίποδα, όσοι/ες έχουν συμμετάσχει έστω και σε μία δημόσια διαβούλευση δηλώνουν σε μεγάλο βαθμό ικανοποίηση με την παροχή υποστηρικτικού υλικού και σχετικώς ικανοποιημένοι με τις οδηγίες για τη συμμετοχή στη διαδικασία της διαβούλευσης (Διάγραμμα 26). Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι όσοι/ες εκφράζουν αυτή την άποψη, δηλώνουν ότι συμμετέχουν συστηματικά σε δημόσιες διαβουλεύσεις και συνεπώς ίσως να είναι περισσότερο εξοικειωμένοι με το υποστηρικτικό υλικό που παρέχεται, σε αντίθεση με εκείνους/ες τους νέους που έρχονται πρώτη φορά σε επαφή με τη διαδικασία.

Μεγαλύτερη δυσαρέσκεια παρουσιάζεται σχετικά με τη διάχυση των αποτελεσμάτων της διαβούλευσης, καθώς, όπως παρατήρησαν οι νέοι και οι νέες που συμμετείχαν στη δημόσια διαβούλευση, απουσιάζει η εκ των υστέρων ενημέρωση σχετικά με τον βαθμό αξιοποίησης των σχολίων που υποβάλλονται. Μάλιστα κατά την περιήγηση τους στο OpenGov.gr, οι νέοι/ες που συμμετείχαν στην ποιοτική έρευνα, σχολίασαν αρνητικά την απουσία απαντήσεων από επίσημους φορείς σχετικά με το αν τα σχόλια που κατατέθηκαν λήφθηκαν υπόψη ή όχι.

Η εμπειρία του OpenGov.gr

Το OpenGov.Gr είναι ο πιο διαδεδομένος και οικείος τρόπος διεξαγωγής διαβούλευσης σύμφωνα με όσους/ες έχουν συμμετάσχει σε διαβουλεύσεις στο παρελθόν (Διάγραμμα 28).

Διάγραμμα 28. Ερ: Τι από τα ακόλουθα γνωρίζεις σχετικά με: τους διαθέσιμους τρόπους διεξαγωγής μιας διαβούλευσης σχολιασμού κειμένων/δημοσίων πολιτικών; Ερ: Και τι θα προτιμούσες εσύ προσωπικά; Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Κατά την περιήγηση τους στον ιστότοπο του OpenGov.gr, οι συμμετέχοντες/ες στην ποιοτική έρευνα βρήκαν τη δομή οικεία, αλλά όχι φιλική, χαρακτηρίζοντας την κουραστική και δύσχρηστη. Η άποψη τους αναφορικά με τον τρόπο διενέργειας των διαβουλεύσεων στο OpenGov.gr έχουν ήδη παρουσιαστεί στις προηγούμενες υπο-ενότητες. Η επικριτική στάση τους, εν προκειμένω, αφορά στην ποιότητα της πληροφορίας που παρέχεται, στον τρόπο παρουσίασης και στα περιθώρια αλληλεπίδρασης μέσα από τον ιστότοπο. Οι νέοι/ες έκριναν ότι η πληροφορία που παρέχεται στον πολίτη-επισκέπτη του ιστοτόπου είναι περιορισμένη, καθώς, ενδεικτικά, δεν είναι ευδιάκριτο ποιες διαβουλεύσεις είναι ανοιχτές σε σχολιασμό και μέχρι πότε. Επιπλέον, αν και κατανοούν ότι η κατηγοριοποίηση των δημόσιων διαβουλεύσεων γίνεται ανά φορέα διενέργειας, βρίσκουν την κατηγοριοποίηση αυτή περιοριστική και

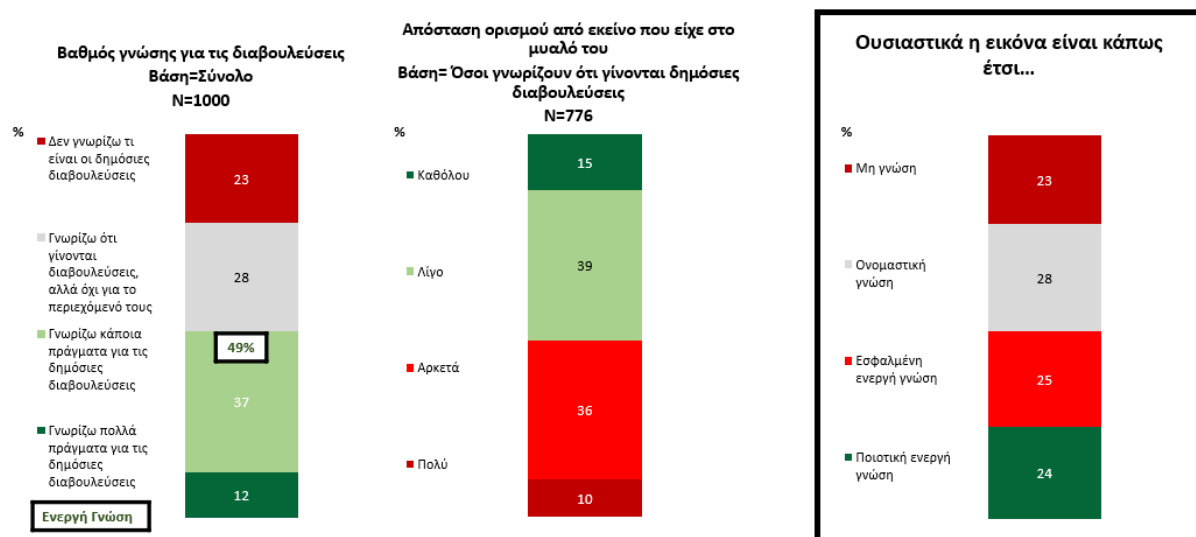

δύσχρηστη. Δυσκολία εντόπισαν και στον τρόπο με τον οποίο ο πολίτης μπορεί να αναρτήσει σχόλια ή να διαβάσει τα σχόλια άλλων. Τέλος, όσον αφορά στην εμπειρία του OpenGov.gr, η αδυναμία δυνατοτήτων αλληλεπίδρασης, για παράδειγμα μέσω περαιτέρω σχολιασμού επί αναρτήσεων άλλων συμμετεχόντων προκάλεσε αρνητικά σχόλια.

Επίπεδο κατανόησης για τις διαβουλεύσεις

Παράλληλα, με τα παραπάνω, διαπιστώνεται ότι λιγότερο από το ένα τέταρτο των νέων (24%) γνωρίζει πραγματικά και ορθά (διαθέτει ποιοτική ενεργή γνώση) τι είναι οι δημόσιες διαβουλεύσεις ως τρόπος συμμετοχής των πολιτών και άσκησης πολιτικής πίεσης και πώς λειτουργούν (Διάγραμμα 29).

Το ποσοστό αυτό πρόκυψε μέσω δύο ερωτήσεων. Από την πρώτη ερώτηση αξιολογήθηκε το επίπεδο της γνώσης των νέων γύρω από τις διαβουλεύσεις, ανεξάρτητα από το αν έχουν συμμετάσχει σε αυτές ή όχι. Σε αυτή την περίπτωση το ποσοστό ενεργής γνώσης έφτασε περίπου στο μισό (49%) των νέων που συμμετείχαν στην ποσοτική έρευνα. Για να επιβεβαιωθεί το επίπεδο της γνώσης, τέθηκε δεύτερη ερώτηση σε όσους/όσες γνώριζαν έστω και μερικώς τι είναι οι διαβουλεύσεις. Συγκεκριμένα, με βάση έναν ορισμό των δημόσιων διαβουλεύσεων⁴⁹ ζητήθηκε από τους/τις νέους/νέες να αυτό-αξιολογήσουν την απόσταση του ορισμού που τους δόθηκε από εκείνο που είχαν στο μυαλό τους ότι είναι μία διαβούλευση. Ο συνδυασμός των απαντήσεων, διαμορφώνει το τελικό αποτέλεσμα, σύμφωνα με το οποίο το 76% των νέων έχουν μικρή ή/και εσφαλμένη αντίληψη (εσφαλμένη γνώση, ονομαστική γνώση ή μη γνώση) σχετικά με τις δημόσιες διαβουλεύσεις.

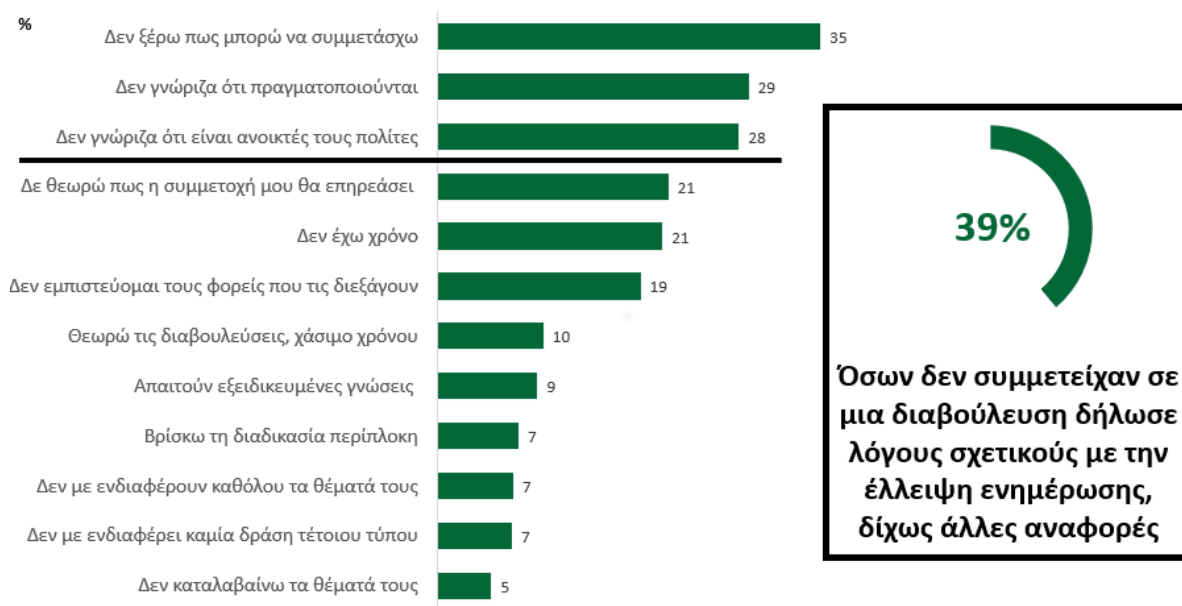
Διάγραμμα 29. Ερ. Πόσα πράγματα γνωρίζεις για τις δημόσιες διαβουλεύσεις ως τρόπο συμμετοχής των πολιτών και ως μηχανισμούς άσκησης πολιτικής; Ερ. Πόσο απέχει αυτός ο ορισμός της δημόσιας διαβούλευσης από εκείνο που είχες στο μυαλό σου ως δημόσια διαβούλευση; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.

⁴⁹ Ο ορισμός που δινόταν ήταν ο εξής: «Η δημόσια διαβούλευση (οι δημόσιες διαβουλεύσεις) είναι ένας τρόπος που διαθέτει η πολιτεία (κυβέρνηση, υπουργεία, τοπική αυτοδιοίκηση, οργανισμοί) ή άλλοι φορείς για να ζητήσει τη γνώμη των πολιτών κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Με τις διαβουλεύσεις δηλαδή δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες να συμμετέχουν στη διακυβέρνηση και στη χάραξη πολιτικών. Οι δημόσιες διαβουλεύσεις μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές, όπως είναι ο σχολιασμός επί νομοσχεδίων (ή άλλων κειμένων), ερωτηματολόγια, οι δημόσιες συναντήσεις, τα διαδικτυακά φόρουμ, και άλλες.»

Επισημαίνεται ότι μετά το άκουσμα του ορισμού, ποσοστό 58.8% επί του συνόλου του δείγματος νέων ηλικίας 17-34 ετών που συμμετείχαν στην έρευνα επιβεβαίωσε ότι δεν έχει συμμετάσχει σε δημόσια διαβούλευση. Αν συγκρίνουμε αυτό το ποσοστό με τη συντριπτική μερίδα των νέων (92%) που δεν δήλωσε ότι έχει συμμετάσχει σε δημόσια διαβούλευση (Διάγραμμα 16), προκύπτει μια σημαντική διαφορά που πιθανά δείχνει ότι μια μερίδα των νέων συμμετέχει σε πρακτικές δημόσιες διαβουλεύσεις χωρίς όμως να τις αντιλαμβάνεται ως τέτοιες. Μπορεί ωστόσο να υπάρχει και σύγχυση με άλλες δράσεις πολιτικής στις οποίες συμμετέχουν, όπως η συλλογή υπογραφών.

Από την άλλη, τα ευρήματα, για όσους/όσες δεν έχουν συμμετάσχει σε δημόσιες διαβουλεύσεις, επιβεβαιώνουν το χαμηλό επίπεδο γνώσης για τις διαβουλεύσεις καθώς προκύπτει ως κύριος λόγος μη συμμετοχής. Περίπου το 40% (39%) όσων δεν έχουν συμμετάσχει σε δημόσιες διαβουλεύσεις δήλωσε λόγους σχετικούς με την έλλειψη πληροφόρησης τόσο ως προς το ότι είναι ανοιχτές στους πολίτες, όσο και ως προς τον τρόπο διεξαγωγής τους (Διάγραμμα 30). Άλλοι λόγοι όπως η άποψη ότι η διαβούλευση δεν επηρεάζει την τελική απόφαση, η έλλειψη χρόνου καθώς και η έλλειψη εμπιστοσύνης στον φορέα διεξαγωγής εκφράζονται από το 20% και αποτελούν τους συμπληρωματικούς λόγους μη συμμετοχής.

Διάγραμμα 30. Ερ: Δήλωσες ότι δεν έχεις συμμετάσχει σε μια δημόσια διαβούλευση. Γιατί; (Δυνατότητα ως πέντε (5) επιλογών) Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Το χαμηλό επίπεδο γνώσης εντοπίστηκε και στις δύο εκ των τριών ομάδων εστίασης κατά την ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε, στις οποίες η προηγούμενη συμμετοχή σε διαβουλεύσεις δεν ήταν προαπαιτούμενο. Με την εξαίρεση μίας (1) συμμετέχουσας, κανείς/καμία άλλος/η δεν γνώριζε τις διαβουλεύσεις ως μηχανισμό συμμετοχής των πολιτών στη συν-διαμόρφωση των αποφάσεων. Μάλιστα, οι δημόσιες διαβουλεύσεις αποδείχθηκαν ιδιαίτερα δυσνόητες και απαιτητικές, με τους/ις συμμετέχοντες/ουσες να έχουν δυσκολία να μεταφέρουν τη βασική ιδέα που τις διέπει, π.χ. ότι αφορά σε σχολιασμό μίας σχεδιαζόμενης απόφασης, ακόμα και τη στιγμή που εκτίθεντο στο περιβάλλον διεξαγωγής τους (OpenGov.gr). Η σύγχυση ήταν ακόμη μεγαλύτερη στις μικρότερες ηλικίες (17-25), όπου η εξοικείωση με νομικά κείμενα είναι μικρή, ενώ οι μεγαλύτερες ηλικίες (26-34) που έχουν μία

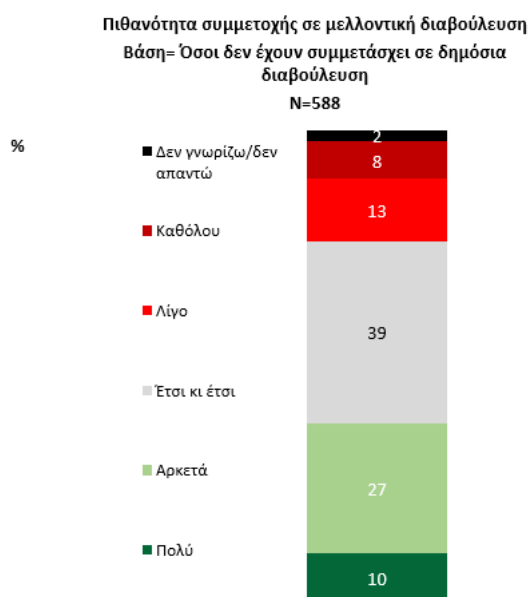
τριβή με δημόσια έγγραφα κατανόησαν πιο γρήγορα τους τρόπους συμβολής των πολιτών σε μια διαβούλευση.

Κατά την περιήγηση τους στο OpenGov.Gr οι συμμετέχοντες/ουσες στην ποιοτική έρευνα αντιλήφθηκαν ότι τα περισσότερα σχόλια υποβάλλονται από εξειδικευμένους φορείς, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών ή εμπειρογνώμονες. Αυτή η παρατήρηση αποκρυστάλλωσε την εντύπωση, ειδικά των ηλικιακά νεότερων, ότι η συμμετοχή του απλού πολίτη στις διαβουλεύσεις είναι πολύ μικρή και εμπεριέχει δυσκολίες.

Προοπτικές συμμετοχής στο μέλλον

Στην ερώτηση εάν θα τους/τις ενδιέφερε η συμμετοχή σε μία δημόσια διαβούλευση στο μέλλον, οι νέοι και οι νέες φέρεται να επηρεάζονται ιδιαίτερα από την προηγούμενη τους εμπειρία και θέτουν πρόσθετες προϋποθέσεις για τη συμμετοχή τους.

Παρόλο που ένα ποσοστό μεγαλύτερο από 60% των νέων που δεν έχει συμμετάσχει σε δημόσια διαβούλευση φέρεται να μην είναι πρόθυμο να το πράξει (Διάγραμμα 30), υπό προϋποθέσεις οι νέοι/ες αυτοί/ες μπορεί να αλλάξουν γνώμη και τελικά να συμμετέχουν σε μία δημόσια διαβούλευση (Διάγραμμα 31).

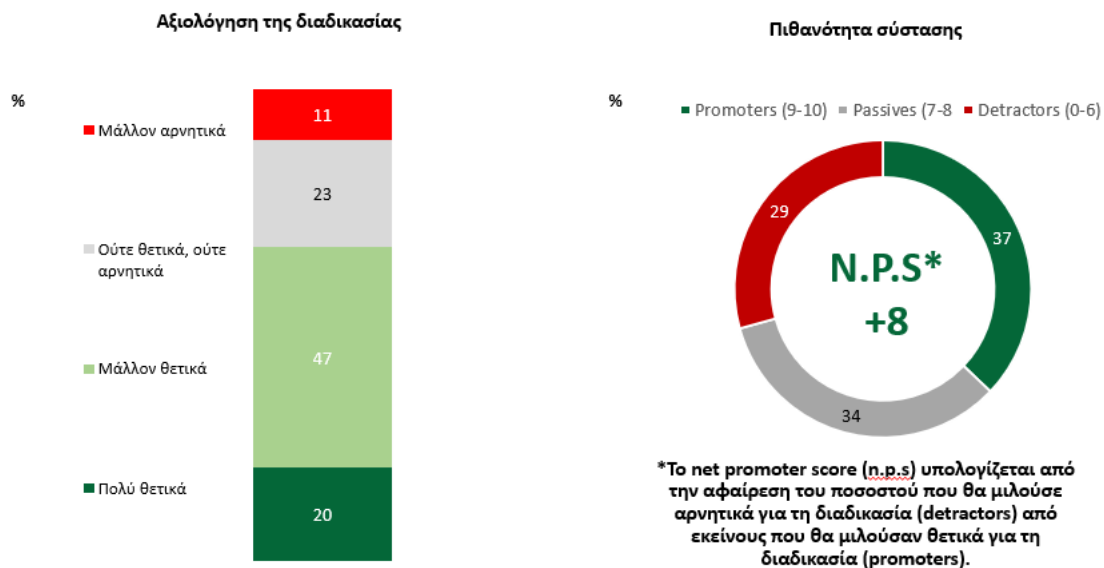
Διάγραμμα 31. Ερ: Και τώρα που έμαθες παραπάνω πληροφορίες για τις διαβουλεύσεις, πόσο πιθανό είναι να συμμετέχεις σε μια τέτοια στο μέλλον; Σύνολο 588 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Η ύπαρξη οδηγιών σχετικά με τον τρόπο συμμετοχής (38%), η αμεσότητα των ζητημάτων προς διαβούλευση (36%) και η ενημέρωση από οικεία μέσα, όπως είναι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αποτελούν τους τρεις κύριους παράγοντες που θα αύξαναν την πιθανότητα συμμετοχής τους σε δημόσιες διαβουλεύσεις (Διάγραμμα 32). Η διαφοροποίηση μεταξύ των παραγόντων παρουσιάζει διαφοροποίηση ανάμεσα σε όσους δηλώνουν ότι είναι πιθανό ή απίθανο να συμμετάσχουν σε μία μελλοντική διαβούλευση, χωρίς ωστόσο, να τροποποιείται η γενική κατάσταση.

%	Σύνολο N=588	Όσοι δήλωσαν πιθανό να συμμετάσχουν N=224	Όσοι δήλωσαν απίθανο να συμμετάσχουν N=353
Η ύπαρξη οδηγιών σχετικά με τον τρόπο συμμετοχής	38	55	28
Η διεξαγωγή διαβούλευσης για ζητήματα που έχουν άμεσο αντίκτυπο στην καθημερινότητά μου	36	48	30
Η ανάρτηση των διαθέσιμων διαβουλεύσεων στα social media	36	45	30
Η διεξαγωγή διαβούλευσης για θεματικές που εμπνέουν στα ενδιαφέροντά μου	31	40	26
Η σταθερή τους χρονική διάρκεια (σταθερή ελάχιστη διάρκεια)	26	29	24
Η ύπαρξη υποστηρικτικού υλικού σε κάθε διαβούλευση	24	34	19
Η θετική σύσταση φίλικών μου προσώπων	21	22	21
Η ανάρτηση των διαθέσιμων διαβουλεύσεων σε έναν κεντρικό κόμβο	20	27	16
Η θετική σύσταση από μια οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών	15	21	12
Η θετική σύσταση διάσημων προσώπων	9	11	8
Τίποτα από τα παραπάνω	10	1	13

Διάγραμμα 32 Ερ: Τι από τα παρακάτω θα αύξανε την πιθανότητα συμμετοχής σου σε μια μελλοντική διαβούλευση; Μέχρι 3 απαντήσεις Σύνολο 588 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Από την άλλη, οι νέοι/ες που έχουν συμμετάσχει ήδη σε δημόσιες διαβουλεύσεις αξιολογούν θετικά, σε ποσοστό σχεδόν 70% (67%), τη διαδικασία των διαβουλεύσεων παρά τις όποιες δυσαρέσκειες εκφράζουν σε επιμέρους ερωτήσεις που παρουσιάζονται σε άλλα σημεία του παρόντος κεφαλαίου (Διάγραμμα 33). Επιπλέον, σε ποσοστό 37% απαντούν ότι είναι πιθανό να συστήσουν σε φίλους ή γνωστούς τους τη συμμετοχή σε μία διαβούλευση με τη διαφορά από όσους απάντησαν αρνητικά να είναι μεγαλύτερη από 8 ποσοστιαίες μονάδες (Διάγραμμα 34).

Διάγραμμα 33 Ερ: Από την εμπειρία σου, πως αξιολογείς τη συμμετοχή σε μια τέτοια διαδικασία;
 Διάγραμμα 34 Ερ: Και πόσο πιθανό είναι να συστήσεις σε ένα φίλο ή γνωστό να συμμετάσχει σε μια δημόσια διαβούλευση σε μια κλίμακα από το 0 έως το 10, όπου 10= πολύ πιθανό και 0= καθόλου πιθανό;

Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών Πηγή qed.

Παρά το γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό αυτών δήλωσε ότι συμμετέχει συστηματικά σε δημόσιες διαβουλεύσεις (Διάγραμμα 22), η πιθανότητα συμμετοχής σε μία επόμενη δημόσια διαβούλευση θα ενισχυόταν με την εκπλήρωση ορισμένων πρόσθετων προϋποθέσεων (Διάγραμμα 35). Οι τέσσερις (4) κύριοι παράγοντες που προκρίνουν είναι η σταθερή χρονική διάρκεια των δημόσιων διαβουλεύσεων, η ύπαρξη περίληψης και υποστηρικτικού υλικού καθώς και η ενημέρωση για τη διεξαγωγή τους μέσω ανακοινώσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η δημιουργία ενός κεντρικού κόμβου διαβουλεύσεων αναδείχθηκε επίσης ως σημαντικός παράγοντας που θα αύξανε τη συμμετοχή τους σε μία επόμενη διαβούλευση. Οι παράγοντες αυτοί είναι πιο εξειδικευμένοι από εκείνους που ιεράρχησαν οι μη συμμετέχοντες/ουσες σε διαβούλευση, ωστόσο, φέρεται να απαντούν στα προβλήματα που έχουν εντοπιστεί και αφορούν στα κενά γνώσης και ενημέρωσης.

%=	1ος	2ος	3ος	4ος
Η σταθερή τους χρονική διάρκεια	18	6	6	8
Υπαρξη περίληψης της διαβούλευσης	15	15	1	6
Ανακοίνωση έναρξης μιας διαβούλευσης στα <u>social media</u>	10	14	11	4
Υπαρξη υποχρεωτικού υποστηρικτικού υλικού	10	7	7	10
Μια ανατροφοδότηση επί σχολίων που θα αποστέλλεται στους συμμετέχοντες, μετά το πέρας της διαβούλευσης	8	5	13	3
Ανακοίνωση έναρξης μιας διαβούλευσης σε (<u>viber, whatsapp κλπ</u>)	8	3	11	11
Δημιουργία κεντρικού κόμβου όπου θα αναρτώνται όλες οι διαβουλεύσεις	7	17	11	14
Δημιουργία κεντρικού ημερολογίου διαβουλεύσεων	6	9	6	7
<u>Διαδραστικότερη</u> διενέργεια των διαβουλεύσεων	6	6	7	7
Διενέργεια διαβουλεύσεων σε περισσότερα στάδια	3	3	5	6
Εκθεση διαβούλευσης να συνοδεύει κείμενο της διαβούλευσης	3	6	4	8
Η υποχρεωτική εμφάνιση όλων των σχολίων	3	4	7	7
Ανακοίνωση έναρξης μιας διαβούλευσης στον τύπο	2	5	8	8

Διάγραμμα 35. *Ερ: Από τους παράγοντες, ποιος θα ήταν ο 1^{ος}/2^{ος}/3^{ος}/4^{ος} σημαντικότερος παράγοντας, εκείνος που θα αύξανε την πιθανότητα συμμετοχής σου σε μια δημόσια διαβούλευση; Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών Πηγή qed.*

Συμμετοχή σε αποφάσεις για το περιβάλλον

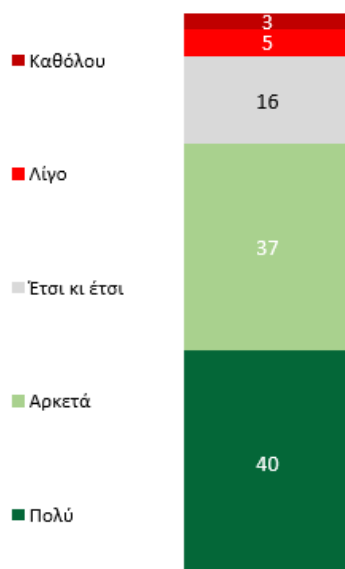
Κατά τη γνώμη των νέων η συμμετοχή πολιτών σε περιβαλλοντικές αποφάσεις είναι σημαντική, καθώς περίπου το 80% (77%) απαντά ότι είναι «πολύ» (40%) ή «αρκετά» (37%) σημαντική (Διάγραμμα 36). Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, το μικρό ποσοστό των νέων που απαντά ότι η συμμετοχή των πολιτών σε περιβαλλοντικές αποφάσεις δεν είναι καθόλου σημαντική (3%).

Σημαντικότητα της συμμετοχής πολιτών σε περιβαλλοντικές αποφάσεις

Διάγραμμα 36. Ερ: Και πόσο σημαντική θεωρείς τη συμμετοχή των πολιτών στη διαμόρφωση αποφάσεων που αφορούν την κλιματική κρίση και την προστασία του περιβάλλοντος; Δείγμα 1000 νεών 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Από τα ζητήματα που άπτονται της προστασίας του περιβάλλοντος, οι νέοι/ες ιεραρχούν πιο υψηλά τη ρύπανση των υδάτων και την εξάντληση των φυσικών πόρων, σε ποσοστό 43% έκαστο (Διάγραμμα 37). Με μικρή διαφορά ακολουθεί στη δεύτερη θέση η κλιματική κρίση σε ποσοστό 41%. Η ατμοσφαιρική ρύπανση από πλαστικά και η θαλάσσια ρύπανση ακολουθούν στην τρίτη θέση, σε ποσοστό 37%.

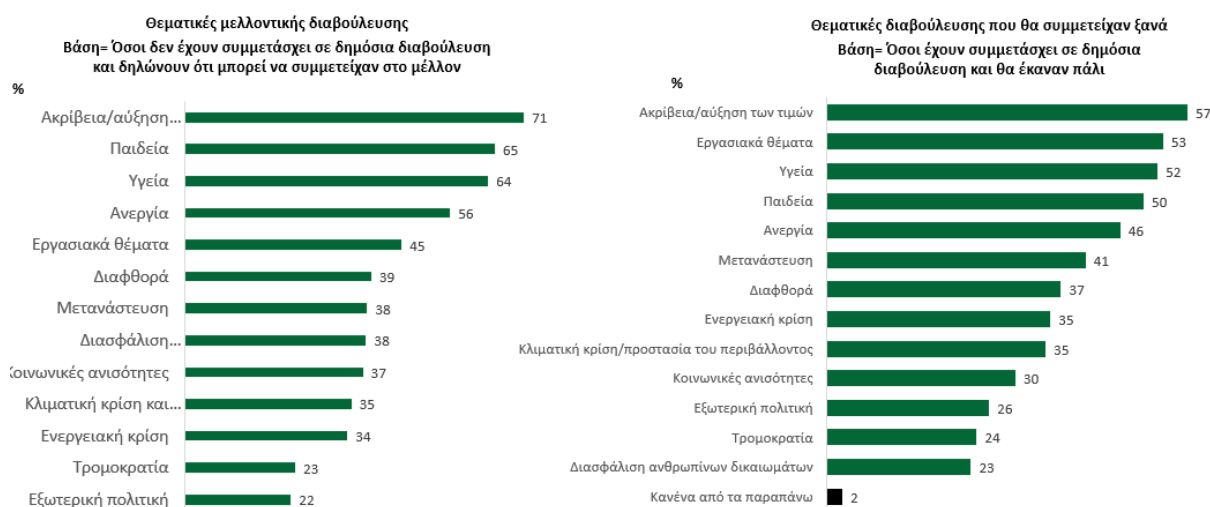
Διάγραμμα 37. Ερ: Και συγκεκριμένα από τα ζητήματα που άπτονται της περιβαλλοντικής ομπρέλας, ποια από τα παρακάτω θεωρείς τα σημαντικότερα; Δείγμα 1000 νεών 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η διάκριση ανάμεσα στα περιβαλλοντικά ζητήματα δεν είναι πάντοτε ξεκάθαρη, όπως δείχνουν αυθόρμητες απαντήσεις κατά την ποιοτική έρευνα. Το εύρημα αυτό αναδεικνύει από τη μία ότι τόσο το περιβάλλον όσο και οι συνέπειες των μεταβολών σε αυτό γίνονται αντιληπτές συνολικά και ενιαία και από την άλλη τη δυσκολία διαχείρισης και συγκράτησης την πληθώρα πληροφοριών που διαφοροποιεί το ένα ζήτημα από το άλλο. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι οι φυσικές καταστροφές που αποτελούν κύριο πεδίο προβληματισμού των νέων σήμερα, ειδικά των ηλικιακά μεγαλύτερων (26-34 ετών). Το πεδίο αυτό αναδείχθηκε μεταξύ άλλων που αφορούν στην οικονομία και την ανεργία, τη διεθνή συγκυρία και κοινωνικά ζητήματα. Οι φυσικές καταστροφές συνδέονται με την κλιματική κρίση, την απώλεια φυσικών εκτάσεων και την εξάντληση των φυσικών πόρων, μάλιστα αλληλένδετα. Συγκυριακά αναφέρονται ανάμεσα στις ανησυχίες των νέων και για άλλους, μη περιβαλλοντικούς λόγους, που αφορούν στην αμεσότητα της απειλής στη σωματική ακεραιότητα και στις περιουσίες τους αλλά και την χαμηλή εμπιστοσύνη στους θεσμούς.

Παρά το γεγονός ότι οι νέοι αξιολογούν υψηλά τη σημασία της συμμετοχής των πολιτών σε περιβαλλοντικές αποφάσεις σε ευθεία ερώτηση, οι θεματικές της προστασίας του περιβάλλοντος, της κλιματικής κρίσης ή της ενεργειακής κρίσης, δεν αξιολογούνται το ίδιο υψηλά συγκριτικά με άλλες θεματικές. Έτσι, όσοι δηλώνουν πιθανότητα συμμετοχής σε μία δημόσια διαβούλευση στο μέλλον, ιεραρχούν χαμηλότερα την προοπτική να το πράξουν για το περιβάλλον, συγκριτικά με άλλα θέματα της πολιτικής και της επικαιρότητας. Η ιεράρχηση μάλιστα των θεμάτων δεν διαφοροποιείται ιδιαίτερα, ανάλογα με την προηγούμενη εμπειρία συμμετοχής σε δημόσιες διαβουλεύσεις (Διαγράμματα 38 και 39), με τις τέσσερις (4) πρώτες θέσεις θεματικές προτίμησης να έχουν η ακρίβεια/αύξηση τιμών, η παιδεία, η υγεία και τα εργασιακά θέματα. Η κλιματική κρίση και η προστασία του περιβάλλοντος και η ενεργειακή κρίση, επιλέχθηκαν ιεραρχικά αρκετά χαμηλότερα, σε παρόμοιο ποσοστό (34-35%) και από τις δύο υπο-ομάδες νέων. Ωστόσο, ένας/μία (1) στους/ις τρεις (3) νέους/νέες, ανεξάρτητα από το αν έχει συμμετάσχει προηγουμένως σε δημόσιες διαβουλεύσεις, θα ήταν θετικά διακείμενος/η να το πράξει για θέματα περιβάλλοντος.

Διάγραμμα 38. Ερ: Και σχετικά με ποια θέματα θα σας ενδιέφερε να συμμετάσχετε σε μια δημόσια διαβούλευση στο μέλλον; Σύνολο: 445 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Διάγραμμα 39. Ερ: Και σχετικά με ποια θέματα θα σε ενδιέφερε να συμμετάσχεις σε μια δημόσια διαβούλευση στο μέλλον; Σύνολο 75 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.

Αποτίμηση διαβουλεύσεων για το περιβάλλον και δυνατότητας συμμετοχής των νέων – Συμπεράσματα

Στην παρούσα ενότητα αποτιμώνται τα αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν στις προηγούμενες ενότητες με βάση τα κριτήρια «καλής διαβούλευσης» που προέκυψαν από τη μελέτη καλών πρακτικών και οδηγιών από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς. Τα (7) κριτήρια είναι: η αποτελεσματικότητα, η έγκαιρη και ευρεία επικοινωνία, η επάρκεια πληροφόρησης και η παροχή υποστηρικτικού υλικού, η προσβασιμότητα, το επαρκές χρονικό διάστημα, η συμμετοχή και η διαφάνεια και η λογοδοσία. Από την αποτίμηση αυτή προκύπτουν σημαντικά συμπεράσματα για τη διεξαγωγή και τον ρόλο των δημοσίων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στην Ελλάδα.

Με δεδομένο ότι το **ένα τρίτο (33.8%) του συνόλου των δημοσίων διαβουλεύσεων που έχουν αναρτηθεί στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 αφορά σε διαβουλεύσεις για το περιβάλλον**, είναι σαφές ότι τα περιβαλλοντικά ζητήματα έχουν κεντρική θέση στη δημόσια πολιτική της χώρας και η συμμετοχή των πολιτών αποτελεί κομβικό στοιχείο για τη διαμόρφωσή της.

Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται καθώς το **Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, που έχει την κύρια αρμοδιότητα για τα θέματα του περιβάλλοντος, είναι ο φορέας της ελληνικής πολιτείας που έχει διενεργήσει τις περισσότερες διαβουλεύσεις συνολικά και ειδικά για το περιβάλλον**. Ενισχύεται, δε, ακόμα περισσότερο, με το πρόσθετο εύρημα ότι συνολικά 27 φορείς της ελληνικής πολιτείας έχουν διενεργήσει διαβουλεύσεις για το περιβάλλον, γεγονός που αναδεικνύει τη **διατομεακή διάσταση** που χαρακτηρίζει τα περιβαλλοντικά ζητήματα και την ενσωμάτωσή τους, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, σε άλλες δημόσιες πολιτικές. Αυτό βέβαια, δεν σημαίνει ότι οι προτεινόμενες ρυθμίσεις οδηγούν πάντοτε στην περαιτέρω προστασία του περιβάλλοντος, ωστόσο γίνεται όλο και πιο σαφές ότι πολιτικές από διαφορετικούς τομείς επιδρούν στο περιβάλλον, και αυτό πρέπει να ληφθεί υπόψη.

Ακόμα ένα σημαντικό εύρημα είναι ότι **οι δημόσιες διαβουλεύσεις για το περιβάλλον καλύπτουν όλο το εύρος των κύριων περιβαλλοντικών προκλήσεων** που αγγίζουν όλο και περισσότερο την καθημερινότητα των πολιτών (απώλεια βιοποικιλότητας, κλιματική κρίση, ρύπανση, κυρίως από πλαστικά). Ωστόσο **λιγότερο από ένας/μία (1) στους/ις (10) νέους/ες (8%) δηλώνει ότι έχει συμμετάσχει μέχρι σήμερα σε οποιαδήποτε δημόσια διαβούλευση, και ακόμα μικρότερο ποσοστό 3% σε διαβούλευση για το περιβάλλον**. Το εύρημα αυτό αναδεικνύει ότι σε αυτή την κρίσιμη περίοδο όπου η αναζήτηση λύσεων πολιτικής για την αντιμετώπιση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης στην οποία βρίσκεται ο πλανήτης, **οι νέοι και οι νέες δεν συν-διαμορφώνουν τις αποφάσεις εκείνες που λαμβάνονται μεν σήμερα, επηρεάζουν δε τη ζωή στο μέλλον, το δικό τους μέλλον**. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης των δημοσίων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον που αναρτήθηκαν στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 και της ποσοτικής και της ποιοτικής έρευνας, ενδεχομένως να μπορούν να εξηγήσουν αυτό το αποκαλυπτικό αυτό εύρημα.

Περίπου το 70% (68.6%) των δημοσίων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον που έχουν αναρτηθεί στο OpenGov.gr οργανώνονται επί σχεδίων νόμου ή υπουργικών αποφάσεων,

δηλαδή, στο τελικό στάδιο χάραξης μίας πολιτικής. Το γεγονός αυτό μειώνει σοβαρά την **αποτελεσματικότητα** των διαβουλεύσεων καθώς στο στάδιο αυτό υπάρχουν μικρά περιθώρια για υιοθέτηση εναλλακτικής προσέγγισης από την προτεινόμενη ή συνεκτίμηση πρόσθετης τεκμηρίωσης που ανατρέπει τον σχεδιασμό. Επιπρόσθετα, οι νέοι και οι νέες κατά την περιήγηση τους στο OpenGov.gr σημείωσαν ότι η χρονικότητα της διαβούλευσης σε αυτό το στάδιο της διαμόρφωσης μίας πολιτικής δημιουργεί υψηλές απαιτήσεις στον πολίτη, καθώς απαιτείται εξειδικευμένη γνώση για ουσιαστική συμμετοχή στον σχολιασμό ενός τεχνικού νομικού κειμένου, όπως είναι ένα νομοσχέδιο. Συνεπώς, η ίδια η χρονική στιγμή που οργανώνονται οι διαβουλεύσεις συνιστά φραγμό στη συμμετοχή των νέων, που εντοπίζουν δυσκολία στην κατανόηση των κειμένων που τίθενται προς διαβούλευση. Συνδυαστικά με άλλα προβλήματα που εντόπισαν, το συγκεκριμένο, τροφοδοτεί ιδιαίτερα την αμφιβολία των νέων ως προς τη συμβολή των δημόσιων διαβουλεύσεων.

Επίσης προβληματική είναι και η έλλειψη **έγκαιρης και ευρείας επικοινωνίας** για την έναρξη μίας διαβούλευσης. Ο ιστότοπος του OpenGov.gr είναι, βάσει νόμου, η κεντρική πύλη διαβούλευσης στη χώρα. Ωστόσο, από τη χαρτογράφηση των δημόσιων διαβουλεύσεων που πραγματοποιήθηκε για τους σκοπούς της παρούσας, διαπιστώθηκε ότι δεν είναι αποκλειστική πύλη. Φορείς της πολιτείας διενεργούν τις δικές τους ηλεκτρονικές διαβουλεύσεις αναρτώντας τις σε δικές τους γενικές ή ειδικές ιστοσελίδες και τις ανακοινώνουν μέσα από τα δικά τους κανάλια επικοινωνίας. Σε αυτές πρέπει να συνυπολογιστούν και όσες έχουν άλλες μορφές (π.χ. ερωτηματολόγια, συναντήσεις, ημερίδες, κοκ).

Παρά την προσπάθεια που πραγματοποιείται για την οργάνωση μίας διαβούλευσης, η ανακοίνωση έναρξης και η πρόσκληση συμμετοχής στην ιστοσελίδα του εκάστοτε φορέα, ακόμα και όταν αυτή προωθείται από μέσα μαζικής ενημέρωσης, δεν συνιστά επαρκή επικοινωνία όπως δείχνουν τα ευρήματα της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας για τις αντιλήψεις των νέων. Επίσης, δεν πρέπει να συγχέεται η ενημέρωση προς εμπλεκόμενους φορείς ή κοινωνικές ομάδες που δυνητικά επηρεάζονται από μία προτεινόμενη ρύθμιση, ως ευρεία επικοινωνία. Η εξειδικευμένη αυτή στόχευση είναι απαραίτητη, ωστόσο, δεν καλύπτει την ανάγκη ενημέρωσης προς τον κάθε δυνητικά ενδιαφερόμενο πολίτη. Με ηλεκτρονικές δημόσιες διαβουλεύσεις να οργανώνονται, πέραν του OpenGov.gr, σε πολλούς άλλους ιστοτόπους ο ενεργός πολίτης καλείται να αναζητά διαβουλεύσεις σε διαφορετικούς ιστοτόπους φορέων της πολιτείας, από την κεντρική διοίκηση, ανεξάρτητους και εποπτευόμενους κρατικούς φορείς ως την τοπική αυτοδιοίκηση, να παρακολουθεί μεγάλο πλήθος καναλιών επικοινωνίας και να αναζητά ενεργά τις σχετικές ανακοινώσεις στον τύπο, ώστε να εντοπίσει εκείνες που τον ενδιαφέρουν ή ενδεχομένως τον επηρεάζουν.

Ακόμα ωστόσο, και στην περίπτωση των διαβουλεύσεων που αναρτώνται στο OpenGov.gr, η επικοινωνία είναι περιορισμένη καθώς δεν ανακοινώνονται επικείμενες δημόσιες διαβουλεύσεις και η ενημέρωση για την έναρξη μίας νέας διαβούλευσης γίνεται είτε μέσω επίσημων ανακοινώσεων του αρμόδιου υπουργείου ή μέσω της επίσκεψης στον ίδιο τον ιστότοπο του OpenGov.gr. Είναι χαρακτηριστικό ότι όσοι/ες νέοι και νέες έχουν συμμετάσχει σε δημόσιες διαβουλεύσεις, δήλωσαν ότι η ενημέρωση σχετικά με την έναρξη μίας νέας διαβούλευσης στηρίζεται κυρίως σε άτυπους τρόπους. Οι νέοι και νέες εξέφρασαν σχετική δυσαρέσκεια τόσο για τον χρόνο όσο και τον τρόπο με τον οποίο δημοσιοποιείται μία νέα διαβούλευση.

Ειδικότερα όσον αφορά στο περιβάλλον, η δυσκολία είναι ακόμα μεγαλύτερη, καθώς όπως διαπιστώθηκε κατά την επεξεργασία των δεδομένων του OpenGov.gr, η διάκριση των διαβουλεύσεων που αφορούν σε περιβαλλοντικά θέματα δεν ήταν προφανής. Πολλές διαβουλεύσεις που αναρτήθηκαν στον ιστότοπο του OpenGov.gr είτε δεν αποτυπώνουν στον τίτλο τη θεματική που αφορούν είτε περιλαμβάνουν κεκαλυμμένες ρυθμίσεις. Η τελευταία αυτή κατηγορία ήταν η πιο δυσδιάκριτη και ο εντοπισμός τέτοιων διαβουλεύσεων είναι σχεδόν συμπωματικός, ακόμη και για κάποιον πολίτη με οξυμένο αισθητήριο για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Επιπλέον, κατά την περιήγηση των νέων στον ιστότοπο του OpenGov.gr βρήκαν τη διαθέσιμη κατηγοριοποίηση των διαβουλεύσεων μόνο ανά φορέα διενέργειας περιοριστική στην αναζήτηση διαβουλεύσεων για θέματα ενδιαφέροντος τους.

Ασυνεπής εμφανίζεται η **παροχή υποστηρικτικού υλικού**, καθώς για περισσότερες από έξη (6) στις δέκα (10) διαβουλεύσεις για το περιβάλλον που έχουν αναρτηθεί στο OpenGov.gr, οι εν δυνάμει συμμετέχοντες/ουσες πολίτες δεν έχουν πέραν του ίδιου του κειμένου προς διαβούλευση, πρόσθετη τεκμηρίωση για την αναγκαιότητα ή τις συνέπειες των προτεινόμενων ρυθμίσεων. Με τις περισσότερες διαβουλεύσεις να αφορούν σε νομοσχέδια, χωρίς προγενέστερο στάδιο ενημέρωσης επί των κατευθύνσεων της ρύθμισης, το περιεχόμενο τους είναι συχνά πολύ τεχνικό ή εξειδικευμένο. Χωρίς συνοδεία πρόσθετου εύληπτου υλικού, μη τεχνικών περιλήψεων και σχετικών επεξηγήσεων, μειώνεται η προσβασιμότητα των διαβουλεύσεων στους πολίτες και αποτρέπεται η συμμετοχή τους σε αυτές.

Συνολικά, η εμπειρία περιήγησης στο OpenGov.gr χαρακτηρίζεται από λειτουργικές δυσκολίες στη δομή και τον τρόπο περιήγησης στον ιστότοπο. Με την τριβή και τη μεγαλύτερη εξοικείωση, το στοιχείο αυτό μπορεί να μειωθεί, ωστόσο, η μη φιλικότητα προς τον χρήστη, που εντόπισαν ιδιαίτερα οι νέοι και οι νέες που περιηγήθηκαν σε αυτόν για πρώτη φορά, επηρεάζει την **προσβασιμότητα**, ειδικά καινούριων χρηστών και δεν ενθαρρύνει τη συμμετοχή των πολιτών. Αυτό φαίνεται να αντιλαμβάνονται οι διαχειριστές του OpenGov.gr καθώς παρατηρείται ότι υλοποιούν σημειακές βελτιώσεις, όπως είναι η πιο ευδιάκριτη παρουσίαση των ανοιχτών και ολοκληρωμένων διαβουλεύσεων στην πρώτη σελίδα του ιστοτόπου, η ανάρτηση πολύ σύντομης πρόσκλησης και περίληψης των κύριων διατάξεων από τους αρμόδιους φορείς διενέργειας ή η αντίστροφη μέτρηση μέχρι την ολοκλήρωση της εκάστοτε διαβούλευσης στην υπο-σελίδα της εκάστοτε διαβούλευσης.

Παρόλο που από τον ιστότοπο του OpenGov.gr δεν αποκλείεται κανένα άτομο ή ομάδα ατόμων, με την έννοια ότι δεν υπάρχει κάποιο φίλτρο ή κριτήριο που να πρέπει να πληροί κανείς για να καταθέσει σχόλια, δεν είναι ευδιάκριτη τουλάχιστον, η παροχή ανάλογα διαμορφωμένου υλικού για άτομα με αναπηρία, όπως η παροχή υλικού στη νοηματική γλώσσα ή ηχογραφημένου υλικού. Το γεγονός αυτό μειώνει την προσβασιμότητα και τη δυνατότητα συμμετοχής των ατόμων αυτών στις διαβουλεύσεις.

Η **διάρκεια των δημόσιων διαβουλεύσεων** για το περιβάλλον, αν και σχεδόν σε όλα τα έτη κατά το διάστημα 2012-2024, είναι μεγαλύτερη (18 έναντι 15 ημέρες) από εκείνη του συνόλου των διαβουλεύσεων, παρουσιάζει ασυνέπεια και είναι πολύ μικρή. Η διάρκεια των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον κυμαίνεται από μία (1) ημέρα ως 68 ημέρες. Όμως σχεδόν έξη (6) στις δέκα (10) (57.4%) διαβουλεύσεις για το περιβάλλον κατά το διάστημα 2012-2024 διήρκεσαν έως 14 ημέρες. Κατά τη διάρκεια ισχύος των όρων τόσο της «ρυθμιστικής διακυβέρνησης», όσο και του «επιτελικού κράτους» που μείωσε τη διάρκεια των δημόσιων διαβουλεύσεων, η μέση διάρκεια των δημόσιων διαβουλεύσεων είναι από αρκετά ως οριακά

μικρότερη από το ελάχιστο όριο της νομικής πρόβλεψης. Ακόμα όμως και η ελάχιστη διάρκεια των δημόσιων διαβουλεύσεων που προβλέπεται από την ελληνική νομοθεσία και η οποία δεν πληρείται, απέχει σημαντικά από τα διεθνή πρότυπα που συνιστούν οι διαβουλεύσεις να έχουν διάρκεια τουλάχιστον τεσσάρων (4) εβδομάδων, με το διάστημα να επεκτείνεται σε οκτώ (8) έως δώδεκα (12) εβδομάδες στην περίπτωση διαβούλευσης επί νέων πολιτικών ή εθνικών στρατηγικών.

Επιπρόσθετα, η ασυνεπής διάρκεια των διαβουλεύσεων δημιουργεί σύγχυση στον ενεργό πολίτη. Όπως, αναδείχθηκε από τους νέους και τις νέες που συμμετείχαν στην ποιοτική έρευνα είναι ένα σημαντικό πρόβλημα που πολλές φορές οδηγεί στην υποβολή σχολίων υπό πίεση και χωρίς την κατάλληλη προετοιμασία. Η ελλιπής ενημέρωση σχετικά με τις επικείμενες διαβουλεύσεις και η ασυνέπεια στη διάρκεια τους συντελεί στη χαμηλή συμμετοχή των πολιτών σε δημόσιες διαβουλεύσεις ή ενδεχομένως περιορίζεται σε εκείνους και εκείνες που έχουν εξοικείωση με το αντικείμενο και οικειότητα με τον τρόπο διεξαγωγής τους.

Έτσι, παρόλο που οι δημόσιες διαβούλευσης για το περιβάλλον αποτελούν τα ένα τρίτο περίπου των δημόσιων διαβουλεύσεων που έχουν αναρτηθεί στο OpenGov.gr στο διάστημα ενδιαφέροντος, τα σχόλια που έχουν κατατεθεί σε αυτές αποτελούν περισσότερο από το ένα πέμπτο (22.8%) του συνόλου των σχολίων που έχουν. Το ίδιο ισχύει και από τη σύγκριση του μέσου πλήθος σχολίων ανά διαβούλευση για το περιβάλλον (217 σχόλια) και στο σύνολο (323 σχόλια). Περίπου εννέα (9) στις δέκα (10) από τις διαβουλεύσεις για το περιβάλλον (87.9%) παρουσίασαν **χαμηλή συμμετοχή** (60.5%) συγκεντρώνοντας από 0 έως 100 σχόλια και **μέτρια συμμετοχή** (27,4%) συγκεντρώνοντας από 100 έως 500 σχόλια.

Το μεγαλύτερο πλήθος σχολίων (17,520) συναντάται στις διαβουλεύσεις που εμπίπτουν στη συνδυαστική θεματική «Κλιματική αλλαγή και Βιοποικιλότητα», η οποία με 51 διαβουλεύσεις βρίσκεται στην τέταρτη θέση στην κατάταξη ως προς το πλήθος των διαβουλεύσεων. Η θεματική της «Βιοποικιλότητας» που βρίσκεται στην πρώτη κατάταξη ως προς το πλήθος των διαβουλεύσεων με σχεδόν τις διπλάσιες διαβουλεύσεις (91), συγκέντρωσε αντίστοιχο αριθμό σχολίων (16,744), καταδεικνύοντας ότι μεγαλύτερο πλήθος διαβουλεύσεων δεν συνεπάγεται και μεγαλύτερο πλήθος σχολίων.

Αναφορικά με τη **διαφάνεια και τη λογοδοσία** σημαντικό έλλειμμα εντοπίζεται στην πληροφόρηση σχετικά με την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της διαβούλευσης και της αξιοποίησης των σχολίων που υποβλήθηκαν. Συγκεκριμένα, έκθεση διαβούλευσης με τα αποτελέσματά της μετά το πέρας αυτής έχει αναρτηθεί στο OpenGov.gr σε λιγότερο από το 10% (8.4%) των δημόσιων διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο διάστημα 2012-2024. Η πρακτική αυτή δεν είναι συνεπής με τις απαιτήσεις της νομοθεσίας που προβλέπει την αποστολή ανατροφοδότησης επί των σχολίων με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις από τις οποίες προήλθαν τα σχόλια στη διαβούλευση. Σημειώνεται ότι στην περίπτωση νομοσχεδίου έκθεση διαβούλευσης περιλαμβάνεται στα συνοδευτικά έγγραφα αυτού που κατατίθεται στη Βουλή των Ελλήνων. Ωστόσο, αυτή η πρακτική απαιτεί ενεργή αναζήτηση από τον πολίτη της πορείας μίας ρύθμισης, που δεν έχει συγκεκριμένο χρονικό ορίζοντα. Κάτι παρόμοιο δεν ισχύει, ωστόσο, για άλλα είδη κειμένων που έχουν αναρτηθεί σε δημόσια διαβούλευση, όπως είναι οι υπουργικές αποφάσεις, καθώς δεν προβλέπεται από τη νομοθεσία. Ως εκ τούτου εντοπίζεται ένα σημαντικό έλλειμμα διαφάνειας και λογοδοσίας στη διαμόρφωση της τελικής ρύθμισης.

Η απουσία ανατροφοδότησης από τους αρμόδιους φορείς διενέργειας μιας διαβούλευσης σχετικά με την αξιοποίηση ή όχι των σχολίων που υποβλήθηκαν επικρίθηκε από τους νέους και νέες, ιδιαίτερα. Εξάλλου, μόνο το 30% των νέων πιστεύει ότι τα σχόλια και οι απαντήσεις που κατατίθενται σε μία δημόσια διαβούλευση λαμβάνονται πολύ ή αρκετά υπόψη στην τελική διαμόρφωση πολιτικών.

Τα παραπάνω ελλείμματα και προβλήματα που εντοπίζονται, ενδεχομένως να αποσαφηνίζουν τη δυσπιστία των νέων ως προς τη λειτουργία των δημόσιων διαβουλεύσεων, ακόμα κι αν τις αξιολογούν πιο αποτελεσματικές συγκριτικά με άλλες δράσεις που μπορεί οι ίδιοι να λάβουν με στόχο την επιρροή των πολιτικών αποφάσεων.

Διακριτή από τα παραπάνω και ιδιαίτερα σημαντική είναι η διαπίστωση **αδυναμίας στην κατανόηση των δημόσιων διαβουλεύσεων** από τους νέους. Όπως κατέδειξε η έρευνα ένα σημαντικό ποσοστό των νέων (25%) έχει εσφαλμένη γνώση για το τι είναι μία δημόσια διαβούλευση ενώ ένα σημαντικό μέρος των νέων συμμετέχει σε διαβουλεύσεις χωρίς να τις αντιλαμβάνεται ως τέτοιες. Μάλιστα, περίπου το 40% (39%) όσων δεν έχουν συμμετάσχει σε δημόσιες διαβουλεύσεις δήλωσε λόγους σχετικούς με την έλλειψη ενημέρωσης τόσο ως προς το ότι είναι ανοιχτές στους πολίτες όσο και ως προς τον τρόπο διεξαγωγής τους. Διαπιστώνεται δηλαδή, ένα **έλλειμμα πληροφόρησης και αντίληψης σχετικά με τη δυνατότητα και τον τρόπο συμμετοχής των νέων στις διαβουλεύσεις**. Το κενό αυτό δεν καλύπτεται από μία επίσκεψη στον ιστότοπο του OpenGov.gr στον οποίο δεν υπάρχουν εύκολα διαθέσιμες πληροφορίες για την αξία συμμετοχής των πολιτών σε μία διαβούλευση και οδηγίες για το πώς μπορεί να το πράξει. Η απουσία σχετικού υποστηρικτικού υλικού και η πίεση χρόνου μειώνει ακόμα περισσότερο την αυτοπεποίθηση των νέων να συμμετέχουν σε μελλοντικές διαβουλεύσεις.

Εντούτοις, στα σημαντικά ευρήματα συγκαταλέγεται και το ότι, επί της αρχής οι νέοι/νέες συσχετίζουν τις δημόσιες διαβουλεύσεις με την ποιότητα της δημοκρατίας και αποδίδουν σε αυτές χαρακτηριστικά άμεσης δημοκρατίας. Χαρακτηριστικό εξάλλου αυτής της αντίληψης είναι ότι οι νέοι/ες που συμμετείχαν στην ποιοτική έρευνα σχολίασαν αρνητικά την απουσία αλληλεπίδρασης μεταξύ όσων συμμετέχουν σε μία διαβούλευση, π.χ. μέσω σχολιασμού της γνώμης και της θέσης άλλων στην ίδια διαβούλευση. Θεωρούν ακόμη ότι μέσω των διαβουλεύσεων ενισχύεται η διαφάνεια στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενθαρρύνεται η ελεύθερη ανταλλαγή απόψεων και δημιουργείται ένας διάυλος επικοινωνίας μεταξύ πολιτών και των αντιπροσώπων τους. Το εύρημα αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αν καλυφθούν τα κενά γνώσης, τα ελλείμματα ενημέρωσης και τα προβλήματα λειτουργίας των δημόσιων διαβουλεύσεων, η συμμετοχή στις δημόσιες διαβουλεύσεις μπορεί να αυξηθεί.

Το συμπέρασμα αυτό φέρεται να επιβεβαιώνεται από τους/ις ίδιους/ες τους νέους/ες καθώς θέτουν **προϋποθέσεις για τη συμμετοχή** τους που δεν απέχουν πολύ από σημεία βελτίωσης που είχαν εντοπιστεί στο παρελθόν στα Σχέδια Δράσης για την Ανοιχτή Διακυβέρνηση και εφαρμόστηκαν μόνο μερικώς.

Μάλιστα, **το ένα τρίτο των νέων που δηλώνει πρόθεση συμμετοχής σε μία μελλοντική διαβούλευση, είναι θετικά διακείμενο** στην προοπτική να το πράξει για **θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και κλιματικής κρίσης**. Η προοπτική αυτή ενισχύεται, περαιτέρω, καθώς περίπου το 80% των νέων θεωρεί σημαντική τη συμμετοχή των πολιτών σε περιβαλλοντικές αποφάσεις.

Επιδιώκοντας την ενίσχυση αυτής της προοπτικής, οι προϋποθέσεις και οι προτάσεις που ανέδειξαν οι νέοι και νέες συνεκτιμήθηκαν για τη διαμόρφωση προτάσεων που παρουσιάζονται στην επόμενη ενότητα.

Προτάσεις για τη βελτίωση των διαδικασιών διαβούλευσης και την ενίσχυση της συμμετοχής των νέων σε αυτές

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται προτάσεις για τη βελτίωση των διαδικασιών διαβούλευσης. Οι προτάσεις στοχεύουν στην αντιμετώπιση προβλημάτων και ελλειμμάτων και επιδιώκουν την αύξηση της πιθανότητας συμμετοχής των νέων στις διαβουλεύσεις, που αναδείχθηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Για τη διαμόρφωση τους αξιοποιήθηκαν η μελέτη καλών πρακτικών και οδηγών από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς, στοιχεία από τα προηγούμενα Σχέδια Δράσης της χώρας για την Ανοιχτή Διακυβέρνηση καθώς και προϋποθέσεις και προτάσεις που ανέδειξαν οι νέοι και οι νέες που συμμετείχαν στην έρευνα γνώμης. Οι περισσότερες, ωστόσο, από τις προτάσεις έχουν ευρεία εφαρμογή καθώς δεν αφορούν αποκλειστικά τις διαβουλεύσεις για το περιβάλλον και η εφαρμογή τους μπορεί να ενισχύσει τη συμμετοχή φορέων και πολιτών συνολικά.

Προκαταρκτική διαβούλευση: Προτείνεται επαναφορά και υποχρεωτική εφαρμογή του σταδίου προκαταρκτικής δημόσιας διαβούλευσης, επί των επιδιωκόμενων στόχων της κάθε νέας πολιτικής. Το στάδιο αυτό επιτρέπει στους πολίτες να συμμετέχουν έγκαιρα και πιο αποτελεσματικά κατά την αρχική φάση διαμόρφωσης των γενικών κατευθύνσεων μίας πολιτικής, εξετάζοντας εναλλακτικές προσεγγίσεις πριν τη διατύπωση συγκεκριμένου νομικού κειμένου. Πρόσθετο πλεονέκτημα της καθιέρωσης της προκαταρκτικής διαβούλευσης είναι ότι προετοιμάζει τους πολίτες για επερχόμενη μελλοντική και ενδεχομένως πιο απαιτητική διαβούλευση. Έτσι, αφαιρείται το απρόβλεπτο μέχρι σήμερα στοιχείο της διενέργειας των διαβουλεύσεων που στις περισσότερες περιπτώσεις συμπίπτει με το τέλος του κύκλου χάραξης μίας πολιτικής, όταν τα περιθώρια αλλαγών είναι μικρά.

Η προκαταρκτική ηλεκτρονική διαβούλευση μπορεί να λάβει ποικίλες μορφές που μπορούν να εφαρμόζονται κατά περίπτωση ή συνδυαστικά. Δηλαδή, μπορεί η διαβούλευση αυτή να διεξάγεται μέσω ενός σύντομου και περιεκτικού ερωτηματολογίου με διατυπώσεις κατανοητές και στο μη εξειδικευμένο κοινό, με απαντήσεις πολλαπλών επιλογών, μέσω της δυνατότητας σχολιασμού επί της πρότασης, καθώς και της υποβολής πρόσθετων σχετικών στοιχείων από όσους φορείς και πολίτες διαθέτουν τέτοια τεκμηρίωση.

Κόμβος διαβουλεύσεων: Προτείνεται η αναβάθμιση του ιστοτόπου του Open.Gov.gr ώστε να λειτουργεί ως κεντρικός ενιαίος κόμβος των ηλεκτρονικών δημόσιων διαβουλεύσεων, στον οποίο να συγκεντρώνονται όλες οι δημόσιες διαβουλεύσεις που οργανώνουν όλοι οι φορείς της πολιτείας. Ο κόμβος του OpenGov.gr πρέπει να είναι διαθέσιμος μέσω του Gov.gr⁵⁰, τη διαδικτυακή πύλη του ελληνικού κράτους που φιλοξενεί όλες τις ψηφιακές υπηρεσίες που είναι προσβάσιμες στον πολίτη. Η δημιουργία ενός τέτοιου κόμβου προκρίθηκε από σχεδόν έναν (1) στους δύο (2) νέους και νέες (49%) που έχουν συμμετάσχει έστω και σε μία δημόσια διαβούλευση ως παράγοντας που θα αύξανε την πιθανότητα συμμετοχής τους σε μία μελλοντική διαβούλευση.

Ταξινόμηση διαβουλεύσεων: Στον αναβαθμισμένο κόμβο του OpenGov.gr, προτείνεται να προστεθεί η δυνατότητα ταξινόμησης των δημόσιων διαβουλεύσεων με διαφορετικά κριτήρια και φίλτρα, όπως η θεματική ή οι θεματικές (αν πρόκειται για πολυνομοσχέδια ή σύνθετες

⁵⁰ Gov.gr. 2024. <https://bit.ly/3xPRsp7>

πολιτικές πρωτοβουλίες), ο φορέας υλοποίησης, η γεωγραφική κάλυψη της εκάστοτε ρύθμισης, σε επίπεδο περιφέρειας ή δήμου εάν πρόκειται για ρύθμιση που δεν αναφέρεται στην επικράτεια, το στάδιο της χάραξης της πολιτικής στο οποίο αναφέρεται, αν πρόκειται για εν εξελίξει ή ολοκληρωμένη διαβούλευση και το χρονικό διάστημα της δημόσιας διαβούλευσης και αναζήτησης με λέξεις-κλειδιά. Με αυτόν τον τρόπο ο ενδιαφερόμενος πολίτης θα λαμβάνει μία εποπτική εικόνα των δημόσιων διαβουλεύσεων την οποία θα μπορεί να προσαρμόσει ανάλογα με τα ενδιαφέροντα του, ώστε να επιλέξει σε ποιες επιθυμεί να συμμετάσχει. Η **θεματική ταξινόμηση** κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς το ενδιαφέρον και η αμεσότητα των υπό διαβούλευση ρυθμίσεων αποτελούν τον δεύτερο πιο σημαντικό παράγοντα, σε ποσοστό 36%, που επηρεάζει την προοπτική νέων που δεν έχουν συμμετάσχει σε διαβουλεύσεις να το πράξουν στο μέλλον. Πρόσθετο πλεονέκτημα αυτής της επιλογής είναι ότι θα απαλειφθεί η σύγχυση που προκαλείται σήμερα από τους ελλιπείς τίτλους στα κείμενα που τίθενται σε διαβούλευση και θα ενισχύσουν την «καλή νομοθέτηση» καθώς με τη θεματική διάκριση θα καλύπτονται όλες οι θεματικές της εκάστοτε πράξης που τίθεται σε διαβούλευση και θα αποφεύγονται οι «κεκαλυμμένες ρυθμίσεις».

Μια ακόμα κατηγορία που θα ήταν χρήσιμη να εμφανίζεται ευδιάκριτα στον κόμβο του OpenGov.gr, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες/ουσες στην ποιοτική έρευνα, είναι αυτή που θα υποδεικνύει ποιες διαβουλεύσεις πρόκειται να κλείσουν σύντομα, π.χ. εντός μίας εβδομάδας ή λιγότερο, με εμφανή επισήμανση της ακριβούς προθεσμίας υποβολής σχολίων. Εφόσον υπάρχει η διαθέσιμη πληροφορία στον κόμβο αυτό μπορούν να ανακοινώνονται και οι επικείμενες δημόσιες διαβουλεύσεις (βλ. παρακάτω).

Προγραμματισμός διαβουλεύσεων: Επιδιώκοντας πιο έγκαιρη ενημέρωση των πολιτών σχετικά με επικείμενες διαβουλεύσεις, προτείνεται η δημιουργία ενός **διαδικτυακού χρονολογίου** στο οποίο θα αναγράφονται οι αναμενόμενες πρωτοβουλίες πολιτικής για τις οποίες προγραμματίζεται η συμμετοχή των πολιτών. Το χρονολόγιο πρέπει να φιλοξενείται στον αναβαθμισμένο κόμβο του OpenGov.gr.

Για την πληρότητα του χρονολογίου, θα πρέπει να είναι ανοιχτό προς συμπλήρωση με πρωτοβουλίες όλων των φορέων της πολιτείας, περιλαμβανομένων οργανισμών της τοπικής αυτοδιοίκησης και άλλων ανεξάρτητων αρχών. Τα στοιχεία που επιμελείται και δημοσιοποιεί η Προεδρία της Κυβέρνησης μέσω των ετήσιων σχεδίων δράσης ανά υπουργείο, αποτελούν μία καλή βάση για την έναρξη λειτουργίας του προτεινόμενου χρονολογίου, με τη συμπλήρωσή του από άλλους φορείς να γίνεται σταδιακά. Καθώς ο στόχος είναι η ενημέρωση των πολιτών, η παρεχόμενη πληροφορία πρέπει να είναι κατανοητή και κωδικοποιημένη. Η δομή του χρονολογίου θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε να είναι συμβατή με τα κριτήρια και τα φίλτρα που προτείνονται για τον αναβαθμισμένο κόμβο του OpenGov.gr.

Επιπρόσθετα, προτείνεται η δημιουργία ενός **ημερολογίου δημόσιων διαβουλεύσεων** στον αναβαθμισμένο κόμβο του OpenGov.gr, στο οποίο να αναρτούν οι φορείς διενέργειας τις προγραμματισμένες δημόσιες διαβουλεύσεις και κυρίως την αναμενόμενη, έστω κατά προσέγγιση, έναρξη της διαβούλευσης. Ο σύνδεσμος σε αυτό το ημερολόγιο μπορεί να αναρτάται από όλους τους φορείς για την καλύτερη διάχυση της πληροφορίας. Όπως και στην περίπτωση του χρονολογίου, η δομή του ημερολογίου θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε να επιτρέπεται η ταξινόμηση και αναζήτηση με διαφορετικά κριτήρια και φίλτρα όπως είναι η θεματική ή/και θεματικές που αφορά, η περίοδος κατά την οποία αναμένεται να διενεργηθεί

(σε επίπεδο τριμήνου ή τετράμηνου), ο φορέας διενέργειας και το στάδιο της διαβούλευσης που αφορά.

Οι δύο παραπάνω προτάσεις επιδιώκουν να συμβάλουν στην επαρκή εκ των προτέρων ενημέρωση για κάθε επικείμενη διαβούλευση.

Ευρεία και έγκαιρη επικοινωνία: Η βελτίωση της επικοινωνίας γύρω από τις δημόσιες διαβουλεύσεις αποτελεί αδιαμφισβήτητη προτεραιότητα. Αναρτήσεις στις ιστοσελίδες των φορέων διενέργειας των διαβουλεύσεων, ανακοινώσεις σε μέσα μαζικής επικοινωνίας και στοχευμένη επικοινωνία προς δυνητικά εμπλεκόμενους φορείς αποτελούν βασικές ενέργειες επικοινωνίας, οι οποίες θα πρέπει να αποτελούν πάγια πρακτική όλων των φορέων της πολιτείας. Ωστόσο, δεν είναι επαρκής. Για αυτό είναι απαραίτητη η αξιοποίηση κάθε μέσου και καναλιού επικοινωνίας που έχει στη διάθεση της η πολιτεία.

Καταλληλότερο μέσο για τη διάχυση ενημέρωσης σχετικά με τις δημόσιες διαβουλεύσεις και οδηγίων για τη συμμετοχή των πολιτών σε αυτές είναι τα **μέσα κοινωνικής δικτύωσης**. Εξάλλου περίπου το 50% (51%) των νέων που έχουν συμμετάσχει σε δημόσιες διαβουλεύσεις δήλωσαν ότι ενημερώθηκαν για αυτές από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Επίσης, 36% των νέων που δεν έχουν συμμετάσχει σε δημόσιες διαβουλεύσεις και 39% όσων έχουν συμμετάσχει έστω και μία φορά προκρίνουν την ανάρτηση των διαθέσιμων διαβουλεύσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως κύριο παράγοντα που θα αύξανε την πιθανότητα συμμετοχή τους σε μία μελλοντική διαβούλευση.

Η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης δεν πρέπει να εξαντλείται στην ανάρτηση ανακοινώσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης του εκάστοτε φορέα διενέργειας αλλά να διασφαλίζει την ανάρτησή τους από τους πιο κεντρικούς και δημοφιλείς επίσημους λογαριασμούς της ελληνικής πολιτείας ανά μέσο. Μπορεί στο πλαίσιο αυτό να απαιτηθεί η δημιουργία νέων λογαριασμών για αυτόν τον σκοπό ή χαρακτηριστικών ετικετών (hashtags) όπως ενδεικτικά, «**#Πεστηγνώμησου**» για τη διάκριση των αναφορών σε δημόσιες διαβουλεύσεις στο πλήθος των αναρτήσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Η πρόταση αξιοποίησης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης προκρίνεται όχι μόνο για τους/τις νέους/νέες αλλά για όλους τους πολίτες λόγω της απήχησης που έχουν, καθώς έχουν εδραιωθεί στην καθημερινότητα των πολιτών, πέραν άλλων χρήσεων, και ως βασική πηγή ενημέρωσής τους για την επικαιρότητα. Η αξιοποίηση των μέσων αυτών απαιτεί μία αρχική επένδυση και στη συνέχεια παρακολούθηση των εξελίξεων γύρω από τα μέσα αυτά ώστε ο τρόπος ανακοίνωσης να είναι σύγχρονος και τα επιλεγμένα μέσα να είναι δημοφιλή. Έτσι, ενδεικτικά, ενώ από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, το Facebook παραμένει το δημοφιλέστερο μέσο οριζόντια σε όλες τις ηλικίες στην Ελλάδα, άλλα μέσα όπως το Instagram & το TikTok κερδίζουν έδαφος στους νέους και νέες ηλικίας 17-25, όπως αποτυπώθηκε κατά την ποιοτική έρευνα.

Επιπρόσθετα και πιο στοχευμένα για την έγκαιρη ενημέρωση των πολιτών σχετικά με τις δημόσιες διαβουλεύσεις, προτείνεται να δημιουργηθεί ένας μηχανισμός ειδοποίησης των ενδιαφερόμενων πολιτών αναφορικά με την έναρξη των δημόσιων διαβουλεύσεων και πρόσκλησης για τη συμμετοχή τους. Η ειδοποίηση αυτή προτείνεται να αποστέλλεται μέσω **ηλεκτρονικών μηνυμάτων** (e-mail) και να έχει τη μορφή **ενημερωτικού δελτίου** (newsletter) με ενδεικτικό τίτλο «**Νέα διαβούλευση – Πεσ τη γνώμη σου!**». Το ενημερωτικό δελτίο πρέπει

να παρέχει πρόσβαση στον σύνδεσμο της πιο πρόσφατης διαβούλευσης, στο OpenGov.gr, καθώς και στο ημερολόγιο διαβουλεύσεων και το γενικό χρονολόγιο που προτάθηκαν παραπάνω.

Η εγγραφή στο ενημερωτικό δελτίο διαβουλεύσεων θα πρέπει να είναι ανοιχτή σε όλους τους πολίτες. Προτείνεται ωστόσο, να παρέχεται η δυνατότητα επιλογής προσωποποιημένων ενημερώσεων ανάλογα με τις θεματικές ή τους φορείς διενέργειας.

Η αποστολή προσκλήσεων μέσω ηλεκτρονικών μηνυμάτων (e-mails) προκρίνεται από τους νέους και τις νέες, καθώς διαβάζουν την ηλεκτρονική αλληλογραφία τους σε τακτική βάση, ενώ θεωρούν ότι ταιριάζει ως μέσο σε μια πιο επίσημη πρόσκληση κρατικού φορέα. Για τις πιο μεγάλες ηλικίες, ανέφεραν ότι ενδεχομένως η ενημέρωση θα πρέπει να γίνεται μέσω μηνυμάτων σε κινητά (SMS), ως συμπληρωματικό τρόπο ενημέρωσης. Μία εναλλακτική θα ήταν η προώθηση τέτοιων ειδοποιήσεων μέσω εφαρμογών επικοινωνίας (π.χ. Viber, WhatsApp, Telegram, Signal κ.α.). Ορισμένα εξ αυτών τα χρησιμοποιεί ήδη η ελληνική πολιτεία.

Σταθερή και επαρκής διάρκεια διαβουλεύσεων: Προτείνεται η επέκταση και εδραίωση δεσμευτικής σταθερής και ενιαίας χρονικής διάρκειας των διαβουλεύσεων. Η σταθερή χρονική διάρκεια των διαβουλεύσεων ήταν ο παράγοντας που ιεραρχήθηκε πιο συχνά ως ο κυριότερος εκ των τεσσάρων παραγόντων που θα αύξανε την πιθανότητα συμμετοχής σε μία μελλοντική διαβούλευση από τους νέους και τις νέες που έχουν συμμετάσχει έστω και σε μία δημόσια διαβούλευση.

Η διάρκεια μίας διαβούλευσης προτείνεται να είναι τέσσερις (4) εβδομάδες. Η ελάχιστη αυτή χρονική διάρκεια θα πρέπει να είναι σταθερή και μόνο σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις να υπάρχει δυνατότητα σύντμησης. Η διάρκεια προκαταρκτικών διαβουλεύσεων θα μπορούσε να είναι και μεγαλύτερη. Περαιτέρω επέκταση της προτεινόμενης διάρκειας θα ήταν θεμιτή.

Παροχή υποστηρικτικού υλικού: Είναι αυτονόητο ότι οι φορείς διενέργειας των δημόσιων διαβουλεύσεων και οι διαχειριστές του OpenGov.gr οφείλουν να εξασφαλίζουν την εφαρμογή των προβλέψεων της νομοθεσίας. Κάθε νομοσχέδιο που αναρτάται προς δημόσια διαβούλευση πρέπει να **συνοδεύεται απαραίτητα από ανάλυση συνεπειών ρύθμισης**. Επιπρόσθετα, προτείνεται η **υποχρέωση αυτή να επεκταθεί και σε κάθε πολιτική**, εφόσον πρόκειται για προπαρασκευαστική διαβούλευση, **και κάθε άλλη πράξη ή είδος κειμένου που τίθεται σε διαβούλευση**.

Στο απαραίτητο περιεχόμενο των αναλύσεων περιλαμβάνονται ο στόχος των προτεινόμενων ρυθμίσεων, οι μεταβολές επί υφιστάμενων προβλέψεων, εφόσον υπάρχουν, η αιτιολόγηση της προτεινόμενης επιλογής έναντι εναλλακτικών προσεγγίσεων, οι θετικές και οι πιθανές αρνητικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνέπειες καθώς και ο τρόπος αντιμετώπισής τους, η εκτίμηση του κόστους εφαρμογής των ρυθμίσεων αλλά και των ωφελειών από την υιοθέτησή τους. Στο υποστηρικτικό υλικό θα μπορούσαν επίσης να συμπεριληφθούν πρόσθετες πηγές τεκμηρίωσης, όπως πρότειναν συμμετέχοντες στην ποιοτική έρευνα.

Για τη διασφάλιση της προσβασιμότητας του περιεχομένου των διαβουλεύσεων στο ευρύ κοινό, είναι απαραίτητο οι πληροφορίες να διατυπώνονται με σαφήνεια και περιεκτικότητα.

Μάλιστα, κατά την ποιοτική έρευνα προτάθηκε να παρέχεται **πρόσθετο εύληπτο υποστηρικτικό υλικό** που να εξηγεί τους βασικούς άξονες κάθε προτεινόμενης ρύθμισης. Σε αυτή την κατεύθυνση προτείνεται πολιτικές ή κείμενα που τίθενται προς διαβούλευση να συνοδεύονται από **μη τεχνική περίληψη**, ιδίως όταν πρόκειται για πιο τεχνικά ζητήματα. Με αυτόν τον τρόπο το αντικείμενο της διαβούλευσης γίνεται πιο προσιτό και κατανοητό. Την ίδια στιγμή για το πιο εξειδικευμένο κοινό, το υλικό θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από **πληρότητα**.

Η ύπαρξη περίληψης και υποστηρικτικού υλικού ήταν δύο από τους κυριότερους παράγοντες κατά τη γνώμη των νέων που έχουν συμμετάσχει έστω και σε μία δημόσια διαβούλευση που θα αύξαναν την πιθανότητα συμμετοχής τους σε μία μελλοντική διαβούλευση.

Για την **ενίσχυση της προσβασιμότητας** του αναβαθμισμένου κόμβου του OpenGov.gr, προτείνεται η αναβάθμιση της λειτουργικότητας και η ανανέωση της αισθητικής του ώστε η όψη να είναι σύγχρονη και η δομή φιλική προς τους χρήστες. Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται η χρήση χρωμάτων, σαφών ενδείξεων και εικονιδίων που να προκαλούν το ενδιαφέρον των πολιτών και να τους καθοδηγούν ώστε να συμμετέχουν σε μία διαβούλευση. Η προσθήκη δυνατότητας αλληλεπίδρασης με τους αρμόδιους φορείς διενέργειας των διαβουλεύσεων και μεταξύ όσων συμμετέχουν σε μία διαβούλευση αποτελεί μία ακόμα δυναμική προσθήκη που θα προσέδιδε, με την προϋπόθεση τήρησης συγκεκριμένων κανόνων, διαδραστικό χαρακτήρα στον κόμβο και στις ίδιες τις διαβουλεύσεις. Η αδυναμία αλληλεπίδρασης συντέλεσε στην επικριτική στάση των νέων που επισκέφθηκαν τον ιστότοπο του OpenGov.gr κατά την ποιοτική έρευνα.

Για την **ενίσχυση της προσβασιμότητας σε άτομα με αναπηρία** προτείνεται να γίνουν οι απαραίτητες προσαρμογές του κόμβου του OpenGov.gr, επιστρατεύοντας διαθέσιμα εργαλεία, σύμφωνα με τις βέλτιστες πρακτικές και κατόπιν στοχευμένης διαβούλευσης με φορείς και εκπροσώπους των ομάδων αυτών.

Επιπλέον, προτείνεται η υλοποίηση **εκστρατειών ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης** των πολιτών γύρω από τις δημόσιες διαβουλεύσεις, την αξία τους και τον τρόπο συμμετοχής σε αυτές ώστε να βελτιωθεί το επίπεδο κατανόησης και εξοικείωσης με τις δημόσιες διαβουλεύσεις που αποτελεί σημαντικό παράγοντα μη συμμετοχής σε αυτές, όπως καταγράφηκε από την έρευνα γνώμης των νέων. Τέτοιες ενέργειες μπορούν να περιλαμβάνουν εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις κατάρτισης. Παράλληλα στον κεντρικό κόμβο του OpenGov.gr θα πρέπει να είναι διαθέσιμο υλικό κατάρτισης, με οδηγούς και πρακτικές συμβουλές, για τον τρόπο συμμετοχής των πολιτών σε αυτές. Οι πρωτοβουλίες αυτές μπορούν να υλοποιούνται από τα αρμόδια Υπουργεία Εσωτερικών και Ψηφιακής Διακυβέρνησης, σε συνεργασία με τα καθ' ύλην υπουργεία, και τη συνδρομή της κοινωνίας των πολιτών. Εν προκειμένω, με τη συνεργασία του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας για την αξία της συμμετοχής των πολιτών στη χάραξη περιβαλλοντικής πολιτικής, με δεδομένη και την ενσωμάτωση αυτής στο περιβαλλοντικό δίκαιο.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μεγάλο ποσοστό (38%) όσων δεν έχουν συμμετάσχει σε διαβούλευση κατατάσσουν την ύπαρξη οδηγιών σχετικά με τον τρόπο συμμετοχής σε διαβουλεύσεις ως τον κύριο παράγοντα που θα αύξανε την πιθανότητα συμμετοχής τους σε αυτές.

Εφόσον εκπληρωθούν και οι υπόλοιπες προϋποθέσεις για τη συμμετοχή των πολιτών, η **επαρκής κατάρτιση ενισχύει την αυτοπεποίθηση** των πολιτών ώστε να νιώθουν πιο ικανοί να συμμετάσχουν στις δημόσιες διαβουλεύσεις. Επιπλέον, μπορούν δυνητικά να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη τους στους θεσμούς και την πολιτεία.

Διαφάνεια: Στον αναβαθμισμένο κόμβο του OpenGov.gr θα πρέπει να διατηρηθεί η πρακτική που ήδη εφαρμόζεται στο OpenGov.gr ώστε τα σχόλια που υποβάλλονται να είναι ανοιχτά και προσβάσιμα σε όλους τους πολίτες. Η συγκέντρωση όλων των δημόσιων διαβουλεύσεων στον αναβαθμισμένο κόμβο από διακριτές ιστοσελίδες και πλατφόρμες, σε πολλές από τις οποίες η πρόσβαση στα σχόλια δεν είναι δυνατή, θα ενισχύσει σημαντικά την ανοικτότητα και τη διαφάνεια των διαδικασιών λήψης αποφάσεων στη χώρα, ένα στοιχείο που συνδέεται άμεσα με την εμπιστοσύνη στους θεσμούς της πολιτείας και βελτιώνει την ποιότητα της δημοκρατίας.

Έκθεση διαβούλευσης: Για την ενίσχυση τόσο της διαφάνειας όσο και της λογοδοσίας πρέπει να παγιωθεί η πρακτική **συστηματικής και απαρέγκλιτης κατάρτισης και δημοσίευσης εκθέσεων διαβούλευσης για όλες τις δημόσιες διαβουλεύσεις**. Η πρακτική που σήμερα εφαρμόζεται μόνο μερικώς σε διαβουλεύσεις επί νομοσχεδίων, θα πρέπει να επεκταθεί και να αφορά όλες τις διαβουλεύσεις. Η έκθεση διαβούλευσης μπορεί να αναρτάται στον κόμβο του OpenGov.gr καθώς και να συνοδεύει τη συγκεκριμένη ρύθμιση έως την υιοθέτησή της.

Οι εκθέσεις διαβούλευσης θα πρέπει να αναφέρουν ποια σχόλια λήφθηκαν υπόψη και σε ποιες αλλαγές της προτεινόμενης ρύθμισης καθώς και ποια σχόλια δεν αξιοποιήθηκαν και γιατί. Αυτή η πρακτική θα συμβάλλει στη συνολική διαφάνεια κατά τη χάραξη της περιβαλλοντικής και άλλων πολιτικών, ενώ δύναται να ενισχύσει και την αξιοπιστία του θεσμού της διαβούλευσης εν γένει, οδηγώντας, ενδεχομένως, και σε περισσότερες και καλύτερα τεκμηριωμένες συμμετοχές σε επερχόμενες διαβουλεύσεις.

Για τη διάχυση της πληροφόρησης σχετικά με την αξιοποίηση των σχολίων που υποβάλλονται προτείνεται στο ενημερωτικό δελτίο για τις διαβουλεύσεις (βλ. παραπάνω) να περιλαμβάνεται μία σύντομη ενότητα με τις πιο πρόσφατα αναρτημένες εκθέσεις διαβούλευσης.

Τελευταία βελτίωση σχετικά με τη διαφάνεια και τη λογοδοσία είναι η πρόβλεψη **ανάρτησης στο OpenGov.gr του κειμένου που υιοθετείται ή συνδέσμου σε αυτό**. Ειδικά στην περίπτωση των νομοσχεδίων προτείνεται να αναρτάται τόσο το κείμενο που κατατίθεται προς επεξεργασία και υιοθέτηση στη Βουλή όσο και το ψηφισθέν. Κατά αυτόν τον τρόπο θα αποφεύγονται περιπτώσεις «κακής νομοθέτησης», όπως, παραδείγματος χάριν, η προσθήκη νέων διατάξεων σε νομοσχέδιο, πριν την κατάθεση στη Βουλή, οι οποίες δεν τέθηκαν ποτέ σε δημόσια διαβούλευση. Σε κάθε περίπτωση, ο ενδιαφερόμενος πολίτης θα μπορεί πολύ πιο εύκολα να έχει πρόσβαση στο πριν και το μετά, να δει αν και πώς πραγματικά ενσωματώθηκαν τα σχόλιά που υποβλήθηκαν.

Τέλος, καθώς η διενέργεια εσωτερικών ποιοτικών ελέγχων αποτελεί καλή πρακτική, προτείνεται η **καθιέρωση τακτικής αξιολόγησης** του τρόπου διενέργειας των δημόσιων διαβουλεύσεων και της λειτουργίας του κόμβου του OpenGov.gr ώστε να πραγματοποιούνται σταθερά ενέργειες βελτιώσεις. Προς αυτή την κατεύθυνση σημαντικό κρίνεται η αξιολόγηση να βασίζεται και σε ανατροφοδότηση από τους πολίτες και τους ίδιους τους χρήστες του

κόμβου. Για λόγους διαφάνειας και λογοδοσίας, τα αποτελέσματα των εσωτερικών ελέγχων θα πρέπει να είναι δημόσια διαθέσιμα.

Οι παραπάνω προτάσεις μπορούν με προγραμματισμό να υιοθετηθούν άμεσα από την ελληνική πολιτεία, παγιώνοντας νέες καλές πρακτικές δημόσιας διαβούλευσης. Μπορούν να ενταχθούν στο Εθνικό Σχέδιο για την Ανοιχτή Διακυβέρνηση και να αξιολογούνται μέσω των μηχανισμών που διατίθενται από τη Σύμπραξη για την Ανοιχτή Διακυβέρνηση (Open Government Partnership).

Για ορισμένες από τις προτάσεις κρίνεται απαραίτητη η νομική κατοχύρωσή τους. Η απαίτηση αυτή αφορά στην υποχρεωτική χρήση του κόμβου του OpenGov.gr για όλες τις διαβουλεύσεις από όλους τους φορείς της πολιτείας, στη θέσπιση δεσμευτικής σταθερής ενιαίας χρονικής διάρκειας των διαβουλεύσεων και στην υποχρεωτική ανάρτηση συνοδευτικής ανάλυσης συνεπειών ρύθμισης και έκθεσης διαβούλευσης για όλες τις πολιτικές ή συγκεκριμένες πράξεις που αναρτώνται σε διαβούλευση. Καθώς τέτοιες ρυθμίσεις περιλαμβάνονται ήδη στην υφιστάμενη εθνική νομοθεσία, οι ρυθμίσεις που απαιτούνται συνιστούν συμπλήρωση ή τροποποίηση των υφιστάμενων διατάξεων, ακολουθώντας την τυπική διαδικασία που θα απαιτήσει και για αυτές την οργάνωση σχετικής δημόσιας διαβούλευσης.

Η δημόσια διαβούλευση αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο της δημόσιας πολιτικής, καθώς δίνει σε όλους τους πολίτες, χωρίς εξαιρέσεις, τη δυνατότητα να συμμετέχουν στη χάραξη πολιτικής και στις αποφάσεις που λαμβάνονται. Η ελληνική πολιτεία, παρά τα ελλείμματα και τα προβλήματα που διαπιστώνονται στην παρούσα έκθεση, έχει κατοχυρώσει νομικά και έχει παγιώσει τη διενέργεια δημόσιων διαβουλεύσεων. Ωστόσο είναι απαραίτητο αυτή η καλή βάση να εμπλουτιστεί και να βελτιωθεί με την ενσωμάτωση κατάλληλα προσαρμοσμένων καλών πρακτικών, που θα ενθαρρύνει περαιτέρω τη συμμετοχή των πολιτών και ειδικά των νέων. Οι προτάσεις που διατυπώνονται στην παρούσα έκθεση επιδιώκουν να συνεισφέρουν σε αυτή την κατεύθυνση.

Έχοντας την κατάλληλη ενημέρωση και κατάρτιση και με τα κατάλληλα εργαλεία στα χέρια τους, οι πολίτες θα ενδυναμωθούν και θα αποκτήσουν την απαραίτητη αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη ώστε να ενεργοποιηθούν. Αυτό αφορά ειδικά τους νέους και τις νέες καθώς περισσότερο από όλους και όλες έχουν δικαίωμα να συν-διαμορφώσουν τις πολιτικές και τις αποφάσεις εκείνες που θα κρίνουν την επίτευξη της μετάβασης σε ένα βιώσιμο μέλλον.

Ευρετήριο διαγραμμάτων και πινάκων

Διάγραμμα 1. Διαβουλεύσεις για το περιβάλλον σε σχέση με το σύνολο των διαβουλεύσεων στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.	25
Διάγραμμα 2. Πλήθος διαβουλεύσεων ανά υπουργείο, συνολικά και ειδικά για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.	28
Διάγραμμα 3. Μέση διάρκεια ανά έτος διαβουλεύσεων, συνολικά και ειδικά για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.	29
Διάγραμμα 4. Πλήθος διαβουλεύσεων, συνολικά και για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024, ως προς τη διάρκειά τους σε ημέρες.	30
Διάγραμμα 5. Κατανομή ανά θεματική των διαβουλεύσεων στο περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.	32
Διάγραμμα 6. Κατανομή ανά είδος κειμένου των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.	32
Διάγραμμα 7. Πλήθος διαβουλεύσεων που εμπίπτουν σε διαφορετικές θεματικές για τα τρία είδη κειμένων επί των οποίων οργανώνονται οι περισσότερες διαβουλεύσεις για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.	33
Διάγραμμα 8. Πλήθος διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr με συνοδευτικό υλικό κατά το διάστημα 2012-2024.	34
Διάγραμμα 9. Πλήθος σχολίων ανά διαβούλευση για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 βάσει της αξιολόγησης συμμετοχής (χαμηλή, μέτρια, ικανοποιητική, υψηλή) και συσχέτιση με τη διάρκεια τους σε ημέρες.	37
Διάγραμμα 10. Πλήθος διαβουλεύσεων και σχολίων που έχουν υποβληθεί ανά Υπουργείο για τις διαβουλεύσεις για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.	38
Διάγραμμα 11. Συσχέτιση πλήθους σχολίων και διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.	39
Διάγραμμα 12. Συσχέτιση πλήθους σχολίων και διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 ανά θεματική.	39
Διάγραμμα 13. Πλήθος διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 για τις οποίες αναρτήθηκε έκθεση διαβούλευσης.	40
Διάγραμμα 14. Ποσοστό των διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2021-2024, αναλόγως της πορείας της ρύθμισης που αφορούσαν (Ναι=εντοπίστηκε τελική ρύθμιση, Όχι=δεν εντοπίστηκε τελική ρύθμιση, Πρόσθετη διαβούλευση=Περίπτωση κατά την οποία πραγματοποιήθηκε νέα δημόσια διαβούλευση).	41
Διάγραμμα 15. Πλήθος διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 με τελικό κείμενο υιοθέτησης ή ρύθμισης, ανά είδος κειμένου και ανά θεματική.	41
Διάγραμμα 16. Ερ: Από τις παρακάτω δράσεις, που δυνητικά μπορούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις που λαμβάνονται, σε ποιες έχετε συμμετάσχει έστω και μια φορά; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.	43
Διάγραμμα 17. Ερ: Σε τι θεματικές εμπίπτουν οι θεματικές στις οποίες έχετε συμμετάσχει έως τώρα; Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.	44
Διάγραμμα 18. Ερ: Πόσο θα έλεγες ότι σε ενδιαφέρει η πολιτική; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.	44
Διάγραμμα 19. Ερ: Πόσο συχνά συζητάς για πολιτικά ζητήματα με τους φίλους ή/και την οικογένειά σου; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.	45
Διάγραμμα 20. Ερ. Πόσο σημαντική θεωρείς την οργάνωση δημόσιων διαβουλεύσεων για την ποιότητα της δημοκρατίας; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.	46

Διάγραμμα 21. Ερ. Πόσο αποτελεσματικές θεωρείς ότι είναι οι δημόσιες διαβουλεύσεις; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.	46
Διάγραμμα 22. Ερ: Πότε συμμετέχεις σε δημόσιες διαβουλεύσεις;	47
Διάγραμμα 23. Ερ: Τι μορφή είχαν οι διαβουλεύσεις που έχεις συμμετάσχει έως τώρα;	47
Διάγραμμα 24. Ερ: Και σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι τα σχόλια/απαντήσεις τα οποία κατατίθενται μέσω των διαβουλεύσεων αυτών λαμβάνονται τελικώς υπόψιν στη διαμόρφωση τελικών αποφάσεων; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.	48
Διάγραμμα 25. Ερ. Πόσο εμπιστεύεσαι τους ακόλουθους θεσμούς, σε μια κλίμακα από το 0 έως το 10 όπου 10=απόλυτα και 0=καθόλου ; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed. ..	49
Διάγραμμα 26. Όσον αφορά τις απαραίτητες πληροφορίες για τη συμμετοχή σε μια διαβούλευση, σε ποιο βαθμό συμφωνείς με τις ακόλουθες φράσεις, σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5 όπου 5= συμφωνώ απόλυτα και 1=διαφωνώ απόλυτα. Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.....	49
Διάγραμμα 27. Ερ: Και πώς ενημερώνεσαι για την έναρξη μιας δημόσιας διαβούλευσης ή ότι μια δημόσια διαβούλευση βρίσκεται σε εξέλιξη; Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed..	50
Διάγραμμα 28. Ερ: Τι από τα ακόλουθα γνωρίζεις σχετικά με: τους διαθέσιμους τρόπους διεξαγωγής μιας διαβούλευσης σχολιασμού κειμένων/δημοσίων; Ερ: Και τι θα προτιμούσες εσύ προσωπικά; Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.....	51
Διάγραμμα 29. Ερ. Πόσα πράγματα γνωρίζεις για τις δημόσιες διαβουλεύσεις ως τρόπο συμμετοχής των πολιτών και ως μηχανισμούς άσκησης πολιτικής; Ερ. Πόσο απέχει αυτός ο ορισμός της δημόσιας διαβούλευσης από εκείνο που είχες στο μυαλό σου ως δημόσια διαβούλευση; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.	52
Διάγραμμα 30. Ερ: Δήλωσες ότι δεν έχεις συμμετάσχει σε μια δημόσια διαβούλευση. Γιατί; (Δυνατότητα ως πέντε (5) επιλογών) Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.	53
Διάγραμμα 31. Ερ: Και τώρα που έμαθες παραπάνω πληροφορίες για τις διαβουλεύσεις, πόσο πιθανό είναι να συμμετέχεις σε μια τέτοια στο μέλλον; Σύνολο 588 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.....	54
Διάγραμμα 32 Ερ: Τι από τα παρακάτω θα αύξανε την πιθανότητα συμμετοχής σου σε μια μελλοντική διαβούλευση; Μέχρι 3 απαντήσεις Σύνολο 588 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed. .	55
Διάγραμμα 33 Ερ: Από την εμπειρία σου, πως αξιολογείς τη συμμετοχή σε μια τέτοια διαδικασία;.....	55
Διάγραμμα 34 Ερ: Και πόσο πιθανό είναι να συστήσεις σε ένα φίλο ή γνωστό να συμμετάσχει σε μια δημόσια διαβούλευση σε μια κλίμακα από το 0 έως το 10, όπου 10= πολύ πιθανό και 0= καθόλου πιθανό;.....	55
Διάγραμμα 35. Ερ: Από τους παράγοντες, ποιος θα ήταν ο 1 ^{ος} /2 ^{ος} /3 ^{ος} /4 ^{ος} σημαντικότερος παράγοντας, εκείνος που θα αύξανε την πιθανότητα συμμετοχής σου σε μια δημόσια διαβούλευση; Σύνολο 82 νέοι/ες 17-34 ετών Πηγή qed.....	56
Διάγραμμα 36. Ερ: Και πόσο σημαντική θεωρείς τη συμμετοχή των πολιτών στη διαμόρφωση αποφάσεων που αφορούν την κλιματική κρίση και την προστασία του περιβάλλοντος; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.	57
Διάγραμμα 37. Ερ: Και συγκεκριμένα από τα ζητήματα που άπτονται της περιβαλλοντικής ομπρέλας, ποια από τα παρακάτω θεωρείς τα σημαντικότερα; Δείγμα 1000 νέων 17-34 ετών. Πηγή: qed.....	57
Διάγραμμα 38. Ερ: Και σχετικά με ποια θέματα θα σας ενδιέφερε να συμμετάσχεις σε μια δημόσια διαβούλευση στο μέλλον; Σύνολο: 445 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.	58
Διάγραμμα 39. Ερ: Και σχετικά με ποια θέματα θα σε ενδιέφερε να συμμετάσχεις σε μια δημόσια διαβούλευση στο μέλλον; Σύνολο 75 νέοι/ες 17-34 ετών. Πηγή: qed.	58

Πίνακας 1. Προδιαγραφές δείγματος ποσοτικής έρευνας.	21
Πίνακας 2. Οι τρεις ομάδες εστίασης της ποιοτικής έρευνας.	22
Πίνακας 3. Διαβουλεύσεις στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024, στις οποίες περιλαμβάνονται «κεκαλυμμένες» ρυθμίσεις για το περιβάλλον.	27
Πίνακας 4. Οι διαβουλεύσεις με τη μεγαλύτερη διάρκεια στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024.	31
Πίνακας 5. Οι δέκα (10) διαβουλεύσεις για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 στις οποίες δεν υποβλήθηκαν σχόλια.	35
Πίνακας 6. Πλήθος διαβουλεύσεων για το περιβάλλον στο OpenGov.gr κατά το διάστημα 2012-2024 ανά κατηγορία συμμετοχής (χαμηλή, μέτρια, ικανοποιητική, υψηλή) ανάλογα με τα σχόλια που υποβλήθηκαν.	36